

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2014

Adam Lorenz

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Adam Lorenz

**Arabsko-izraelská mírová diplomacie Henryho
Kissingera a její reflexe očima jeho kritiků**

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Adam Lorenz**

Vedoucí práce: **Mgr. Jana Sehnálková**

Rok: 2014

Bibliografický záznam

LORENZ, Adam. *Arabsko-izraelská mírová diplomacie Henryho Kissingera a její reflexe očima jeho kritiků*. Praha, 2014. 60 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jana Sehnálková.

Abstrakt

Henry Kissinger jednoznačně patří mezi nejvlivnější diplomaty americké historie. V administrativách prezidentů Nixona a Forda jeho moc sahala daleko za hranice obvyklých kompetencí ministra zahraničních věcí. Jeho blízkovýchodní mírová diplomacie v letech 1973-75 však vzbudila množství otázek a kritiky. Práce si klade za cíl zkoumat jeho roli v arabsko-izraelském konfliktu a identifikovat vztah k zúčastněným stranám. Do kontrastu jsou dávány osobní zájmy Henryho Kissingera, Spojených států amerických a jednotlivých členů blízkovýchodního konfliktu. Značná pozornost je věnována americké zahraniční politice vůči Sovětskému svazu a úloze účastníků regionálního konfliktu ve studenovělečné strategii Spojených států. Jeho memoáry, které představují komplexní americké pojetí blízkovýchodní problematiky v tomto období jsou v průběhu práce srovnávána s neméně důležitými názory obou stran konfliktu. Komparací s kritickými pohledy klíčových aktérů konfliktu jsou analyzovány skutečnosti, za kterých jeho blízkovýchodní diplomacie vznikala. K porovnání jsou rovněž využity přepisy telefonátů, telegramů, rozhovorů a osobní korespondence Henryho Kissingera. Práce je doplněna osobní reflexí problematiky na základě vybraných materiálů.

Abstract

Henry Kissinger is considered to be one of the most influential diplomats of U.S. history. He proved his uniqueness among other things during peace diplomacy in the Middle East in the administration of Presidents Nixon and Ford. His power extended far beyond the usual competence of the Secretary of State. The work aims to investigate his role in the Arab-Israeli conflict and to identify the relationship to the parties concerned. In contrast are given personal interests of Henry Kissinger, the United States and the individual members of the Middle East conflict. Considerable attention is paid to American foreign policy towards the Soviet Union and the role of participants in the regional conflict in the Cold War strategy of the United States. His memoirs, which represent a comprehensive approach to U.S. Mideast issues in this period compared in the course of the work with the equally important views of both sides of the conflict. Through the comparison with the critical perspectives of key actors of the conflict are analyzed facts for which his Middle East diplomacy emerged. Transcripts of telephone calls, cables, personal interviews and correspondence of Henry Kissinger are also used for the collation. The work is complemented by personal reflection of the issue on the basis of selected materials.

Klíčová slova

Henry Kissinger, Blízký východ, Arabsko-izraelský konflikt, Jomkipurská válka, diplomacie, kritika, Egypt, Spojené státy americké, Izrael, Studená válka, zahraniční politika, mezinárodní vztahy.

Keywords

Henry Kissinger, Middle East, Arab-Israeli Conflict, Yom Kippur War, Diplomacy, Critique, Egypt, United States of America, Israel, Cold War, Foreign Policy, International Relations.

Rozsah práce

182 874 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Adam Lorenz

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Sehnákové za inspiraci a ochotu, se kterou k mé práci přistupovala. Zvláštní poděkování patří Univerzitě Karlově za unikátní možnost studia v oblasti, která je pro mou práci klíčová.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Adam Lorenz

E-mail:

adamlorenz@seznam.cz

Semestr:

4.

Akademický rok:

2013

Název práce:

Arabsko-izraelská mírová diplomacie A. H. Kissingera a její reflexe očima jeho kritiků

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

Letní semestr, 2014

Vedoucí bakalářského semináře:

PhDr. Oldřich Tůma, Ph.D.

Vedoucí práce (není povinné):

Mgr. Jana Sehnálková

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):

Osobní obdiv postavy Henryho Kissingera, vztah k oblasti Blízkého východu, zdejší kultuře a arabsko-izraelskému konfliktu, přehled o teritoriu i tématické literatuře, půlroční studium na Tel Avivské univerzitě, ucházení se o magisterské studium na zahraničních univerzitách v oborech Conflict Resolution či Middle East Studies, a v neposlední řadě touha po osvojení si diplomatického umění, stejně jako po proniknutí do světa mezinárodních vztahů.

Předpokládaný cíl (5 řádek):

Porovnat paměti Henryho Kissingera s memoáry politiků, diplomatů a reportérů, kteří rovněž byli nejbližšími svědky jeho blízkovýchodní diplomacie. Srovnat cíle a zájmy klíčových aktérů v oblasti, roli Spojených států, stejně jako vliv regionálního konfliktu na průběh Studené války. Charakterizovat základní rysy vyjednávání Henryho Kissingera na Blízkém východě a definovat názory jeho kritiků.

Základní charakteristika tématu (10 řádek):

Henry Kissinger jednoznačně patří mezi nejvlivnější diplomaty americké historie. Svou jedinečnost prokázal krom jiného během mírové diplomacie na Blízkém východě v administrativě prezidentů Nixona a Forda. Práce si klade za cíl popsat jeho roli v arabsko-izraelském konfliktu a identifikovat vztah k oběma národům. Do kontrastu jsou dávány osobní zájmy Henryho Kissingera, Spojených států amerických a jednotlivých členů blízkovýchodního konfliktu. Značná pozornost je věnována americké zahraniční politice vůči Sovětskému svazu a úloze účastníků regionálního konfliktu v americké studenoválečné strategii. Skrze jeho díla a relevantní díla jeho obdivovatelů či kritiků, doplněné o četné dobové dokumenty, je mapován jeho unikátní způsob vyjednávání během arabsko-izraelské mírové iniciativy mezi lety 1973-1977, kdy byl ve funkci ministra zahraničí.

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

Práce je koncipována jako časová osa událostí Arabsko-izraelského konfliktu na Blízkém východě očima amerického ministra zahraničních věcí Henryho Kissingera, od doby jeho zvolení do funkce prezidentem Nixonem po konec jeho administrativy s odchodem prezidenta Forda, s hlavní pozorností věnovanou éře od vypuknutí Jomkipurské války v říjnu 1973 po její formální ukončení dohodou z června 1975. Tento pohled, který představuje komplexní americké pojetí blízkovýchodní problematiky v tomto období je v průběhu práce srovnáván s neméně důležitými názory obou stran konfliktu, v práci reprezentovanými mimo jiné díly tehdejšího egyptského ministra zahraničí Ismaila Fahmyho a izraelského ministra obrany Moše Dajana. Ke komparaci jsou rovněž využity přepisy telefonátů, telegramů, rozhovorů a osobní korespondence Henryho Kissingera. Závěrečná kapitola bude věnována osobní reflexi problematiky. Vzhledem k odlišnosti názorů jednotlivých autorů bude hrát klíčovou roli rozbor literatury.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

Henry Kissinger, „Umění diplomacie“ (Praha: PROSTOR, 1999), 946.

Henry Kissinger, „Krise“ (Praha: Academia, 2006), 396.

Henry Kissinger, „Bouřlivé roky“ (Praha: BB Art, 2004), 1167.
 Henry Kissinger, „The White House Years“ (Boston: Little, Brown and Comp., 1979), 1521.
 Henry Kissinger, „Roky obnovy“ (Praha: BB Art, 2002), 942.
 Ismail Fahmy, „Negotiating for Peace in the Middle East“ (London: Croom Helm, 1983), 348.
 Moshe Dayan, „Story of My Life“ (New York: William Morrow, 1976), 640.
 Walter Isaacson, „Kissinger: A Biography“ (London: Faber and Faber Limited, 1992), 893.
 Milan Syruček, „Henry Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie“ (Praha: Epoque, 2004), 399.
 Přepisy osobní korespondence, telegramů, rozhovorů a telefonátů Henryho Kissingera.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

ÚVOD	1
1. PROLOG K VÁLCE	4
1.1 <i>Supervelmoci ve vztahu k Blízkému východu do 70. let</i>	4
1.2 <i>Proměny ve Spojených státech a na Blízkém východě v předvečer války</i>	9
1.3 <i>Henry Kissinger a vyvrcholení arabsko-izraelského konfliktu</i>	13
1.4 <i>Osobní reflexe</i>	16
2. BLÍZKOVÝCHODNÍ KRIZE	17
2.1 <i>Jomkipurská válka a arabská převaha</i>	17
2.2 <i>Otázka leteckého mostu a Kissingerova strategie zdržování</i>	19
2.3 <i>Zastavení palby a americko-sovětská krize</i>	23
2.4 <i>První etapa rozhovorů a cesta k Ženevské konferenci</i>	26
2.5 <i>Osobní reflexe</i>	32
3. DLOUHÁ CESTA K MÍRU	33
3.1 <i>První kolo kyvadlové diplomacie Henryho Kissingera</i>	33
3.2 <i>Diplomatické překážky na počátku administrativy Geralda Forda</i>	37
3.3 <i>Konference v Rabatu a slepá ulička na cestě k míru</i>	41
3.4 <i>Obnova rozhovorů a závěrečné kolo mírové diplomacie</i>	43
3.5 <i>Osobní reflexe</i>	47
ZÁVĚR	49
SUMMARY	49
POUŽITÁ LITERATURA	50
<i>Primární zdroje</i>	50
<i>Sekundární zdroje</i>	51

Úvod

Vyhlášením nezávislosti státu Izrael 14. května 1948 rezolucí Valného shromáždění OSN č. 181, na základě Plánu OSN pro rozdělení Palestiny, se zrodil mezinárodní konflikt s hlubokými kořeny sahajícími až ke kolonialistické éře na počátku 20. století. Nesouhlas arabského světa s právem na existenci židovského státu v oblasti Blízkého východu nejvíce prosazovaly během následujících třiceti let autoritativní vůdci Egypta a Sýrie, kteří se s Izraelem postupně utkali v několika vojenských střetech. Rozdílné zásady, představy a cíle obou stran, stejně jako psychologická a kulturní bariéra, která se mezi obyvateli skrze propagandu podpořené události válek během let vytvořila, nenabízely možnost mírového urovnání. Tuto bezvýhodnou situaci navíc komplikoval rostoucí zájem supervelmocí Spojených států amerických a Sovětského svazu o vliv nad blízkovýchodním regionem, který se s přelomem 60. a 70. let začal stávat ve studenovělečné strategii klíčovým. Zatímco pro Sověty byla rovnováha v arabském světě výjimečná zejména pro svou neustálou poptávku po vojenské technice, pro Spojené státy představovala jedinečný zdroj ropy, jejíž domácí spotřeba v tomto období enormně rostla. V neposlední řadě šlo samozřejmě o konflikt ideologický, přestože byl začátek 70. let započat pozitivně v duchu Nixonovy doktríny uvolňování napětí.

Americký historik, diplomat a politolog Henry Kissinger byl do víru arabsko-izraelského konfliktu vztažen jen několik málo týdnů po svém zvolení do funkce ministra zahraničních věcí. V pozici hlavního mediátora blízkovýchodního vyjednávání však kvůli rozsáhlým důsledkům Jomkipurské války strávil téměř dva roky. Díky jeho jedinečnému diplomatickému umění se mu za tu dobu mimo jiné povedlo omezit sovětský vliv v oblasti, připravit cestu k míru mezi oběma zneprátelenými národy, udržet výjimečné vztahy mezi Izraelem a Spojenými státy, znovunavázat kvalitní vztahy s Egyptem a obnovit dodávky ropy z Perského zálivu. Zatímco se prezident Nixon na domácí scéně potýkal s aférou Watergate, Kissingerovy fotografie se objevovaly na předních stranách světových deníků a časopisů v kontextu s tituly jako „Hrdina“ či „Posel míru“. Na druhé straně, jeho kontroverzní vyjednávací styl a jistá dávka samolibosti, spolu se sklony k manipulaci a všeobecné nejistotě, na které straně vlastně stojí, představovaly pro velkou část účastníků arabsko-izraelské mírové diplomacie hrozbu nejen na osobní či státní úrovni, ale v přední řadě na úrovni regionální.

Jak pravil Winston Churchill, dějiny píše vítězové. Dle mého názoru je však zásadní reflektovat v současných dílech hlediska všech zúčastněných stran, tak aby ve výsledku pro čtenáře vznikla jakási kritická kompilace pohledů, ze které je schopen si na události vytvořit vlastní úsudek. V duchu tohoto konceptu také formuluji následující řádky. Práce je tedy koncipována jako časová osa událostí arabsko-izraelského konfliktu na Blízkém východě očima amerického ministra zahraničních věcí Henryho Kissingera, od doby jeho zvolení do funkce prezidentem Nixonem po konec jeho administrativy s odchodem prezidenta Forda, s hlavní pozorností věnovanou éře od vypuknutí Jomkipurské války 6. října 1973 po její formální ukončení podpisem dohody 4. září 1975 v Ženevě. Jeho pohled, založený na analýze mnoha obsáhlých memoárů, který představuje komplexní americké pojetí blízkovýchodní problematiky v tomto období, je v průběhu práce srovnáván s neméně důležitými paměťmi obou stran konfliktu, reprezentovanými mimo jiné díly tehdejšího egyptského ministra zahraničí Ismaila Fahmyho, izraelského ministra obrany Moše Dajana či izraelského reportéra Mattiho Golana, dlouholetého politického korespondenta a později vedoucího editora izraelských deníků *Globes* a *Haaretz*. Jelikož je kritika literatury v této formě práce nezbytná, věnuji jí několik samostatných odstavců na konci úvodu. Ke komparaci jsou dále využity přepisy telefonátů, telegramů, rozhovorů a osobní korespondence Henryho Kissingera, stejně jako přesné znění vybraných dohod a dalších relevantních dokumentů, které jsou díky historické povaze tématu snadno dostupné. Každá ze

tří kapitol práce, dělených dle diplomatických úseků před, během a po Jomkipurské válce, je zakončena osobní, samozřejmě subjektivní, reflexí problematiky na základě uvedených zdrojů.

Práce si tedy klade za cíl identifikovat zásadní rozdíly mezi událostmi arabsko-izraelské mírové diplomacie v daném období tak, jak jsou prezentovány v dílech Henryho Kissingera a porovnat je s memoáry vybraných politiků, diplomatů a reportérů, kteří byli jeho blízkovýchodnímu vyjednávání nejbližšími svědky. Pokusí se odpovědět na otázky: V čem, popřípadě proč, se liší výpověď Henryho Kissingera o jeho mírové misi v komparaci s ostatními autory? Jaké byly skutečné cíle a zájmy klíčových aktérů v oblasti? Jaká byla role Spojených států v nalezení řešení? Jaký vliv měla Kissingerova blízkovýchodní diplomacie na průběh Studené války?

Henry Kissinger, původem z německého Fürthu, odkud s rodiči před perzekucí Židů v předvečer války uprchli do Spojených států, se stal díky svému unikátnímu způsobu utváření mezinárodních vztahů legendou americké zahraniční politiky. Absolvování prestižní Harvardské univerzity, stejně jako zdejší následné několikaleté působení v roli přednášejícího, mu připravilo kvalitní start pro pozdější strmou cestu vzhůru, který korunoval odborným rozbořením Castlereaghova a Metternichova způsobu vedení *Realpolitik*. Během vleklého arabsko-izraelského konfliktu mohl naplno prokázat své kvality a rozehrát velmi jemnou hru mezi dvěma národy, v pozadí se zájmy Spojených států. Jejím důsledkem bylo omezení sovětského vlivu v oblasti a nastartování do té doby nepředstavitelného mírového procesu. Mnohá vysoce prestižní ocenění, která za své celoživotní počínání v oblasti diplomacie obdržel (mezi nimi Prezidentská medaile svobody či Nobelova cena míru z roku 1973), stejně jako řada úspěšných a odborníky respektovaných knih, kterých je autorem, vypovídají alespoň částečně o jeho jedinečných politických a spisovatelských kvalitách. Z rozsáhlých memoárů se jeho blízkovýchodní diplomacií zabývá trilogie *Roky v Bílém domě* (1979), *Bouřlivé roky* (1983) a *Roky obnovy* (1999), dále knihy *Umění diplomacie* (1994) a *Krize* (2003). První tři díla jsou obsáhlým výčtem událostí, ke kterým v Nixonově a Fordově administrativě za Kissingerovy přítomnosti došlo, s výjimkou posledního jsou však silně zatížena nejen politickou cenzurou, která byla z hlediska amerických zájmů v té době nezbytná, ale rovněž nedostatečným odstupem a subjektivními dojmy amerického ministra zahraničí. V *Umění diplomacie* se na téma arabsko-izraelského konfliktu dotýká hlavně událostí mimo Jomkipurskou válku, tedy historii konfliktu a jeho zakončení ve druhé polovině sedmdesátých let. V *Krizi* pak odhaluje veřejnosti přepisy svých rozhovorů a korespondence z průběhu Jomkipurské války, které byly až do 21. století drženy v tajnosti. K charakteristice Kissingerova diplomatického stylu mi rovněž bude v práci sloužit publikace jeho životopisce Waltera Isaacsona *Kissinger: A Biography*, která se nezaopatřetě a s odstupem věnuje jeho životu a osobnosti.

Ismail Fahmy, jenž byl mezi lety 1973-75 egyptským ministrem zahraničních věcí a následně premiérovým zástupcem, se na diplomatické scéně zapsal jako urputný obhájce egyptských zájmů stejně jako arabské jednoty a nepostradatelná podpora prezidenta Sadata v jeho snaze obnovit kontakty se Západem a vyřešit blízkovýchodní krizi mírovou cestou. V roce 1977 rezignoval na protest proti Sadatově návštěvě Jeruzaléma, kde svým impulzivním proslovem prezident dokázal otevřít cestu k trvalému míru mezi Egyptem a Izraelem. V jeho knize *Negotiating for Peace in the Middle East* z roku 1983, kterou věnoval egyptskému lidu, je patrná ostrá kritika Kissingerovy, Nixonovy a Fordovy role v diplomatických jednáních 1973-75, stejně jako vlivu židovské lobby na americké zprostředkování arabsko-izraelských dohod, ale současně také tvrdé hodnocení prezidenta Sadata a arabské nejednotnosti a nezkušenosti v otázkách jednání se supervelmocemi. Fahmy je přesvědčen, že Kissinger sehrál na Blízkém východě klíčovou roli, skrze kterou mohl využít svého nevídaného talentu a pod maskou posla míru a nezávislého prostředníka dosáhnout amerických a izraelských cílů na úkor Egypta. Skrze svou kvalitní odbornou práci, ve které cituje překvapivě mnoho izraelských zdrojů,

stejně jako Kissingerovy memoáry, nabízí velmi netradiční náhled do zákulisí stěžejních diplomatických jednání z pohledu patriota, ochránce egyptských zájmů a Kissingerova soupeře v arabsko-izraelské mírové diplomacii.

Moše Dajan, známý izraelský generál, levicový politik a ministr obrany ve vládě Goldy Meirové v letech 1967-74, který během Šestidenní i Jomkipurské války organizoval izraelské jednotky v boji proti arabským sousedům. Ačkoliv se mu podařilo v obou konfliktech dovést Izrael k vítězství, během druhého zmíněného přišel o značnou část svého politického kreditu v rozhovorech a přímých přenosech kvůli panice, kterou v lidech vyvolával, stejně tak jako kvůli odhodlání použít zbraně hromadného ničení proti civilním arabským cílům, a tedy se po válce z politického života stáhl. Díky velké vážnosti a vlivu v politických kruzích konzultoval strategii, logistiku a veškeré zásadní vojenské operace, které za jeho administrativy proběhly. Sám však politikem nikdy nebyl. Z Dajanových memoárů *Story of My Life* z roku 1976 je však cítit, že byl spíše vojenským důstojníkem, nikoliv politikem, ačkoliv se mu za mnoho let působení v izraelské vládě podařilo v politice obstojně zorientovat. Byl expertem na izraelskou scénu a její vztah k arabským sousedům, spletitým mezinárodním machinacím a zájmům již však tak dobře nerozuměl. Proto je pravdou, že na Dajana působila Kissingerova hra jedinečně a byl jedním z těch, co věřili téměř každému americkému vyjádření a netrpělivě očekávali pomoc Spojených států v boji proti Sověty podporovaným Arabům. V přístupu k americkému ministru zahraničí ho znevýhodňovalo jak téměř dvacetileté přátelství, které s Kissingerem udržoval, tak velký obdiv vůči jeho zásluhám, a v neposlední řadě i společný původ. S odstupem času již však pohlíží na události války bez jakýchkoliv iluzí, a vytváří tak jakousi realistickou válečnou autobiografii odhalující detaily, které mohl znát jedině on. Jedinečnost jeho názoru dokazují i Fahmyho slova uznání v jeho knize, která potvrzují, že pouze velmi malé procento členů izraelské vlády mělo tak rozsáhlý přístup k informacím jako on.¹

Izraelský reportér Matti Golan, politický korespondent a později vedoucí editor izraelských deníků *Globes* a *Haaretz*, velmi zblízka sledoval Kissingerovo blízkovýchodní dobrodružství a díky novinářské povaze a velmi dobrým kontaktům v izraelských spravodajských službách se mu podařilo vynést na světlo množství informací, které měly původně zůstat utajeny. Díky svému kontroverznímu dílu *The Secret Conversations of Henry Kissinger* z roku 1976, které půl roku bojovalo s cenzurou, zaujal čtenáře v Izraeli i ve Spojených státech. Prameny ze kterých dílo čerpá jsou převážně primární povahy, tedy rozhovory, dokumenty a svědectví, která často nejsou oficiálního charakteru. Kissingera a Nixonovu administrativu v něm obviňuje z necitlivého sledování vlastní supervelmocenské politiky na úkor malých zemí jako jsou Egypt či Izrael, pod záminkou pomoci s komplikovanou problematikou arabsko-izraelského konfliktu, která však nakonec byla využita jako páka proti aktérům samotným. Poskytuje podrobný náhled na ty momenty blízkovýchodní diplomacie, které probíhaly za zavřenými dveřmi, a na skutečný potenciál, kterým Kissinger disponoval. Při analýze této knihy je však potřeba brát některé obraty s rezervou a obezřetně oddělovat hodnotné informace od kontroverzního novinářského stylu, který má za cíl vzbudit senzaci.

Edward Sheehan, spisovatel, oceňovaný žurnalista, korespondent mnoha předních novin a odborných časopisů a jeden z předních amerických expertů na oblast Blízkého východu, strávil s Kissingerem a dalšími klíčovými aktéry blízkovýchodní diplomacie mnoho času, jelikož byl jedním ze skupiny amerických novinářů, kteří doprovázeli ministra zahraničí na jeho cestách mezi Washingtonem, Káhirou, Tel Avivem a Damaškem a měli tak přístup nejen k čerstvým informacím, ale i k zákulisí celého vyjednávání. Velká část knihy *The Arabs, Israelis and Kissinger*, která vyšla v roce 1976, čerpá z tajných nahrávek účastníků náročného diplomatického procesu, rozhovorů s vůdci

¹ Ismail Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East* (London: Croom Helm, 1983), 2.

obou stran konfliktu a několikaletých zkušeností, které autor v oblasti získal. Poskytuje relativně nezaujatý americký komentář událostí na Blízkém východě, obohacený o perspektivu novináře, který se orientuje v komplikovaných politických machinacích Studené války. Ačkoliv se v dílu nezapře dramatický styl psaní, je doplněno o objemnou přílohovou část, kde jsou k náhledu veškeré primární zdroje, které mohly být zveřejněny. Kissingera nezaujatě popisuje jako kvalitního diplomata a стратега, ale zároveň nováčka na Blízkém východě, který neměl v začátcích představu o křehkosti bouřlivé oblasti. Viní ho především z toho, že soutěžením se Sovětským svazem a sledováním amerických cílů zatáhl Studenou válku do arabsko-izraelského konfliktu, jehož skutečné řešení se tím propadlo až na poslední místo.

Milan Syruček, současný český novinář, spisovatel a odborník na zahraniční politiku, které se věnoval přes čtyřicet let, se částečně vymyká již zmíněným autorům. Ačkoliv o americkém ministru zahraničí vydal hned několik knih, jedná se o publikace s časovým odstupem, významně čerpajících právě z Kissingerových pamětí. Je proto diskutabilní, nakolik je tato kniha přínosem mému výzkumu, nicméně jsem ji zařadil jako českou reflexi problematiky a je zajímavé na jejím příkladu sledovat, které informace a prameny jsou v současné době hodnoceny jako relevantní a pravdivé. Ve své knize *Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie* z roku 2004 totiž povětšinou hovoří o Kissingerovi s velkým respektem a obdivem, a jen zřídka kdy přistupuje k některým jeho rozhodnutím vyloženě kriticky. Dá se tedy konstatovat, že sic ne vždy přesné a nezaujaté, dominují Kissingerovy memoáry svou dostupností, popularitou a obsáhlostí nad méně proslulými díly egyptských či izraelských autorů, a tedy představují hlavní názorový proud.

1. Prolog k válce

1.1 *Supervelmoci ve vztahu k Blízkému východu do 70. let*

Po druhé světové válce se Spojené státy a Sovětský svaz, zdaleka nejvýznamnější světové mocnosti, staly zarytými geopolitickými soupeři studenoválečného konfliktu. Byla rozehrána šachová partie, ve které bylo každé pole nenahraditelně významné. Blízký východ byl právě jedním z těchto černo-bílých strategicky důležitých čtverců, které v této době počaly hrát svou roli. Již v roce 1947 Andrej Ždanov, komunistický ideolog, který patřil k nejbližším Stalinovým poradcům, označil ve svém projevu na ustavující konferenci Kominformy Blízký východ za „oblast, kterou ovládají navzájem soupeřící američtí a britští imperialisté.“² Po neúspěšném pokusu získat si sympatie socialisticky založených Izraelců během jejich Války za nezávislost však Sověti změnili strany a v roce 1955 skrze velkou dodávku zbraní navázali bližší vztahy s Egyptem. Cílem tohoto odvážného tahu bylo obnovit své pozice na Blízkém východě a rozšířit sovětský vliv. Sovětské strategové dobře věděli, že tímto krokem podnítí arabský nacionalismus a učiní tak arabsko-izraelský konflikt ještě nesmiřitelnější, což velmi ohrozí pozici Západu na Blízkém východě. Moskva tím obešla *cordon sanitaire* ve střední Evropě a „postavila tak Washington před nutnost konfrontace se Sověty v oblastech, které byly do té doby považovány za bezpečnou součást západní sféry.“³

Dodávka zbraní, která byla do Egypta výměnou za přebytečnou bavlnu obezřetně dopravena přes Československo, výrazně ohrozila nejen rovnováhu sil, o kterou se snažily Spojené státy, ale také zájmy Velké Británie, která se od druhé světové války stále ještě považovala za největší mocnost na Blízkém východě. „Její nadvláda spočívala na dvou pilířích: Íránu, který dodával ropu prostřednictvím

² Andrej Ždanov, „The International Situation“, září 1947.

³ Henry Kissinger, *Umění diplomacie* (Praha: PROSTOR, 1999), 544.

společně anglo-iránské společnosti, a Egyptě, který sloužil jako strategická základna.“⁴ Na začátku padesátých let se však tyto dva pilíře počaly pod tlakem anti-kolonialistických tendencí na Blízkém východě bortit. Z Íránu vytlačil Brity tehdejší předseda vlády Mosaddek a obnově jejich vlivu nepomohl ani Spojenými státy podpořený převrat o dva roky později. V Egyptě došlo ke svržení zkorumpovaného krále Farúka během povstání armádních důstojníků, vedeném plukovníkem Gamálem Abdalem Násirem, který byl odhodlán stejně tak jako Brity vypudit z arabského světa i Francouze. Američané si byli těchto tendencí vědomi a nechtěli být spojováni s nestabilním dědictvím britského kolonialismu. Proto vystupovali veřejně a co nejviditelněji proti jakýmkoliv britským akcím na Blízkém východě a dokonce Brity v roce 1954 donutili souhlasit se stažením svých početných vojsk ze suezské základny.

Zatímco tedy Británie byla k Blízkému východu poutána svou dominantní historickou rolí, o které se jí však nedařilo nového vládce přesvědčit, Spojené státy do oblasti vtáhla celosvětově aplikovaná teorie zadržování komunismu, stejně jako doktrína kolektivní bezpečnosti, jež je skrze organizace typu NATO zavazovala čelit potencionálním vojenským hrozbám. Washington se snažil získat na svou stranu Násira a zacelit tak mezeru, která vznikla v politice zadržování poté, co se Sověti chopili Západem naservírované příležitosti k překreslení pomyslných hranic mezi oběma bloky. Autoritativní vůdce však chytře využil příznivého souladu událostí a zápolení bloků o převahu ve Studené válce k vymanění se z vlivu západních mocností, a postavil uchazeče o svou přízeň proti sobě navzájem. Nespatřoval budoucnost své země ve spojení se Západem, což však automaticky neznamená orientaci na Východ. Dle Fahmyho chtěl především dosáhnout nezávislosti a samostatnosti Egypta, sjednotit arabský svět pod jeho vedením a získat si tak obdiv svého národa.⁵ Konfrontací o budoucí orientaci Egypta však na nejistý Blízký východ přivedl studenoválečný konflikt, a v důsledku tak učinil arabsko-izraelský spor ještě více komplikovaný a komplexní.

Henry Kissinger, který v té době ještě působil na Harvardu, své *alma mater*, jako vedoucí několika programů se zaměřením na mezinárodní vztahy, viděl s odstupem času nejlepší variantu v izolování Násira, diskreditaci Sovětů a jejich následné vypuzení z Blízkého východu, jak komentoval období předznamenávající krizi skrze své dílo: „Nejlepší odpovědí Velké Británie a Ameriky by bývalo izolovat Násira, dokud by se neukázalo, že mu sovětské zbraně nic nepřinesly. Poté, kdyby Násir přerušil svazky se Sověty – nebo, což by bylo ještě lepší, kdyby byl vystřídán umírněnějším vůdcem – mohly Amerika a Velká Británie rozvinout velkorysou diplomatickou iniciativu. Taková byla americká strategie k Anvaru Sadatovi o dvacet let později. V roce 1955 si však demokracie zvolily opačnou taktiku: vyvinuly značné úsilí, aby si Násira usmířily, a splnily mnohé z jeho požadavků.“⁶ Svou volbou si západní diplomacie v důsledku uzavřely dveře k Egyptu a částečně tak i celému arabskému světu na dalších dvacet let a otevřely druhé působnosti Sovětského svazu. Tím, kdo obnovil diplomatické styky mezi Spojenými státy a zeměmi arabského světa, nebyl nikdo jiný, než Henry Kissinger, v návaznosti na změnu egyptského prezidenta a zvrát v Jomkipurské válce, která mu pro jeho blízkovýchodní diplomacii do jisté míry připravila potřebné podmínky.

V roce 1956 se intriky a politické praktiky Studené války definitivně přenesly i na Blízký východ. Pokrokový geopolitický strategický Egypt byl lákavým spojencem pro obě strany. Velká Británie a Spojené státy však byly příliš názorově odlišné, než aby dokázaly přijít s jednotným odvetným opatřením proti rostoucímu sovětskému vlivu v regionu. Namísto tvrdé politiky ignorace a vyčkávání, kterou by zvolil Henry Kissinger a která by měla velkou šanci na úspěch vzhledem k faktu,

⁴ Kissinger, *Umění diplomacie*, 545.

⁵ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 9-11.

⁶ Kissinger, *Umění diplomacie*, 547.

že Sovětský svaz řešil mnoho interních problémů a nepředstavoval kvalitního partnera, pomineme-li levné dodávky velkého množství zbraní, zvolily však laskavou taktiku o dvou bodech. Prvním prostředkem vedoucím k získání si Násirových sympatií mělo být vyřešení izraelsko-palestinského konfliktu a upevnění míru a stability v oblasti, druhým pak nabídka pomoci v projektu Asuánské přehrady, který by výrazně změnil život mnoha lidí v širokém okolí řeky Nilu.⁷

Jak ovšem správně Kissinger poukazuje, „mírová iniciativa vycházela z přesvědčení, že základním zdrojem arabského radikalismu bylo založení židovského státu v roce 1948“, a že „čestný mír údajně mohl s tímto ponížením skoncovat.“⁸ Kvůli slabé znalosti problematiky Blízkého východu však západní mocnosti nepočítaly s možností, že by arabští nacionalisté po žádném míru netoužili. „Považovali židovský stát za cizí těleso, které bylo vysazeno na tradičně arabském území na základě dva tisíce let starého nároku ve snaze odčinit utrpení Židů, které arabské národy nezpůsobily.“⁹ Arabsko-izraelský konflikt byl již tou dobou stejně ve slepé uličce, neboť požadavky obou stran neměly sebemenší šanci dosáhnout společného kompromisu – zatímco Arabové požadovali území a nenabízeli mír, Izraelci požadovali mír a odmítali se zbavit byť jediného kilometru své země. Nebyla možná ani komunikace, natož přímé rozhovory, neboť tím by Arabové uznali existenci partnera pro dialog a tím i existenci jeho státu. Ani projekt Asuánské přehrady nepřinesl kýžené ovoce. Násira neumínil, ale naopak v něm vzbudil pocit vlastní důležitosti, který vyústil až v odmítnutí americké nabídky na iniciaci arabsko-izraelských mírových jednání.

Nejaktivnější byl v tlaku na Násira tehdejší americký ministr zahraničí J. F. Dulles, zastávající silně moralistický a antikomunistický postoj. Od úplného Kissingerova obdivu ho dělilo pouze přílišné ulpění na veškerých řádech a protokolech, jejichž dodržování ne vždy vedlo k úspěchu. Pokud porovnááme práci těchto dvou lídrů americké diplomacie, byla jinak velmi obdobně precizní, s tím rozdílem, že Dulles většinou stavěl své závěry na právních dokumentech, což vyplývalo z jeho specializace na mezinárodní právo vypěstěné studiem práv na Univerzitě George Washingtona. Jedno z jeho neuvážených rozhodnutí, ačkoliv s velmi pozitivním ohlasem v domácích novinách, bylo v afektu stáhnout nabídku pomoci se stavbou Asuánské přehrady. Udělení lekce se minulo účinkem a Násirova snadno předvídatelná odpověď prostřednictvím velmi zdařilého veřejného projevu vzedmula vlnu arabského nacionalismu, dala signál k převzetí kontroly nad Suezským kanálem a vytvořila prostor pro silnější egyptskou inklinaci k Sovětskému svazu. Dulles ztratil pevnou půdu pod nohama a snažil se získat čas zdržovací taktikou, která ve výsledku vedla Velkou Británii s Francií k zoufalému kroku a následnému ponížení v podobě Suezské krize. Navíc svým prohlášením, deklarujícím, že Washington nepoužije síly, odevzdal všechny trumfy do Násirových rukou. Kissinger považuje v tomto případě kroky americké zahraniční služby za chybné a domnívá se, že „Amerika měla podpořit britský a francouzský názor, že Násirova odrůda militantního nacionalismu představuje pro konstruktivní politiku na Blízkém východě překážku.“¹⁰

Kissinger, který typicky nahlíží světovou politiku v globálních vazbách, je toho názoru, že v první řadě mělo být propojeno odsouzení akcí v Egyptě s odsouzením akcí sovětského svazu v Maďarsku. Rezignací na tuto takřka povinnost se Amerika vyhnula nepřijemné pravdě, tedy že „bezpodmínečné Násirovo vítězství bylo také vítězstvím radikální politiky, kterou podporovaly sovětské zbraně a sovětské hrozby.“¹¹ Tím, čím se Kissinger proslavil, byla právě jeho delikátní schopnost hrát svou roli do všech směrů tak, aby na jedné straně dosáhl zájmů Spojených států a

⁷ Robert Jackson, *Suez: zapomenutá invaze* (Brno: Jota, 1997), 8-12.

⁸ Kissinger, *Umění diplomacie*, 548.

⁹ *Ibid.*, 548.

¹⁰ *Ibid.*, 554.

¹¹ *Ibid.*, 567.

svých, ale zároveň nenahrál svým nepřátelům a upevnil přátelství svých spojenců. Situace však měla vyvrcholení, jaké si zajisté ani Amerika nepředstavovala. Násirova tvrdá politika vůči Západu zůstala bez zmírnění, naopak přesunul svou nesnášenlivost směrem ke Spojeným státům, které dle jeho slov nahradily britskou roli na Blízkém východě, v oblasti se rozpoutala radikalizace arabských států po vzoru Egypta, evropské mocnosti byly nuceny přehodnotit svou zahraniční politiku vůči USA a Amerika se dostala do pozice, kde se i nezúčastněné státy nechaly inspirovat Násirovým vysoce ziskovým využitím dualistického světového uspořádání.

Poté, co Spojené státy pomohly Násirovi udržet se u moci a tím mu proti svým zájmům nahrály do karet, počala se Násirova rétorika ještě více radikalizovat. Zde se vytvořil prostor pro užší spolupráci mezi Spojenými státy a Izraelem, vztah, který byl navázán v duchu principu nepřítel mého nepřítele je mým přítelem, ale v neposlední řadě také díky silnému tlaku židovské lobby na americké politické scéně. Cílem Násirových majestátních propagandistických proslovů tak nebyl samozřejmě nikdo jiný, než sousedící židovský stát a jeho nový partner, Spojené státy, které již v této době počaly Izrael zásobovat dotacemi, technikou a zbraněmi, ačkoliv o speciální vztah tak, jak ho známe od 70. let, se zatím zdaleka nejednalo. Egypt naproti tomu s Amerikou veškeré diplomatické styky přerušil.¹² Jeho orientace na Sovětský svaz byla pro Spojené státy krajně nepřijemná, nicméně konečně byla zvolena modifikace již zmiňované Kissingerovem preferované strategie, která měla arabské země nechat okusit výtobyky sovětského pokroku, aby se poučeny po čase samy obrátily na Ameriku.

Válku zahájil Izrael 5. června 1967 jako preemptivní útok proti Násirovým brigádám připravujícím se v prostoru demilitarizovaného Sinaje řadou vojenských cvičení na ničivou invazi. Ačkoliv akci předcházely mnohé lokální střety vyprovokované egyptskými vojsky a přímá blokáda izraelského přístavu Eilat, stavělo se veskrze světové mínění proti Izraeli jako proti agresorovi, krom jiných včetně Francie, která po události s Izraelem rozvázala spojenectví.¹³ Drtivá, dobře vedená válka byla zahájena masivním vzdušným útokem na egyptské a syrské letecké základny, čímž vyřadila ze hry nepřátelskou leteckou podporu. Ukončena byla po šesti dnech bojů, během nichž se Izraeli povedlo zabrat území třikrát větší, než byl jeho původní výměr, tedy zahnat Egyptány na západě za Suezský kanál a na severovýchodě obsadit strategicky jedinečné Golanské výšiny. Tento úspěch vyvolal mezi světovou židovskou populací vlnu euforie, ze které se logicky přímo odvíjela další z izraelských imigračních vln (tzv. *Alija*).¹⁴ Na konci šedesátých let tak populace Izraele dosahovala již téměř tři milionů, což je pozoruhodné v porovnání s dvěma miliony o deset let dříve a osmi sty tisíci v roce 1948.¹⁵

Na konci války se Egypt musel vyrovnat nejen s velkým množstvím padlých a technickou katastrofou v řadách svých vojsk, ale hlavně s morálním a psychologickým úpadkem, poté co Izrael opět obhájil svou neporazitelnost. Stejně tak na světové scéně a hlavně v americké politice se ustálil názor, že proti Izraeli nemají Arabové šanci zvítězit. Prezident Násir rezignoval na svou funkci, ale již po několika dnech ho desetitisíce jeho protestujících podpůrců přesvědčily k návratu. Ztráty byly rychle nahrazeny díky štědrým dotacím a technice ze Sovětského svazu, stejně jako tisícům svých poradců, kteří byli rozmístěni na egyptském břehu Suezského průplavu. Morálku se Násirovi podařilo částečně obnovit díky sofistikované propagandě, která skrze rádio Káhira plynula do celého arabského regionu. Menší úspěchy pak sklízely skrze tzv. Opořebovací válku, která spíše než klasickou válku

¹² Jackson, *Suez: zapomenutá invaze*, 36-8.

¹³ Netanel Lorch, „The Arab-Israeli Wars“, *Israel Ministry of Foreign Affairs*, dostupné na <http://www.mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/history/pages/the%20arab-israeli%20wars.aspx> (staženo 26. 5. 2013).

¹⁴ Lucie Pelikánová, „Blízkovýchodní diplomacie Henryho Kissingera“ (diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2012), 11.

¹⁵ Data získána z databáze The World Bank, <http://www.worldbank.org/> (staženo 26. 5. 2013).

připomínala partyzánskou taktiku „*hit-and-run*“, ve které se prostřednictvím krátkých, rychlých a lokálních útoků snaží armáda oslabit nepřítele. Konkrétně se jednalo o sérii leteckých náletů, dělostřeleckých útoků a výsadek speciálních komand, kterou se Egypt v období mezi lety 1970 a 1973 snažil dát najevo nesouhlas s odcizením Sinajského poloostrova. Izrael se povětšinou snažil zdržovat se jakýchkoliv odvet, neboť se nejenom obával úplného přenesení Studené války do oblastí nestabilního Blízkého východu, zároveň byl k této politice motivován štědrými dotacemi Spojených států.¹⁶ Šestidenní válka, ani její vynucené pokračování v podobě války „opotřebovovací“, tak krom posunutí hranic a vystupňování arabské odhodlanosti nepřinesly mírové iniciativě v oblasti žádné významnější pokroky. Důsledky Šestidenní války, tedy mnoho padlých na obou stranách, izraelské území třikrát větší, než před válkou, nyní navíc s mnohem strategičtějším postavením sil, a hlavně hluboká arabská deprese z pocitu izraelské neporazitelnosti, by se na druhou stranu daly označit jako záminka pro válku Jomkipurskou. Na přelomu desetiletí však došlo k významným změnám ve vládnoucích elitách obou zemí (především jimi byly Golda Meirová a Anvar Sadat), které předznamenal odchod starých časů a optimistické vyhlídky na nové a příznivější.

Když byl Nixon poprvé zvolen prezidentem Spojených států, uvědomil si, že arabská frustrace může vážně poškodit americké vztahy s Araby a tím ohrozit významný zdroj ropy, stejně jako podkopat vyhlídky americko-sovětského procesu détente, na kterém usilovně pracoval, a ohrozit tak sféru vlivu západního bloku na Blízkém východě. Během Nixonova prvního období na postu prezidenta Spojených států hrál Kissinger v blízkovýchodní diplomacii jen malou roli, a to zaprvé kvůli osvědčenému diplomatovi Williamu P. Rogersovi, kterému Nixon tuto oblast svěřil, zadruhé pak kvůli Kissingerovu původu, který by ho, dle prezidentova úsudku, mohl činit méně důvěryhodným.¹⁷ Až do zvratu způsobeného oboustranně ničivým válečným aktem z roku 1973 se však americká blízkovýchodní mírová diplomacie nepohnula z místa. Rogers, který byl zároveň Kissingerův předchůdce na postu ministra zahraničí, se již v roce 1969 snažil, za podpory švédského diplomata a představitele OSN Gunnara Jarringa, sestavením tzv. Rogersova plánu, který s drobnými ústupky ustanovoval platnost hranice státu Izrael z roku 1967, se vznešenými, avšak příliš velkými ambicemi, zajistit trvalý mír v oblasti.¹⁸ Veškeré iniciativy před Kissingerem však čekal podobný osud. Na izraelské straně narazily na neochotu vzdát se dobytého území, na té arabské pak přiznat oficiálně právo na existenci svého souseda. V tuto dobu navíc bylo dalším pochopitelným důvodem pro izraelskou neochotu k mírovým jednáním rozmístění až dvaceti tisíc sovětských vojenských „poradců“ podél Suezského průplavu.¹⁹ Sověti všeobecně komplikovali Rogersovu diplomatickou misi. Když se se svým notně umírněnějším a realističtějším plánem „Rogers II“ vrátil na Blízký východ, aby se setkal s kladnými ohlasy na obou stranách, byl sovětským poradcům od Násira doručen rozkaz posunout egyptské protiletecké rakety blíže k Suezmu, což přirozeně vyvolalo na izraelské straně značnou nevoli. „Tento podvod vůči právě probíhajícím egyptsko-izraelským jednáním ovlivnil Kissingera natolik, že v následujících dvou letech byl na sto procent pro-izraelský, což dokazoval i příliv amerických zbraní do Izraele. Stal se z něj vskutku téměř *zastávce tvrdé linie* na Blízkém východě. S Jicchakem Rabinem, v jehož společnosti vyrostl, si byli velmi blízcí, a Kissinger se osobně na nějakou dobu stal obhájcem izraelských aspirací na získání značné části arabského území.“²⁰

¹⁶ William Burr, „The October War and U.S. Policy“, *The National Security Archive*, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB98/index.htm#4> (staženo 26. 5. 2013).

¹⁷ Walter Isaacson, *Kissinger: A Biography* (London: Faber and Faber Limited, 1992), 511.

¹⁸ Henry Kissinger, *The White House Years* (Boston: Little, Brown and Company, 1979), 373-7.

¹⁹ Henry Kissinger, *Krise* (Praha: Academia, 2006), 16.

²⁰ Edward R. F. Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger: A Secret History of American Diplomacy in the Middle East* (New York: Readers Digest Press, 1976), 20.

Na základě Rogersovy neschopnosti dosáhnout jakéhokoliv pokroku v arabsko-izraelských vztazích začal Kissinger získávat čím dál tím více důvěry. V roli Nixonova poradce pro národní bezpečnost se mu podařilo prezidenta přemluvit k tvrdšímu přístupu vůči Sovětskému svazu v oblasti Blízkého východu, přičemž hlavním argumentem byly nejen zmíněné sabotáže Rogersových mírových iniciativ, ale rovněž sovětská podpora syrské intervenci do jordánské občanské války.²¹ Drobného přešlapu se Kissinger dopustil, když mu v rozhovoru pro americká média unikla informace, že se nová vláda pokusí eliminovat sovětský vliv na Blízkém východě, ačkoliv dle jeho slov přesně vystihovala strategii, která měla být realizována. Tohoto cíle se Washington rozhodl dosáhnout pomocí dvou doplňujících se taktik – izolovat veškerou arabskou činnost, která vycházela ze sovětské vojenské podpory, a zahájením mírového procesu upozornit na možnosti Spojených států v návaznosti na upadající zájem některých arabských vůdců o Sovětský svaz.²² Vhodné podmínky pro tuto strategii však nastaly až po válce v roce 1973. Před tímto mezníkem vyšla většina amerických snah vniveč. Naopak na počátku 70. let došlo v regionu k několika vážným střetům, na které musely Spojené státy, v zájmu zachování alespoň částečného vlivu v oblasti, reagovat. Již v roce 1970 začala podél břehů Suez jako předehra k Jomkipurskému konfliktu, již zmíněná „Opotřebovací válka“.²³ V odpověď na řadu provokací podnikl Izrael přes veškerá americká varování několik rozsáhlých leteckých útoků do nitra egyptského území. Sovětskou reakcí bylo rozmístění rozsáhlého systému protiletecké obrany na území Egypta. Navíc konec šedesátých let byl „příznivým“ obdobím pro radikální jordánskou Organizaci pro osvobození Palestiny (*Palestine Liberation Organization*, PLO, resp. OOP), která v té době měla sebevědomí a kapacity i na únosy osobních letadel. To se mělo v roce 1970 změnit poté, co prozápadní jordánský král Husajn vykázal její vůdce za pomoci své armády ze země. Následovala Sověty podporovaná invaze syrských vojsk do Jordánska a mobilizace Izraele, zatímco Spojené státy neustále posilovaly své námořní síly ve Středozemním moři a dávaly všem případným zájemcům o zahraniční intervenci jasně najevo své odhodlání stát se hlavním tvůrcem politiky v regionu.²⁴

1.2 Proměny ve Spojených státech a na Blízkém východě v předvečer války

Na začátku 70. let se v americké domácí i zahraniční politice událo mnoho zásadních změn, které byly později klíčové pro vývoj událostí na Blízkém východě. Zatímco Nixona pohltila aféra Watergate, Kissinger byl jmenován do funkce ministra zahraničních věcí poté, co se osvědčil na již zmíněné pozici bezpečnostního poradce. Sověti přistoupili na několik přelomových dokumentů o zbrojení v duchu politiky *détente*, ale o to silněji se snažily dosáhnout svých zájmů prostřednictvím spřátelených zemí a jejich pozornost se tak upřela bedlivěji i k Blízkému východu. Stejně tak došlo k fundamentálnímu obratu v zahraniční politice Egypta, když prezident Násir zemřel a musel být nahrazen svým viceprezidentem Sadatem, který dal velmi brzy jasně najevo svou inklinaci k Západu. Paradoxně ke svým projevům dobré vůle vůči Američanům se však rozhodl na břehu Suezského průplavu posílit vojenskou přítomnost a stejně tak i armádní cvičení a manévry, které byly s nelibostí pozorovány izraelskou stranou.

Zahraniční politika pak byla utvářena dle zásad tzv. „Nixonovy doktríny“ (nazývané také „Doktrína z Guamu“ dle ostrova v Pacifiku, na němž byla během tiskové konference 25. července 1969 přednesena), která ve třech bodech zdůrazňovala význam zahraničních dohod se svými spojenci a garantovala jim svou ochranu a finanční či technickou podporu v případě, že budou vystaveni agresí.

²¹ „Milestones: 1969-76, The 1973 Arab-Israeli War“, Official Site of the U.S. Department of State, Office of the Historian, <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/arab-israeli-war-1973> (staženo 2. 4. 2014).

²² Kissinger, *Umění diplomacie*, 772.

²³ Ivan Brož, *Arabsko-izraelské války* (Praha: Epocha, 2005), 250-63.

²⁴ Kissinger, *Umění diplomacie*, 772-3.

Na základě této doktríny zasahovaly Spojené státy mimo jiné právě i v Izraeli v roce 1973.²⁵ Ačkoliv byla samozřejmě v první řadě mířena proti rozpínavosti sovětského vlivu, znamenala krok kupředu v porovnání s doktrínami jeho předchůdců. Poté, co Kissinger pomohl Nixonovi zdatně vycouvat z Vietnamu a o něco méně úspěšně ukončit konflikty v levicové Kambodže a Laosu, neopustil asijský kontinent a pokračoval pěstěním vztahů s Čínou, které se, díky neočekávanému Maovu pozvání amerických reprezentantů ve stolním tenise, počaly vyvíjet novým směrem.²⁶ Kissinger navázal tajné rozhovory, které se časem vyvinuly ve výraznou změnu studenoválečného uspořádání a světové rovnováhy vůbec. Brežněv se navíc oprávněně začal obávat, že by nově navázané vztahy mezi Mao Ce-tungem a Nixonem mohly vést k oslabení postavení Sovětského svazu, a proto začal s Washingtonem velmi ochotně spolupracovat v otázce détente a s Pekingem na obnově dobrých vztahů. Tohoto chvilkového oslabení zas využil Richard Nixon pro návštěvu Moskvy, kde na základě dlouhých a tvrdých rozhovorů „získal pro Spojené státy podpis dohody SALT I, první dohody o omezení zbrojení mezi dvěma supervelmocemi, a dohody ABM“²⁷ o omezení vývoje a rozmístění systémů protiraketové obrany.

První náznaky úspěchu blízkovýchodní strategie nové Nixonovy vlády se projeví již v roce 1972, kdy prezident Anwar as-Sadat v reakci na americko-sovětský summit v Moskvě, na kterém Brežněv odmítl hovořit s Nixonem o problematice Blízkého východu, vypověděl ze země všechny sovětské poradce včetně technické obsluhy strojů, aby se tajně pokusil po pěti letech obnovit diplomatické styky mezi Egyptem a Spojenými státy. Stal se tak prvním arabským vůdcem, který pochopil nezbytnost americké podpory v mírovém procesu mezi Izraelem a arabským světem. Přestal uznávat stereotypní přístup jeho předchůdce „vše, nebo nic“, odvrátil se od Moskvy a přijal pomoc od Washingtonu, který byl ochoten a schopen přinést do oblasti změnu. Díky jeho prvnímu vstřícnému kroku bylo navíc později možné vyjednávat s mnohem radikálnějšími vůdci, jakým byl například i syrský prezident Háfiz al-Asad. Dle slov Syručka, otázka Blízkého východu Kissingera do této doby zajímala především z hlediska sovětsko-amerických vztahů. Jeho zaujetí pro otázku Izraele vzniklo vlastně až poté, když Anwar Sadat vypověděl v červenci 1972 sovětské vojenské poradce z Egypta.²⁸

Gamal Abd an-Násir byl předním představitelem panarabského smýšlení. Ačkoliv se mu nepodařilo naplnit ideály a „sjednotit arabské kmeny od Perského zálivu až po Atlantik“²⁹ tak, jako se to povedlo jeho velkému vzoru proroku Mohammedovi, byl jedním z nejhlasitějších a nejuznávanějších zastánců arabské jednoty. Byl si vědom faktu, že každá skupina se sjednocuje lépe, má-li svého nepřítele. Poté, co svrhl v důstojnickém povstání roku 1952 královskou rodinu, obrátil svou pozornost proti kolonialistickým tendencím Velké Británie. Po Suezské krizi, která měla rozhodnout jeho dlouhodobý souboj s Brity, a ze které vyšel jako vítěz, nahradily přítomnost britských vojsk ve Středozemním moři zájmy Spojených států. Ty se staly dalším cílem jeho intrik již během Suezské krize, kdy chytře využil křehké rovnováhy sil mezi nimi a Sovětským svazem, a později po Šestidenní válce, kdy jeho silná anti-amerikanistická propaganda vedla až k přerušení diplomatických styků s americkou zahraniční kanceláří.

Poté, co byl Sadat 15. října 1970 po Násirově smrti zvolen jeho nástupcem, prohlásil ve svém inauguračním projevu, že bude pokračovat v jeho odkazu a ideálech revoluce z roku 1952, jíž se stejně jako jeho předchůdce účastnil. Ačkoliv se, do jisté míry populisticky, snažil inklinaci k „násirismu“ dávat veřejnosti ostentativně najevo, byl to právě on, kdo díky své liberálnosti, pokrokovosti a touze

²⁵ Pelikánová, „Blízkovýchodní diplomacie“, 26-7.

²⁶ Ibid., 25.

²⁷ Ibid., 26.

²⁸ Milan Syruček, *Henry Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie* (Praha: Epoque, 2004), 283.

²⁹ Said Aburish, *Nasser: The Last Arab* (London: G. Duckworth, 2005), 384.

po míru provedl zásadní obrat egyptské domácí, ekonomické i zahraniční politiky. Nebyl zdaleka tolik posedlý arabským nacionalismem a otázkou palestinského vyrovnání s Izraelem, jeho zájmy spočívaly v osvobození původně egyptského území Sinaje a uzavření míru s dlouholetým izraelským soupeřem. Jeho největší slabostí byla snaha zachovat si tvář před všemi stranami, což za daných okolností nebylo dost dobře možné.

V únoru 1971 navrhnul Spojeným státům novou možnost zprostředkovaných bilaterálních rozhovorů mezi Izraelem a Egyptem, kdy za stažení Izraelských obraných sil (*Israel Defense Forces*, IDF) z východního břehu Suezu nabídnul znovuotevření Suezského průplavu. Dokonce ve své nabídce hovořil i o ukončení veškerého násilí vůči Izraeli, pokud se ten stáhne k mezinárodně uznávaným hranicím, tedy hranicím z roku 1967. Jeho vstřícnost však přišla ve špatný okamžik a byla odmítnuta hned ze tří stran. Kissinger alternativu zamítl s tím, že by mohla narušit právě zahájený proces uvolňování se Sověty, kdyby Izrael odmítl. Izrael neměl momentálně důvod přijmout, protože mu strategická nadvláda vyhovovala. A Nixon nesouhlasil, jelikož se chtěl vyhnout krizi v izraelsko-amerických vztazích před prezidentskými volbami.

Na jaře roku 1973 se Sadat ještě jednou pokusil najít řešení mírovou cestou a požádal proto Kissingera o zorganizování tajných rozhovorů, ve kterých měl Egypt reprezentovat jeho náčelník generálního štábu Háfíz Ismáíl. Ačkoliv Egypt v té době komunikoval se Spojenými státy výhradně prostřednictvím Ruska (již od dob prezidenta Násira byly vzájemné vztahy na bodě mrazu), v květnu 1973, tedy pět měsíců před vypuknutím války, se egyptský bezpečnostní poradce Háfíz Ismáíl tajně sešel v té době ještě se svým americkým protějškem Kissingerem ve Washingtonu, aby se pokusil zapojit Spojené státy do krize na Blízkém východě. Vzhledem k nedostatečnosti komunikace mezi Káhirou a Washingtonem a množství politických problémů, se kterými se Kissinger v té době potýkal, nedosáhlo jejich setkání dalšího vývoje.³⁰ Sheehan ve své knize uvádí: „Bez ohledu na okolnosti, neúspěch Ismáílovy mise byl rozhodujícím okamžikem na cestě k válce. V dubnu 1974 v rozhovoru pro americký týdeník Newsweek Sadat řekl: Když nevezmeme své záležitosti do vlastních rukou, nepohneme se z místa. Každé dveře, které jsem se pokusil otevřít, mi byly v zápětí Izraelci zavřeny, s americkým pozhárnáním. Situace je beznadějná. Přišel čas na šok. Američané nám nedali na výběr. Vše teď směřuje k opětovnému spuštění bojů, které se již zdají být nevyhnutelné.“³¹ V březnu navíc poctila Kissingera svou návštěvou sama izraelská premiérka Golda Meirová, aby s podporou amerického židovského lobby požádala o další americké zásilky zbraní. Na účet Meirové Syruček komentuje: „Kissingerovi nebyla příliš sympatická, jak pro svou květnatou hebrejštinu, již nerozuměl, tak pro svou „kuchyňskou politiku“ – nejdůležitější porady se odbývaly v kuchyni jejího bytu.“³² Přesto jí však, na rozdíl od Sadatova vyslance, vyhověl.

Krize na Blízkém východě byla navíc doprovázena krizí ve Spojených státech. Na domácí frontě se naplno rozhořela aféra Watergate, když 6. října v den vypuknutí Jomkipurské války podal demisi viceprezident Spiro Agnew a o týden později během rozhovorů o tom, jak mají být nahrávky z Bílého domu zveřejněny, rezignoval Elliot Richardson na funkci ministra spravedlnosti a Archibald Cox byl odvolán z funkce nezávislého státního žalobce. Tzv. „Masakr sobotní noci“ se odehrával zrovna, když Henry Kissinger dva týdny po začátku války v Moskvě vyjednával ukončení bojů na Blízkém východě, a předznamenal tak tvrdé odstartování procedury impeachmentu proti prezidentu Nixonovi, stejně jako jeho minimální zasahování do zahraniční politiky Spojených států.³³ Ačkoliv byl Kissinger smýšlením republikán, díky své politické nezkušenosti a časově náročnému konfliktu na

³⁰ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 35.

³¹ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 26.

³² Syruček, *Henry Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie*, 284.

³³ Kissinger, *Krize*, 10.

Blízkém východě, který mu dovolil opustit Bílý dům v době prověřování, diskreditací a státnických čistek, se Kissinger aféře bravurně vyhnul. Celou záležitost však komplikoval fakt, že pro obě v této době pravděpodobně nejsledovanější postavy Spojených států, Henryho Kissingera a Richarda Nixona, byly stěžejním kontaktem stejné osoby, například tehdejší náčelník štábu Bílého domu Alexander Haig. Další velmi delikátní záležitostí byla pro Kissingera prezidentova osobní ctižádostivost a závist, která se jistě oprávněně zrodila v čase, kdy se veškerá domácí média pohoršovala na titulních stranách nad aférou Watergate, zatímco ve většině zahraničního tisku byl Kissinger miláčkem předních stran, na kterých byl označován jako „Super K“, popřípadě „Posel míru“³⁴ či diplomat s velkým D, který dokázal uskutečnit „Blízkovýchodní zázrak.“³⁵ Nixonovi pozice ve stínu svého ministra zahraničí rozhodně nebyla příjemná, takže se často snažil ukrojit si svůj díl slávy z Kissingerových úspěchů. Zatímco se však ve Washingtonu věnoval intrikami propletené politice, Henry Kissinger cestoval po světě a postupně opanovával Blízký východ. Ve své knize však přesto zhodnotil blízkovýchodní snahy svého prezidenta velice kladně slovy: „Nixonova blízkovýchodní diplomacie byla názornou ukázkou toho, jak on a jeho poradci chápali strukturu míru, na niž prezident tak často poukazyval. Nebyla to naivně optimistická snaha o samoučelnou spolupráci, nýbrž metoda vedení geopolitického konkurenčního boje. Americká strategie byla založena na tezi, že by Sovětský svaz měl být postaven před volbu: buď se distancuje od svých radikálních arabských klientů, nebo se bude muset smířit s poklesem svého vlivu.“³⁶

Na začátku 70. let mohl Kissinger poprvé naplno prokázat své schopnosti, když řešil jakožto poradce prezidenta pro otázky národní bezpečnosti najednou krize v Chile, Jordánsku, Vietnamu, Indočíně a na Kubě. Na druhé straně, květen roku 1973 byl pro Kissingera měsícem, kdy světová i americká bezpečnost zůstávaly ničím nenarušeny, a tudíž získal možnost věnovat se více situaci na domácím poli, na kterou obvykle nezbyval čas. V té době se počala rozjíždět mašinérie křivých obvinění v aféře Watergate a mnoho důležitých lidí přišlo o své význačné pozice, mezi nimi i náčelník štábu Bílého domu H. R. Haldeman, na jehož místo byl dosazen Kissingerův dlouholetý kolega generál Alexander Haig. Jelikož se jednalo o význačnou funkci a Haig býval Kissingerův podřízený, zpočátku to Henryho rozlítlo natolik, že v jeden moment byl ochoten podat demisi. Sám by raději dosadil na toto místo svého nejvyššího zástupce, generála letectva Brenta Scowcrofta, což Nixon zavrhl. Nakonec to však byl právě Haig, kdo Kissingerovi pomohl přesvědčit Nixona o tom, že není lepšího kandidáta na pozici ministra zahraničí.³⁷

Ještě předtím, než byla Kissingerovi nabídnuta čest vést americké ministerstvo zahraničí, vydal se na konci května 1973, těsně před oslavou svých padesátých narozenin, na týden do Moskvy. Velkolepá zdvořilostní návštěva v tomto klidném období jen potvrdila fakt, že s Kissingerem již zdaleka není nakládáno pouze jako s asistentem prezidenta.³⁸ Na této okázalé ukázce sovětského luxusu zavedl Brežněv svého hosta i s doprovodem do svého loveckého sídla, obdoby Camp Davidu, nazvaného Zavidovo, kam dosud žádný západní státník pozván nebyl. Zde si krom jiného Kissinger vyrazil se sovětským vůdcem na lov medvědů, nicméně to podstatné co zde objevil, byla podlézavost a ochota oslabeného Sovětského svazu jednat o možnostech spolupráce. Další znak toho, jak třístranná diplomacie ovlivnila svět a vložila triumfy do rukou Američanů.³⁹ Syruček líčí, k jakým metodám se americká strana v soutěži se Sovětským svazem v Zavidovu uchýlovala. Například v době přestávky při jednáních, když všichni vyšli z jednacího sálu, snažil se Kissingerův pobočník H. Sonnenfeldt,

³⁴ *Newsweek Magazine* s titulem „Super K!“, 10. červen 1974.

³⁵ *Time Magazine* s titulem „Mideast Miracle“, 10. červen 1974.

³⁶ Kissinger, *Umění diplomacie*, 774.

³⁷ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 491-4.

³⁸ *Ibid.*, 495.

³⁹ *Ibid.*, 496-7.

který uměl rusky, přes stůl přečíst Brežněvovy připravené poznámky – prý „jako to dělal ve Washingtonu, aby se mu podařilo udržet krok s Kissingerovou aktivitou.“⁴⁰ Taktika zdržování, ve které byl Kissinger mistr, například rovněž obnášela předkládání obsáhlých hypotetických otázek s obtížně formulovatelnou diplomatickou odpovědí či odvolávání se na nedostatek pravomocí. Gromyko Kissingerovu taktiku zdržování již znal, zástupci Blízkého východu s ní však zatím povětšinou neměli tu čest.

Poté, co byl William Rogers, kterému Nixon již stejně řádnou dobu omezoval z Bílého domu pravomoci ve prospěch svého bezpečnostního poradce Henryho Kissingera, nucen podat rezignaci na konci svého prvního období, vyvstala otázka, kým ho nahradit. Nicméně, jak již bylo naznačeno v předchozím odstavci, Nixon neměl zdaleka v úmyslu jmenovat nástupcem Kissingera. Představoval si původně na post někoho ekonomicky zaměřeného, například Kennetha Rushe či Johna Connallyho, Henryho velké konkurenty. Sám se však nechal později slyšet na téma Kissingerovy touhy po funkci: „Henry chtěl to místo, cítil, že si ho zaslouží a dal mi najevo, že rezignuje, pokud ho nedostane.“ Jelikož si Nixon kvůli probíhající aféře nemohl dovolit Kissingerovy významné služby rady a služby ztratit, nakonec na Haigovo naléhání souhlasil. Sheehan hodnotí jeho vítězství vcelku kriticky, jelikož cestou k ministerskému křeslu dle něj nehrál *fair play*: „Tím, že Kissinger v září nahradil Rogerse na postu ministra zahraničí, dokončil své dlouhotrvající intriky vůči tomuto bezelstnému a přímočarému služebníku veřejnosti.“⁴¹ Ačkoliv Nixon ohlásil nahrazení ministra Rogerse Kissingerem tisku jen velmi suše a stručně, pro Ameriku to znamenalo senzaci.⁴²

Široké americké veřejnosti, v první řadě jemu neoblíbeným novinářům, byl stejně dobře jako jeho úspěchy znám i Kissingerův vytríbený a hladký smysl pro lehce cynický humor. Když ho tedy tisk hned druhý den po jeho zvolení do funkce obklopil, aby mu úvodem položil otázku, zda preferuje být osloven „*Mr. Secretary*“ či „*Dr. Secretary*“, odpověděl s nonšalancí jemu vlastní: „Netrvám na protokolu. Když mě budete oslovovat Jeho Excellence, bude to v pořádku.“⁴³

1.3 Henry Kissinger a vyvrcholení arabsko-izraelského konfliktu

Jak kdysi řekl Dean Acheson, „schopný ministr zahraničí musí znát osobnost svého prezidenta.“⁴⁴ Pokud chtěl politikou dosud nezkažený Kissinger ve složité době na špičce americké diplomacie uspět, musel znát dobře nejen osobnost svého prezidenta, ale i charaktery všech vlivných soupeřů a spojenců ve svém okolí. Proto si pečlivě vybíral lidi, kterými se ve své nové funkci obklopil. Na ministerstvo si s sebou vzal povětšinou své ozkoušené podřízené z předešlých let. Winston Lord, vždy loajální a neúnavný asistent s pozoruhodnou morální silou. Helmut Sonnenfeldt, expert na Sovětský svaz „s jazykem ostrým jako břitva“, se stal právním poradcem ministerstva zahraničí poté, co ve strachu před jeho kvalitami zamítli pravicoví senátoři jeho nominaci na zástupce ministra financí. Brent Scowcroft, Kissingerův nejschopnější zástupce, po něm převzal jeho uvolněné místo v čele Národní rady pro bezpečnost. K nejdůležitějším a nejbližším spojencům v nadcházející misi na Blízkém východě patřil Lawrence Eagleburger. Jako výkonný asistent a vedoucí ministerstva se dokázal Kissingerovi postavit na odpor vždy, když s ním nesouhlasil, byl pro něj oporou a pomohl mu rozhodnout se v mnohých nelehkých chvílích. Jako vedoucího pro Oddělení Blízkého východu však překvapivě ponechal ve funkci podivínského Josepha Sisca, který všeobecně překvapoval svou odvahou hádat se do krve se svými nadřízenými, Kissingera nevyjímaje. Jelikož to byl právě on, kdo

⁴⁰ Syruček, *Henry Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie*, 238.

⁴¹ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 27.

⁴² Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 502-4.

⁴³ *Ibid.*, 504.

⁴⁴ Kissinger, *Umění diplomacie*, 560.

s Williamem Rogersem připravovali nakonec neúspěšný plán pro mírové řešení arabsko-izraelského konfliktu, představoval dříve pro Henryho konkurenci. Nyní ho, jakožto schopného a problematiku znalého intelektuála s obrovským přehledem a odpovědí na cokoliv, takřka zdědil po svém předchůdci. Ačkoliv na jeho účet často žertoval, představoval pro něj Sisco nepostradatelnou pomoc, což byl také důvod, proč ho později raději povýšil, než aby přijal jeho rezignaci.⁴⁵ Kissinger se tedy obklopil osvědčeným týmem lidí s nejvyššími kvalitami, ale jak popisuje Syruček, ve spolupráci, která následovala, „přece leccos skřípalo: především přímo v lůně americké zahraniční politiky. Kissingerův „styl“ způsobil nejhlubší úpadek pracovní morálky ministerstva zahraničí i vlastního aparátu Národní rady bezpečnosti. Tím, že všechna nejdůležitější jednání a doporučení pro prezidenta bral na sebe, fakticky podlomil to, co bylo zdrojem počátečních úspěchů: tým spolupracovníků v Národní radě bezpečnosti. A z profesionálních diplomatů na ministerstvu udělal úředníky a archiváře smluv, které vyjednal.“⁴⁶

Henry Kissinger neměl na domácí scéně vyloženě nepřátele. Vytvořily se zde však tři skupiny, jejichž zájmy se křížily s těmi jeho. První skupina, jejíž nejurputnější zástupce byl Kissingerem nenáviděný senátor za Washington Henry M. Jackson, by se dala charakterizovat jako neúnávná zastánci izraelské otázky a fanatičtí lobbisté za jejich židovské zájmy. Vlivný demokrat, antikomunista a neokonzervativec, který těsně po válce jako voják osobně navštívil Buchenwald, prosazoval větší participaci Spojených států ve světě jakožto posla dobra (hlavně pak v blízkovýchodním regionu na straně Izraele). Na začátku Jomkipurské války pak kritizoval Kissingera za jeho zdržovací taktiku a naopak byl jedním z prvních, kdo nabádal k plné podpoře Izraele. Na druhou stranu to byl díky svému aktivizmu on, kdo po roce 1969 učinil problém židovské emigrace ze Sovětského svazu tématem veřejné konfrontace.⁴⁷ Druhou skupinou byli proarabští politici, kteří za každou cenu bránili vztahy s americkými ropnými importéry číslo jedna, neboť měli v oblasti své zájmy. Byli jím ministr obrany James Schlesinger a jeho náměstek, texaský ropný magnát William Clements, kteří téměř bez ustání bojovali proti jakémukoliv vstřícnému gestu vůči Izraeli, které by mohlo ovlivnit přátelství Arabů.⁴⁸ Poslední skupinou byli osobnosti, které Kissinger nahradil či předběhl na vysokých pozicích, a které se nebály mu zkřížit cestu. Typicky jeho předchůdce William P. Rogers, který byl velice neopatrným způsobem vyšachován z pozice na začátku svého druhého období, do které byl opětovně vybrán.⁴⁹ Avšak i přes neustálý tlak všech těchto tvrdých hráčů a zájemců o jeho diskreditaci, ať už díky své autoritě či diplomatickým schopnostem, dokázal dříve či později dosáhnout svých zájmů.

Když egyptské a syrské jednotky společně zaútočily dne 6. října 1973 na nic netušící Izraelce, překvapily tím tak nejen je. Kvůli špatné analýze situace a selhání zpravodajských služeb nevěděl ani Izrael, ani Spojené státy a ani samotný Kissinger, že je možnost útoku tak reálná. „Zprvu ani nikdo nechápal, že Sadatovi nejde o dobývání, ale o změnu rovnováhy ve vyjednáváních, která chtěl zahájit. Šok z války, domníval se, umožní oběma stranám, Izraeli a také Egyptu, ukázat flexibilitu, která nebyla možná, dokud se Izrael považoval za vojensky nadřazeného a Egypt byl paralyzován národním ponížením,“⁵⁰ analyzoval Kissinger zpětně situaci v roce 1973 s téměř třicetiletým odstupem ve své knize *Krize*. Dříve však neměl dle Sheehana na šokující události tak jasný názor: „Jomkipurská válka byla pro Kissingera naprostým překvapením, přestože rozhodně neměla být. Neignoroval předložené důkazy o krizi na Blízkém východě. Stejně jako Izraelci a CIA ji jen nesprávně interpretoval. Ve

⁴⁵ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 506-7.

⁴⁶ Syruček, *Henry Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie*, 226.

⁴⁷ Kissinger, *Umění diplomacie*, 787.

⁴⁸ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 513.

⁴⁹ *Ibid.*, 503.

⁵⁰ Kissinger, *Krize*, 16.

skutečnosti se bál jen toho, že válku zahájí Izrael.⁵¹ Syruček rovněž Kissingerovu nevědomost nijak nebrání a poskytuje ministrovu analýzu: „Pokud Izrael sám nezačne preventivní válku, konflikt tu nehrozí. Arabové jsou příliš nejednotní, ochromení rozdílností politických názorů“. Sadata měl za „šáška“ a Fajsala za „náboženského fanatika“. Navíc si uvědomoval, že u Arabů začíná ramadán a Židé mají v sobotu svůj největší svátek – den pokání, Jom Kippur, uvádí Syruček.⁵² Fahmy Kissinger později údajně osobně přiznal, že byl mylně informován zpravodajstvím CIA o vybavenosti a připravenosti Izraele a jeho arabských sousedů, a proto v žádném případě nepočítal s ozbrojeným konfliktem v oblasti.⁵³ Golan získanými materiály dále dokazuje, že ani izraelská tajná služba, ani CIA neměly jasnou představu, co se na izraelských hranicích děje. Pohyby egyptských a syrských jednotek zaměnily za manévry či přípravu na obranu v obavě z mnohem pravděpodobnějšího izraelského útoku.⁵⁴ Ani ne den před útokem hlásily americké zpravodajské služby CIA prezidentovi, že jde na obou stranách o pouhé zastrašování, nikoliv o úmysl zaútočit. Z bezpečnostních složek CIA jednoznačně nejvíc upozorňovala na stupňující se válečné přípravy Egypta a Sýrie, den před válkou však deklarovala: Válka je nepravděpodobná. V opozici byla z relevantních materiálů pouze zpráva Raye Clinea, šéfa byra informací a výzkumu amerického ministerstva zahraničí, který 5. října 1973 večer napsal do záznamu, že válka začne do čtyřiaadvaceti hodin, rozhodl se však kvůli pátečnímu večeru neinformovat o svém názoru klíčové osobnosti americké diplomacie.⁵⁵ Kissinger shrnuje aféru slovy: „V amerických analýzách zcela převážilo přesvědčení o obrovské izraelské převaze, takže veškerá arabská varování byla odmítnuta jako pouhé blafování.“⁵⁶

Sám Kissinger byl již několik dní znepokojen situací na Blízkém východě, nicméně díky pečlivému utajení egyptsko-syrských plánů netušil rozsah akce ještě ani tři hodiny po zahájení bojů, jak vyplývá z jeho rozhovorů s pověřenými osobami. Brent Scowcroft, poradce pro národní bezpečnost, Kissingerovi těsně před začátkem Jomkipurské války dne 5. října 1973 předal depeši. Tlumočil v ní zprávu izraelské premiérky Goldy Meirové, která byla, stejně jako Kissinger, znepokojena děním v sousedních arabských státech.⁵⁷ Ani jejich zpravodajské služby však neměly podrobnější informace. Izraelský zpravodajský útvar (*Directorate of Military Intelligence, AMAN*) dokonce ještě na jaře žil v přesvědčení, že nejbližší útok je možný až v roce 1975, vzhledem k pochybné připravenosti nepřátelských armád po porážce v Šestidenní válce z roku 1967. Během jara a léta 1973 však AMAN nasbíral řadu varovných signálů, které nasvědčovaly možnosti brzkého vojenského útoku.⁵⁸ Dále to byl sám prozápadní jordánský král Husajn, který v září několik týdnů před válkou informoval izraelskou premiérku o útočných sestavách syrských jednotek poblíž hranic s Izraelem.⁵⁹ Znepokojujícím znakem byla rovněž hromadná evakuace rodin sovětských poradců dva dny před vypuknutím krize, iniciovaná bez dalšího objasnění z Moskvy. Golan upřesňuje, že necelý den před válkou „Dajan zajistil informaci, že ruské transportéry přistály na damašském letišti, což naznačovalo snahu Moskvy evakuovat sovětské civilisty z Damašku.“⁶⁰ Informace se nedala vyložit jinak, než že Sověti něco ví, ale Dajan se rozhodl tento incident přejít bez otázek. Na základě stejných materiálů náčelník izraelského štábu David Elazar žádal o okamžité povolání veškerých rezerv a

⁵¹ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 30.

⁵² Syruček, *Henry Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie*, 284-5.

⁵³ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 37.

⁵⁴ Matti Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger* (New York: Bantam Books, 1976), 38.

⁵⁵ Syruček, *Henry Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie*, 285.

⁵⁶ Kissinger, *Umění diplomacie*, 773.

⁵⁷ „Deputy Assistant to the President for National Security Brent Scowcroft to Kissinger“, viz primární zdroje.

⁵⁸ Pelikánová, „Blízkovýchodní diplomacie“, 44.

⁵⁹ Burr, „The October War and the U.S. Policy“.

⁶⁰ Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger*, 37.

dokonce i o preemptivní útok. Jelikož však dali Dajan s Meirovou Kissingerovi své slovo, že v napjaté atmosféře nevyvolají konflikt, rozhodli se s ohledem na svého spojence vetovat oba tyto návrhy.⁶¹

Krise se tou dobou navíc odehrávala také ve Washingtonu, kde bylo výjimečně izraelské zastoupení v tak špatném stavu, že nebylo schopno několik dní doručit telegram a domluvit schůzku s Kissingerem. V předvečer války se musel izraelský velvyslanec ve Spojených státech Simcha Dinitz vrátit z osobních důvodů zpět do Izraele, a ačkoliv se zrovna sám izraelský ministr zahraničí Abba Eban nacházel v New Yorku, kde se účastnil jednání s OSN, byl dle Golana „roztrpčený rozhovorem s Goldou Meirovou, která ho odmítala respektovat, a pro izraelské zájmy takřka zbytečný, jelikož neměl v úmyslu se již s nikým ten den scházet.“⁶² Izrael byl tedy ve Spojených státech v kritický moment reprezentován jen týmem nižších úředníků na velvyslanectví, zmatených tajnostmi, které situaci provázely. Kdyby Kissinger dostal telegram včas, dá se předpokládat, že mohl mít na zabránění konfliktu značný vliv, ať už přímým varováním Moskvě, anebo cestou odhalení získaných informací o chystaném útoku egyptským a syrským zástupcům, kteří by se bez momentu překvapení jen stěží pokusili zaútočit.⁶³ Kvůli příliš optimistickému vyhodnocení zpravodajských materiálů a špatně organizované izraelské diplomacii ve Spojených státech bylo dle Golanovy analýzy promarněno přinejmenším 14 hodin, které mohly být využity k předejití či přinejmenším oddálení války.

Varovné zprávy Mossadu, stejně jako snímky špionážních letadel, zachycující zvýšené počty egyptských jednotek a jejich manévry v blízkosti Suezského kanálu, však nakonec nepřesvědčily izraelské velitele k nutnosti mobilizace.⁶⁴ „Ačkoliv 5. října byla Golda Meirová rozhodnuta přesvědčit kabinet o preemptivním útoku, armádní důstojníci jí uklidnili vyhodnocením zpravodajských informací, deklarujících, že není důvod očekávat válku,“⁶⁵ píše Golan. Kissinger, který byl neustále v kontaktu s izraelskou diplomacií, stejně jako se svým egyptským protějškem Muhammadem az-Zajjátem, Goldu Meirovou ještě večer před útokem vybízel ke klidu a varoval před preemptivním útokem, jako tomu bylo v roce 1967, jelikož ze všech stran včetně zastírajícího Egypta měl potvrzeny čisté úmysly. Když ho však ráno 6. října v 6:15 probudil v jeho apartmá poradce pro otázky Blízkého východu Joseph Sisco, zbývalo příměří mezi Araby a Izraelem již jen devadesát minut života.⁶⁶

1.4 Osobní reflexe

Kissinger oplýval silným sebevědomím, což byla rozhodně jedna z jeho nejužitečnějších vlastností, na druhé straně však znamenal tento zdroj jeho velikosti stejně tak i zdroj slabosti. Asi jedním z nejhorších dopadů této vlastnosti byla jeho potřeba často míchat skutečné politické záměry s vlastní marnivostí. Pravdou je, že některé krize mohl díky své mocné pozici vyřešit o hodiny, ba někdy i několik dní dříve, a předejít tak mnohým tragédiím. Jeho cílem však bylo vytěžit z daných situací vše, co bylo v jeho možnostech, nejen pro blaho Spojených států, ale také ve jménu vlastního postavení a vlivu. Ačkoliv sám nevelkých rozměrů, jeho charakter měl v oblíbě být tím, kdo situaci kontroluje a řídí. Z toho také pramenil jeho dojem, že neexistuje nikdo, kdo by jeho práci mohl udělat lépe, a tudíž že nepotřebuje ke svým činům svolení zastupovaných stran a v zásadě ani pomoc svého odborného týmu. Byly to zajisté špatně skrývané stopy arogance, které ho mnohdy v jednáních ukvapeně hnaly kupředu, aniž by měl starost o ohleduplnost vůči těm, jejichž podporu by později mohl potřebovat. To byl částečně problém ve Vietnamu, stejně jako později na Blízkém východě.

⁶¹ Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger*, 43-44.

⁶² *Ibid.*, 35.

⁶³ Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger*, 42.

⁶⁴ Burr, „The October War and the U.S. Policy“.

⁶⁵ Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger*, 36.

⁶⁶ Kissinger, *Krise*, 17.

Také v administrativě Nixona mu jeho ego několikrát nedovolilo uposlechnout, a tedy se vzepřel prezidentovým přáním či rozkazům, což vyústilo v napjatou situaci mezi oběma osobnostmi. Není pochyb, že Kissinger oplýval velkým osobním kouzlem, na které často sázel. Čas od času však nezafungovalo, a pak bylo překážkou dalším rozhovorům, jako například v případě syrského prezidenta Asada.

Kontroverzní kartou v blízkovýchodní hře byla otázka Kissingerovy identity. Nixon se bál, že Kissingerův židovský původ ovlivní pozici Spojených států na Blízkém východě, a v mnohém měl pravdu, což dokazují i Fahmyho slova: „To, že vždy jednal ve prospěch Izraele, není překvapující, vezmeme-li v úvahu, že sám byl Žid, a jak mi osobně řekl, i jeho rodiče byli ortodoxní, fanatičtí Židé.“⁶⁷ Přestože to byla veřejně známá věc, Kissinger se urputně vyhýbal spojení s židovstvím, mimo jiné kvůli předsudkům o jeho neutralitě. Svého syna sice nechal dle tradice „bar-micvah“ obřezat tak, jak to slíbil svým ortodoxním rodičům, byl však nerad spojován se svým původem a bral ho, stejně jako například Nixon, spíše za nevýhodu. Neměl charakter svých izraelských partnerů příliš v lásce a nelibě snášel jejich samozřejmé očekávání výhod s ohledem na jeho původ, nicméně dokázal svou potenciální slabost rovněž účinně využít ve svůj prospěch. Pravdou však je, že ho osud jeho předků a příbuzných, kteří nedokázali jako on opustit včas nacistické Německo, hluboce dojímal. Ačkoliv se snaží ve svých pamětech vyobrazovat sama sebe povětšinou nezaujatě, rozhodně mohu už jen ze studia jeho materiálů pozorovat značný příklon na izraelskou stranu. Několikrát se sice během blízkovýchodní diplomacie vyjádřil velmi vulgárně na adresu jednotlivců i celého národa ve smyslu hamižnosti, tvrdohlavosti, drzosti či neschopnosti kompromisu, většinou nicméně bylo poznat, že které ze stran má blíže.

2. Blízkovýchodní krize

2.1 Jomkipurská válka a arabská převaha

Vyloučením sovětských vojenských poradců z Egypta dal Anvar Sadat v roce 1972 jasně najevo, že nemá zájem o další spolupráci se Sovětským svazem. Tento krok měly Spojené státy vnímat jednoznačně jako zvací dopis pro své diplomatické špičky, neboť to byl dlouho očekávaný moment, kdy Arabové začali chápat sovětskou neschopnost. Příležitost však Amerika nevyužila dostatečně a to z několika důvodů. Kissinger analyzuje v Rocích obnovy, že tato skutečnost byla mylně interpretována jako další symptom Sadatovy „vrozené neprvélivosti, protože egyptský prezident za to od Spojených států nic nepožadoval.“⁶⁸ Ve svém pozdějším díle Krize dále uvádí: „Blížící se prezidentské volby ve Spojených státech a potřeba vypořádat se s ukončením války ve Vietnamu předem zamezily pokroku v roce 1972.“⁶⁹ Navíc o rok později se měly konat volby v Izraeli a prezident Nixon ubezpečil premiérku Meirovou, že pozastaví veškeré diplomatické snahy, dokud tato událost, naplánovaná na 1. listopadu, neproběhne. Dal nicméně najevo, že po tomto datu hodlá vyvinout silný tlak na arabsko-izraelskou diplomatickou scénu. Dne 5. října 1973, tedy den před vypuknutí války, ve stejném smyslu ještě osobně hovořil s egyptským ministrem zahraničí Muhammadem az-Zajjátem.

Stejně tak udržoval komunikaci s diplomatickými špičkami blízkovýchodních zemí i Henry Kissinger, který se z obou stran nechal několikrát ujistit o čestných úmyslech jejich vůdců. Jak

⁶⁷ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 31.

⁶⁸ Kissinger, *Roky obnovy*, 289.

⁶⁹ Kissinger, *Krize*, 16.

vyplývá z přeepsaných rozhovorů z rána 6. října 1973,⁷⁰ bylo zprvu velmi obtížné určit, co se vlastně děje. Izraelská zpráva, která se k Henrymu brzy ráno dostala, hovořila o plánovaném koordinovaném útoku spojených egyptsko-syrských armád, který měl dle očekávání propuknout nejdříve v šest hodin odpoledne. Tuto naléhavou informaci do rukou Meirové předal tajný izraelský zdroj v Egyptě, o kterém se spekuluje, že byl dvojitým agentem, který hrál na obě strany⁷¹. Ačkoliv se boje rozhořely již hodinu a půl po doručení této zprávy, bylo pro amerického ministra zahraničí velmi obtížné zorientovat se v chaosu a panice, kterou nečekaný střet způsobil. Kissingerovy kontakty v Egyptě do poslední možné chvíle hrály perfektně svou roli překvapených obětí dalšího izraelského preemptivního útoku po vzoru roku 1967. Izraelci, kterým Kissinger důvěřoval o něco více, na druhé straně opakovaně deklarovali svou neaktivitu. Egyptský moment překvapení, nerozhodnost Izraelců, informační šumy a oslavy nejvýznamnější soboty v židovském kalendáři byly důvodem neefektivnosti izraelské mobilizace a tím i prvotního úspěchu egyptských akcí.

Naléhavá prosba izraelské premiérky o pomoc Spojených států v odrazení koordinované egyptsko-syrské „operace Badr“⁷² nebyla vyslyšena okamžitě. Ministerstvo obrany v čele s Jamesem Schlesingerem blokovalo jakékoliv žádosti o dodávky válečného materiálu do Izraele, aby to nepoškodilo národní bezpečnost a obraz Spojených států jakožto potencionálního prostředníka v tomto sporu.⁷³ Ve vládě tak vznikl týden vlekoucí se spor o to, do jaké míry by mělo být Izraeli vyhověno. Fahmy v otázce zdržovací taktiky na začátku války kritizuje Kissingera za to, že z jeho strany chyběla upřímnost nejenom v jednáních se zástupci Egypta, ale také s Izraelci. „Kdykoliv se mu nepodařilo vyhovět izraelské žádosti o více zbraní, vinil z toho ministra obrany Jamese Schlesingera a Pentagon, a naopak vždy tvrdil, že vše co od Spojených států Izrael dostává, bylo posláno díky jeho snahám vyhrát nad neochotou výše zmíněných.“⁷⁴ Ve skutečnosti, jak se Fahmy dozvěděl přímo od amerického ministerstva obrany, Pentagon bez prodlení plnil všechny instrukce, které mu Kissinger ve jménu prezidenta Nixona zaslal. Kissingerovi, který byl v zásadě pro opatrnou pomoc Izraeli,⁷⁵ však toto prodlení zas tolik nevadilo. Naopak poté, co se k němu dostaly veškeré informace odpovídající skutečnosti, přehodnotil situaci jako aktuálně nezralou pro úspěšnou diplomacii. Přiklonil se proto k taktice zdržování. Získal si díky tomu důvěru u Arabů a Sovětů, kteří měli pocit silného spojence, stejně jako u Izraelců, před kterými s politováním přičítal vinu Pentagonu.

Dále bylo nutné informovat o situaci prezidenta, nicméně i v tomto směru hrál Kissinger o čas. Informace o vypuknutí války se tak k Nixonovi dostaly prostřednictvím šéfa Bílého domu Alexandra Haiga dle domluvy až s několikahodinovým zpožděním.⁷⁶ Důvody byly zřejmé. Zaprvé byl Nixon plně zaměstnán akcelerujícími událostmi aféry Watergate. Následující dva týdny, během kterých pokračovaly tvrdé střety na Sinajském poloostrově stejně jako v Golanských výšinách, totiž byly jedním z nejnáročnějších úseků Nixonovy osobní krize. Nejprve byl kvůli finančnímu skandálu nucen rezignovat viceprezident Spiro Agnew, kterého ve funkci nahradil Gerald Ford, aby krátce na to Nixon propustil generálního prokurátora Elliota Richardsona a zvláštního zástupce Archibalda Coxe v aktu označovaném jako „Masakr sobotní noci“.⁷⁷ Zadruhé prezidentova nevědomost Kissingerovi plně vyhovovala. Měl tak čas převzít kontrolu nad celou událostí, odstříhnout Nixona od možnosti

⁷⁰ Kissinger, *Krize*, 18-43.

⁷¹ Uri, „Last Chance to Avoid War“, 548.

⁷² Akce připadala na 1350. výročí bitvy, během které Muhammad vstoupil do Mekky (pozn. autora).

⁷³ Kissinger, *Bouřlivé roky*, 465-72.

⁷⁴ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 32.

⁷⁵ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 514.

⁷⁶ „Message from Secretary Kissinger, New York, to White House Situation Room, for delivery to President Nixon at 9.00 a.m., 6 October 1973“.

⁷⁷ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 514.

okamžitě se zapojit, a rozehrát tak první tahy svého imponujícího diplomatického umění. Díky této pohotové iniciativě sám sebe vmanévroval do pozice, v níž mohl během následujících týdnů dělat zásadní rozhodnutí bez prezidentova vědomí. „Pro Izrael byla otázka americké pomoci otázkou života a smrti. Pro Kissingera zlatou příležitostí jak dosáhnout svých politických cílů, a neměl tudíž v úmyslu nechat Izrael zásobovat.“⁷⁸ Stejně tak v tom případě viní Kissingera z oportunistu Sheehan. Tvrdí, že Kissinger soutěžením se Sovětským svazem a sledováním amerických cílů zatáhl Studenou válku do arabsko-izraelského konfliktu: „Nebyl rozhodnut ani tak zachránit Izrael, jako uštědit Rusům tvrdou lekci. Nebyl to pro něj nadále konflikt mezi Židy a Araby, nýbrž souboj vůlí mezi Washingtonem a Kremlem.“⁷⁹

2.2 Otázka leteckého mostu a Kissingerova strategie zdržování

Kissinger stejně jako většina bezpečnostních analytiků předpokládal, že Izrael brzy přejde do útoku, a příliš jednostranné vítězství také rozhodně nebylo v jeho zájmu. Zásadní tedy bylo odhadnout ten správný moment, kdy se do věci vloží Spojené státy. Bylo také nezbytné ochránit Egypt před dalším ponižením a tím zároveň podpořit udržení politiky *détente* se Sovětským svazem. Při rozhovoru s ministrem obrany Schlesingerem během prvního víkendu řekl: „Nejlepší by [pro Spojené státy a očekávaný mírový proces] bylo, kdyby se Izrael dostal o něco dál, ztratil během toho trochu krve a Spojené státy zůstaly čisté.“⁸⁰ Dle Syručka se Kissinger domníval, že Izraelci nejpozději za dva dny přivedou Araby k rozumu. Proto zvolil taktiku, která hrála na čas, aby měl prostor zajistit v Radě bezpečnosti OSN společný postup se Sovětským svazem. „Měli bychom v této záležitosti zůstat tvrdí, ale nepodnikat žádné dramatické kroky“, telefonoval hned první den války Haigovi. Později Kissinger přiznal: „Tato samolibá analýza měla jednu chybu. Izraelci potřebovali mnohem víc než dva dny, aby dostali vojenskou situaci pod kontrolu. Než se jim to podařilo, dostali se na pokraj katastrofy“. Syruček k tomu dodává: „Že se to v katastrofu skutečně nezměnilo, za to Izrael vděčil pouze okamžitým americkým vojenským dodávkám. To zařídil Kissinger, který ještě téhož dne odpoledne odletěl do Washingtonu, aby odtud přímo řídil veškeré operace.“⁸¹

Důležité bylo také co nejdříve pozdržet vydání rezoluce Rady bezpečnosti, která by mohla způsobit zastavení bojů v momentě, kdy Egypťané ještě byli hluboko v Sinajském poloostrově, protože bylo jasné, že Egypťané se znovudobytého území jen tak nevzdají. To by znamenalo jednu z mnoha slepých uliček, které v citlivém konfliktu hrozily, a navíc by to vyslalo všem státům v regionu zprávu, že rozpoutání boje bude odměněno územím. Namísto usilování o novou rezoluci OSN tak Kissinger osobně (a tedy neoficiálně) vybídnul obě strany k příměří *status quo ante*, tedy stavu, kdy by se obě strany vrátily do pozic, ve kterých byli před zahájením bojů, tedy dle rezoluce Rady bezpečnosti č. 242 z roku 1967.⁸² Tento výsledek Šestidenní války byl pro další rozhovory vyhovující hned z několika důvodů, z nichž hlavním byla volnost jeho výkladu, ale také jeho závaznost v případě, že by Izraelci obrátili situaci a dostali se hluboko na egyptské či syrské území, jak bylo očekáváno.⁸³ Je potřeba zmínit skutečnost, jak prezentuje ministrův vztah k této rezoluci i Sheehan, že „Kissinger byl ohledně rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 242, která požadovala stažení izraelských jednotek z arabského území výměnou za bezpečné a respektované hranice, silně skeptický

⁷⁸ Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger*, 45.

⁷⁹ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 35.

⁸⁰ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 514.

⁸¹ Syruček, *Henry Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie*, 282.

⁸² Viz primární zdroje.

⁸³ Jako analýza Rezoluce č. 242 poslouží velmi dobře rozhovor G. Meirové s A. H. Kissingerem z 22. 10. 1973 („Memorandum of Conversation between Meir and Kissinger“), viz primární zdroje.

jakožto ohledně funkčního rámce pro urovnání konfliktu.⁸⁴ S reálným fungováním tak nebylo možno počítat, jak sám s odstupem přiznává: „Nebyla zde naděje pro příměří *status quo ante*,“ komentoval Henry zpětně, „ale chtěl jsem nechat Izraelce podepsat se pod princip, který bychom proti nim mohli použít v případě, že by se válka otočila.“⁸⁵

Velmi kontroverzní byla pro všechny zúčastněné strany samotná otázka leteckého mostu. Jak již bylo řečeno, situace na Blízkém východě v kombinaci s americko-sovětským *détente* byla velmi křehká, a proto nebylo možné vyslat americká vojenská letadla naložená požadovanou municí a technikou jen tak. Postupně se však naléhavost počala jevit jako kritická, když dokonce v jednu chvíli Izrael oznámil zbývající zásoby střeliva na pouhé tři dny bojů a uvedl do stavu pohotovosti jaderně upravené rakety Jericho. Golan nahlíží na Kissingerovu taktiku oddalování americké podpory jako sobeckého kroku k dosažení vlastních potřeb. „Pro Izrael byla otázka americké pomoci otázkou života a smrti. Pro Kissingera zlatou příležitostí jak dosáhnout svých politických cílů, a neměl tudíž v úmyslu nechat Izrael zásobovat.“⁸⁶ Dajan, který se neorientoval v politických intrikách a očekával od Kissingera, že v tomto smyslu udělá vše, co bude v jeho silách, věřil zprávám, které ze Spojených států chodily. Domníval se, že „neochota poslat nám z Washingtonu jediný šroubek vyvstala z přesvědčení, že Izrael může za rozpoutání války, a požadavku mocného ropného lobby, aby Izrael nebyl podporován proti zájmům Arabů.“⁸⁷ Z americké strany připadaly v úvahu dvě možnosti. Buď si pro vojenský materiál přiletí Izraelci tajně vlastními neoznačenými osobními letadly společnosti El Al, nebo se k tomuto účelu použijí americké linky. Obě alternativy se však ukázaly nemožné. Izraelská letecká společnost El Al byla schopna poskytnout pouze čtyři nepřilíš prostorná letadla, zatímco jakékoliv jiné společnosti nechtěly ohrozit svou reputaci touto nebezpečnou akcí. Navíc úprava osobních letadel pro potřeby přepravy vojenské techniky by zabrala podstatně více času. Velmi důležitou postavou v řešení tohoto problému byl izraelský velvyslanec ve Spojených státech a Kissingerův vlivný osobní přítel Simcha Dinitz, který Henrymu věřil a vždy mu vycházel vstříc. Právě on byl ve dne v noci spojkou mezi Kissingerem a Goldou Meirovou. V úterý 9. října brzy ráno byl nucen americkému ministru zahraničí oznámit překvapivou zprávu od izraelské premiérky, že Izraeli hrozí drtivá porážka.⁸⁸

Dajan, který bojoval ve všech izraelských válkách, komentuje nečekanou arabskou převahu takto: „Sinajské tažení 1956 ani Šestidenní válka z roku 1967 nebyly náročné konflikty. Egypťané byli poraženi a utekli; Syřané neměli rakety země-vzduch; a Jordánci byli bez letecké podpory. Jomkipurská válka byla jiná. Nebylo obtížné v ní bojovat jen kvůli obrovským masám vycvičených jednotek vybavených kvanty mocných zbraní, ale zejména kvůli těžké atmosféře, která na celý Izrael padla.“⁸⁹ Dajan byl rovněž tím, kdo v zájmu přežití Izraele navrhl Goldě Meirové požádat Spojené státy, „jedinou izraelskou nadějí“ o zbraně a podporu. Poradil jí vydat se osobně do Washingtonu nejen kvůli tajnému osobnímu setkání s prezidentem, ve kterém by mu vysvětlila, co se děje na frontách. Tím, že se Sovětský svaz rozhodl vojensky podporovat Egypt a Sýrii, přenesl Studenou válku do blízkovýchodního regionu. Bylo důležité dostat Nixona plně na svou stranu a přinutit k okamžitému jednání, aby vyvážil těžkou sovětskou podporu arabským útočníkům, materiálně i psychologicky a podle Dajana „neexistoval nikdo, kdo by v tomto boji mohl uspět lépe než Golda.“⁹⁰ Důležité z jeho pohledu bylo, aby si „Spojené státy byly vědomy toho, že Sovětský svaz spustil

⁸⁴ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 15.

⁸⁵ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 515.

⁸⁶ Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger*, 45.

⁸⁷ Dayan, *Story of My Life*, 518.

⁸⁸ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 517.

⁸⁹ Dayan, *Story of My Life*, 511.

⁹⁰ *Ibid.*, 507.

masivní letecké mosty do arabských zemí. Věřil jsem, že Američané budou vnímat tento krok jako hrozbu, a v odpovědi se rozhodnou vynaložit veškeré úsilí k překonání bariér, které jim znemožňovaly postavit se na naši stranu.⁹¹ Kissinger schůzku s Goldou Meirovou odmítl, jelikož by nezůstala utajena a mohla by tak poškodit americké vztahy se Sovětským svazem i arabskými partnery. Jelikož se mu mezitím povedlo uhrát další dva dny, už nebylo ani třeba se scházet, jelikož díky zvýšenému tlaku židovské lobby musel Kissinger nechat žádost o zbraně stejně Pentagonem projít. Nebyl ovšem připraven zásilky poslat přímo, a tak byl vymyšlen speciální plán zahrnující Azory jako místo předání, čímž na teoretické úrovni byly Spojené státy z obliga.⁹²

Nakonec tedy nepříjemnou situaci vyřešili za Američany Sověti, kteří ve středu 10. října zahájili svou vlastní zásobovací operaci Káhiry a Damašku. „Obrovské množství sovětských zbraní bylo do Damašku a Káhiry dováženo i přes skutečnost, že si Dobronin s Kissingerem přislíbili, v rámci udržení politiky *détente*, že ani jedna ze stran nebude vážněji zasahovat do konfliktu bez vědomí té druhé.“⁹³ Pro Spojené státy to byla očekávaná záminka, díky které se mohli s čistým štítem zapojit do arabsko-izraelského konfliktu a vyjít z něj ve finále jako zprostředkovatel příměří, aniž by výrazněji ohrozili své zájmy. V této fázi se již zapojil do problému i sám Nixon, jehož pozornost upoutalo angažmá sovětského svazu. Jelikož již v pondělí 8. října nařídil vyslat vojenskou techniku do Izraele, byl velmi nemile překvapen, že se věc stále nepohnula z místa. Golan cituje Nixona, který na soukromé poradě 4. června 1974, tedy několik měsíců po skončení války, řekl Kissingerovi: „Mělo by se vědět, že jsem to byl já a ne ty kdo dal čtvrtý den války rozkaz dát Izraeli veškeré požadované zbraně. Vzpomínáš si Henry, jak jsi mi ten čtvrtý den navrhoval poslat 5 letadel? – a já řekl, když je v pořádku poslat pět, pošlete jim jich rovnou padesát.“⁹⁴ Na schůzi v červnu 1974 Kissinger to potvrdil. V říjnu 1973 však opět vsadil na svou osvědčenou taktiku, obvinil před prezidentem ze zdržování ministerstvo obrany a zahladil tak stopy po svých vlastních tazích.

Kissinger si konkrétně vybral jako obětního beránka náměstka ministra obrany Williama Clementse, texaského ropného magnáta – prohlašujíc, že Clements sabotuje letecký most kvůli svým zájmům v zemích Perského zálivu. Na setkání s Dajanem v lednu 1974 však Clements vše popřel a řekl mu, aby nevěřil, že byl Pentagon kdy zodpovědný za zdržování americké pomoci. Dle jeho vlastních slov šlo o pouhé politické taktizování.⁹⁵ Sheehan posouvá celou tuto teorii ještě o úroveň výše, když ve své knize potvrzuje Golanovu verzi a uvádí: „V této hře měl svou roli i Nixon, který údajně po domluvě s Kissingerem nakázal Pentagonu, aby hrál tvrdě, dokud jim on či ministr zahraničí neřekne jinak. Existenci této strategie potvrdil i sám Schlesinger, který s odstupem označil za její cíl ochranu národních zájmů. Skutečným důvodem však byl sledovaný záměr, aby válka skončila co možná nejméně rozhodně a Kissinger tak měl co nejlepší vstupní podmínky pro svou diplomacii.“⁹⁶

V sobotu 13. října brzy ráno se sešel Krizový štáb Bílého domu (*Washington Special Actions Group*, WSAG), během něhož se Kissinger na základě prezidentova přímého rozkazu konečně podvolil nátlaku, když i ministr obrany Schlesinger změnil názor, a rozhodl o vypravení leteckého mostu. Ještě téhož dne tisíce tun vybavení denně v hodnotě několika miliard dolarů začaly proudit ze Spojených států. Téměř každou hodinu přistálo na Tel Avivském letišti jedno plně naložené americké vojenské letadlo. Ačkoliv to byl z velké části právě Kissinger, kdo s leteckým mostem čekal do

⁹¹ Dayan, *Story of My Life*, 519.

⁹² Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger*, 48-9.

⁹³ *Ibid.*, 41.

⁹⁴ *Ibid.*, 49.

⁹⁵ *Ibid.*, 53-4.

⁹⁶ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 33.

poslední možné chvíle, zahrál tuto partii takovým způsobem, že sama izraelská premiérka mu se slzami v očích v duchu žehnala, když v Tel Avivu pozorovala první přilétající americké stroje.⁹⁷ „I přes americkou pomoc na mě situace působila tak, že by Spojené státy raději podporovaly Araby, jako to dělali všichni ostatní,“⁹⁸ vzpomíná Dajan.

Fahmy ve své knize oceňuje Kissingerovu snahu oddálit americkou pomoc Izraeli, neuznává však nerovnováhu, jakou vytvořily Spojené státy na Blízkém východě neuváženým množstvím dopravených zbraní. „Ačkoliv Kissinger často využíval zdržovací taktiky, množství zbraní, které nechal odeslat, bylo enormní.“ Dle informací, které Fahmy od ministerstva obrany získal, musely dokonce Spojené státy „odzbrojit některé ze svých aktivních jednotek a lodí, aby se dalo vyhovět rostoucím izraelským nárokům.“⁹⁹ Tato podpora se nedala ani zdaleka srovnávat se sovětskou vojenskou výpomocí Egyptu a Sýrii. Ačkoliv se našlo, především mezi Izraelci, mnoho kritiků této kontroverzní zdržovací taktiky, ve výsledku působila na zamotané vztahy blahodárně. Moskva a Káhira vnímali americký letecký most jako reakci na ten sovětský a nikoliv jako provokaci. S několikadenním odstupem se tak zdálo zřejmé, že dobře načasované příměří bude mít za výsledek naplnění Henryho tajných očekávání: umírněné Izraelské vítězství, které povzbudí Egyptany stejně jako Izraelce k pružnějšímu vyjednávání a zachová prostor pro americkou diplomacii.¹⁰⁰ Vzdušný most navíc překvapivě nespálil mosty přátelství mezi Kissingerem a Sadatem. Necelé dva týdny poté, co vypuknul, Sadat dokonce označil americkou politiku za „konstruktivní“. „Přestože Amerika zůstala zbrojnicí našeho nepřitele, přála si rovněž být našim přítelem. Sovětský svaz mohl zajistit zbraně, nikoliv však mír.“¹⁰¹

Většina arabských vůdců však nesdílela Sadatův entusiasmus vůči Nixonově administrativě. Vzhledem k pro-izraelské politice Spojených států, konkrétně pak kvůli leteckému mostu, který vychýlil rovnováhu v Jomkipurské válce ve prospěch Izraele, uvalily již během války 15. října 1973 státy OPECu embargo na vývoz ropy do Spojených států a několika evropských zemí. „Proti americké politice protestovaly i ty arabské státy, které až dosud vázala k Americe nejtěsnější politická, ekonomická i vojenská pouta. Vypukla finanční a politická krize. Ekonomika světa se otřásla v základech – to byl také úspěch Kissingerovy diplomacie?“¹⁰², kriticky se táže Syruček. Promyšlený krok, který vytvořil převis poptávky nad nabídkou a několikanásobně tím v průběhu dalších týdnů zvýšil cenu černého zlata, vskutku kriticky zasáhl americkou ekonomiku, nebezpečně závislou na ropných importech. Nixonova snaha ukončit co nejrychleji embargo ukázala zásadní změnu v rovnováze moci ve prospěch států Perského zálivu, stejně jako v energetické strategii Spojených států, které následným spuštěním *Project Independence* začaly pomalu směřovat k energetické nezávislosti. Zrušení embarga bylo mimo jiné podmíněno příměřím mezi Izraelem a jeho arabskými sousedy. V reakci na ropný šok započala Nixonova administrativa paralelní vyjednávání s hlavními ropnými mocnostmi o ukončení embarga, zároveň se však zvýšil tlak na hlavní aktéry arabsko-izraelského konfliktu, aby urychlili stažení svých jednotek v Golanských výšinách a na Sinaji. Pro zahraniční politiku Spojených států tak vznikla obrovská výzva vybalancovat vztahy s Izraelem a arabskými lidry tak, aby nebyla ohrožena americká ekonomika a zároveň nebyl znevýhodněn Izrael, který po Jomkipurské válce začal hrát významnou roli v boji proti sovětskému vlivu v arabských zemích. Díky tomu se embargo stalo zbraní, prostřednictvím které mohli Arabové do jisté míry kontrolovat politiku Spojených států. Dajan však vidí americké zásady skepticky: „Lídři americké

⁹⁷ Kissinger, *Bouřlivé roky*, 471-2.

⁹⁸ Moshe Dayan, *Story of My Life* (New York: William Morrow, 1976), 519.

⁹⁹ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 32.

¹⁰⁰ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 523.

¹⁰¹ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 39.

¹⁰² Syruček, *Henry Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie*, 298.

zahraniční politiky by neváhali zřít se nás, kdyby byli nuceni si vybrat mezi podporou Izraele a nalezení dohody s ropnými mocnostmi, i kdyby na úkor svého izraelského spojence. Navíc Spojené státy potřebovaly konflikt co nejrychleji vyřešit, protože prodlužování války by vedlo k radikalizaci arabského světa, přičemž umírněné vlády by byly nahrazeny extrémistickými režimy¹⁰³.

Kromě růstu inflace a stagnace ropných importérů se embargo stalo iniciátorem mnohých ekonomických opatření na mezinárodní úrovni. Klesnul vliv amerických a evropských ropných korporací (tzv. „Sedmi sester“) který do té doby udržoval stabilní *status quo* na ropných trzích a kontroloval tak cenu ropy, byla přijata opatření s cílem snížit spotřebu amerických řidičů a později zavedeny palivové standardy, a v neposlední řadě musel být v mezinárodním směnném systému uvolněn dolar, což prakticky znamenalo jeho odpoutání od zlata a navázání na cenu ropy¹⁰⁴. Rovněž byla krize podnětem pro založení Mezinárodní energetické agentury (*International Energy Agency*, IEA), jejíž činnost tak byla na základě Kissingerova podnětu spuštěna již na začátku dalšího roku. Diskuze mezi Kissingerem a arabskými vůdci však začaly až v listopadu 1973 v rámci příprav Ženevské mírové konference, a tak se působení embarga i přes všeobecnou snahu protáhlo až do března 1974. „Z ropné krize vyšla vítězně pouze Saudská Arábie: získala nejen obrovské finanční rezervy, což jí umožnilo zásobit se novou technikou, zvláště vojenskou, ale hlavně upevnit politickou moc,¹⁰⁵ dle Syručka další důsledek, se kterým Kissinger nepočítal.

2.3 Zastavení palby a americko-sovětská krize

Po dvou týdnech bojů v Jomkipurské válce již bylo jasné, že zpočátku nadějná akce skončí opět pro Araby porážkou. Ačkoliv tentokrát „bojovaly arabské armády efektivněji než ve všech předchozích konfliktech, izraelská armáda překročila Suezský průplav a dostala se na třicet kilometrů od Káhiry, zatímco na severovýchodní frontě se jí „podařilo obsadit syrské území až k samému předměstí Damašku.“¹⁰⁶ Přestože většina skupin arabských brigád byla zatlačena k ústupu, Třetí egyptská armáda, pýcha Sadatových jednotek, operovala stále na východním břehu Suezského kanálu, jihozápadně od průsmyků Mitla a Gidi, kde byla postupně ze všech stran obkličována izraelskými jednotkami.¹⁰⁷ V pátek 19. října, tedy ve stejný den, kdy byla egyptská Třetí armáda odříznuta od Suezského průplavu, přišla naléhavá zpráva od samotného Brežněva, kterou osobně zval Kissingera do Moskvy k okamžitému vyjednání podmínek arabsko-izraelského příměří.¹⁰⁸ Kissinger, který sám věděl, že se již nezvratně schyluje k očekávanému příměří, měl nicméně v úmyslu zastavení bojů ještě o něco oddálit a dát tak prostor izraelským oddílům k zaujmutí co nejlepší pozice pro vyjednávání. Nejenom, že Brežněvovo pozvání hrálo do karet jeho zdržovací taktice, jelikož tak mohl odložit příměří ještě o několik dní. Zároveň velmi lichotila jeho značnému sebevědomí. „Opět se, stejně jako v Číně a Vietnamu, mohl tajně vydat na cesty jako osamocený anděl míru, jako super-diplomat, který jediný měl moc spasit svět.“¹⁰⁹ V doprovodu sovětského velvyslance ve Spojených státech Dobrynina odletěl hned druhý den ráno do Moskvy.

¹⁰³ Dayan, *Story of My Life*, 546.

¹⁰⁴ „Milestones: 1969-76, Oil Embargo, 1973-4“, Official Site of the U.S. Department of State, Office of the Historian, <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/arab-israeli-war-1973> (staženo 2. 4. 2014).

¹⁰⁵ Syruček, *Henry Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie*, 298.

¹⁰⁶ Kissinger, *Umění diplomacie*, 773.

¹⁰⁷ Situaci nejlépe vystihují mapy: Brož, *Arabsko-izraelské války*, 326-7, Kissinger, *Bouřlivé roky*, 488 a 517.

¹⁰⁸ Kissinger, *Krize*, 210.

¹⁰⁹ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 524.

Během letu obdržel Kissinger zprávu z Bílého domu, ve které mu Nixon uděloval plnou pravomoc pro uzavření dohody se Sovětským svazem.¹¹⁰ Stejný telegram dostal i Brežněv, čímž Nixon nešťastně Kissingera připravil o možnost zdržovacího manévru, který měl připraven. V době krize byl Brežněv navíc nebývale smířlivý a přátelský, a tak ke Kissingerově zlosti započala moskevská jednání o finální podobě příměří již nedlouho po příletu. Přičte-li se k tomu ještě sovětské rušení radiového vysílání v okolí Kissingerova hotelu, které notně snižovalo jeho akceschopnost, nemluvě o několika dalších nepříznivých okolnostech, je jasné, že původní Kissingerův plán protáhnout boje ještě o pár dní, se kterým do Moskvy odletěl, nevyšel.¹¹¹ Co však bylo ještě nepříjemnější, byla zpráva od prezidenta Nixona, která za Kissingerem přicestovala do Moskvy. V depeši hlava státu sdělovala, že Washington a Moskva by v závěrečném vyjednávání měly společně vypracovat mírový plán a vnutit ho Izraelcům, stejně jako Arabům. Cíle Kissingerovy strategie, neslučitelné s Nixonovou představou a v neposlední řadě jeho hrdost a zatvrzelá povaha, však pro něj byly překážkou v uposlechnutí tohoto rozkazu. Jeho hlavním záměrem bylo odříznout Sověty od blízkovýchodní diplomacie, nikoliv s nimi v oblasti navázat partnerství. K ignoraci Nixonovy zprávy dostal Kissinger očekávaný impulz ještě během téhož večera, kdy se dozvěděl o již zmíněných událostech „Masakru sobotní noci“, které si vyžádaly veškerou Nixonovu pozornost. A tak i přes veškerou jeho snahu hrát o čas vznikla druhý den dohoda se Sověty, ačkoliv dle Kissingerových představ, na jejichž základě byla vydána o mnoho hodin dříve, než Kissinger doufal, rezoluce Rady bezpečnosti č. 338,¹¹² nařizující zastavení palby na všech frontách, navrácení se do pozic stanovených Rezolucí č. 242 z roku 1967 a započetí přímých mírových rozhovorů, což byl požadavek naprosto bezprecedentní.

Když Kissinger opustil Moskvu, aby o několik hodin později vystoupil z letadla na Tel Avivském letišti, byl již v hojném počtu očekáván. Setkal se zde však se smíšenými pocity, neboť zatímco ho obyvatelé vítali na letišti jako posla míru, mnoho izraelských špiček mu vyčítalo, že nedokázal oddálit vyhlášení rezoluce a vytvořit tak izraelským jednotkám prostor pro zničení Třetí egyptské armády.¹¹³ Mezi nimi dle Syručka nejhlasitěji Moše Dajan, který údajně vyhodnotil Kissingerovy možnosti takto: „Kissinger mohl ještě uhrát přinejmenším tři dny, které potřebovali k tomu, aby Třetí egyptskou armádu zcela odřízli.“¹¹⁴ Ve svých pamětech však Dajan s odstupem situaci shrnuje o poznání jinak: „Sovětský svaz vyvinul mocný tlak na Spojené státy, aby zastavili boje vyhlášením okamžitého příměří, které by pravděpodobně pro Izrael znamenalo ztrátu Araby dobytých území a obtížnou pozici ve vyjednávání. Moskva se snažila zajistit Arabům politickou cestou to, čeho se jim nepovedlo dosáhnout prostřednictvím války. Potřebovali jsme několik dní navíc, abychom obrátili situaci ve svůj prospěch, a díky Kissingerovým diplomatickým schopnostem nám to bylo umožněno.“¹¹⁵

Příměří totiž přišlo zrovna ve chvíli, kdy se jim podařilo skupinu o počtu pětadvaceti tisíc mužů téměř obklíčit a odstříhnout je od posledního zásobovacího koridoru. Pod nátlakem dotírajících Izraelců a možná také částečně ze své marnivosti, o které Izraelci velmi dobře věděli, Kissinger v tento moment výjimečně podlehl a dopustil se chyby, kterou později sám přiznal. Poznamenal, že by zde mohlo dojít k drobnému prodlení v termínu příměří, neboť ze zkušenosti věděl, že ve Vietnamu také nebyla rezoluce dodržena přesně na minutu.¹¹⁶ Ačkoliv tím nepřímo nabídl Izraelcům několik hodin

¹¹⁰ Brož, *Arabsko-izraelské války*, 309.

¹¹¹ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 525.

¹¹² Viz primární zdroje.

¹¹³ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 527.

¹¹⁴ Syruček, *Henry Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie*, 293.

¹¹⁵ Dayan, *Story of My Life*, 542.

¹¹⁶ *Ibid.*, 528.

navíc, aby mohli dokončit obklíčení egyptské armády, jak později svou lehkovážnost popsal, izraelští vojévůdci si to vyložili po svém a s cílem zabrat co největší území porušovali příměří ještě několik dní, s falešnou záminkou egyptské provokace. Když prezident Nixon oficiálně požádal izraelskou vládu, aby přijala rezoluci Rady bezpečnosti ze dne 22. října, dala údajně Golda ministru Dajanovi instrukce zabrat co nejvíce klíčových míst na úkor arabských útočníků, na Golanech i za Suezským kanálem¹¹⁷. To však byla velmi nebezpečná hra, neboť v Egyptě bedlivě střežili své slábnoucí zájmy Sověti. Odpověď z Moskvy na sebe nenechala dlouho čekat, a její naléhavost byla cítit už jen z neobvyklého postupu, který Brežněv zvolil, když telegram určený pro prezidenta poslal přímo Kissingerovi.¹¹⁸ Nejenom že bylo jasné, že Sověti vědí o Kissingerově přešlapu v Izraeli, o to více byl teď navíc všem stranám patrný fakt, že Kissinger, nikoliv Nixon, řídí blízkovýchodní události.

Jako kritickou hodnotil situaci i egyptský prezident Anvar Sadat, který po vzoru Sovětů rovněž okamžitě zkontaktoval Spojené státy, aby zachránil své muže uvězněné bez zásob a munice za Suezským kanálem. „Spojené státy si nemohly dovolit nechat Třetí egyptskou armádu zničit, vyhladovět, oslabit žízni či zajmout. Pokud by Třetí armáda nedostala zásoby jinou cestou, Sovětský svaz by jim je ochotně poslal, což mohlo vést až k sovětské vojenské intervenci.“¹¹⁹ Ačkoliv Egypt se Spojenými státy v roce 1967 přerušil diplomatické styky, ve středu 24. října žádal Sadat Američany, aby poslali jednotky a pomohli mu vynutit si smluvené příměří v oblasti, což zas samozřejmě bylo nepřijatelné s ohledem na Izrael. Když pochopil, že Američané otálejí s dalším krokem, rozšířil svou pozvánku na „americké jednotky ve spojení se sovětskými,“ čímž doufal v urychlení americké akce. Spojené státy však na nátlak nereagovaly. Brežněv se tak rozhodl hrát velkolepou hru, když ve zprávě adresované Nixonovi informoval, že pokud Spojené státy nechtějí být součástí společné operace, vyšle jednotky sám.¹²⁰ V důsledku tedy Sadat, samozřejmě v reakci na Kissingerovu neopatrnou poznámku, vyvolal sovětsko-americkou roztržku, která od Kubánské krize neměla obdoby.¹²¹

Jedním z Kissingerových hlavních úkolů na Blízkém východě bylo v oblasti co nejdůkladněji eliminovat sovětskou vojenskou přítomnost a vliv Kremlu. „Byli jsme odhodláni, pokud by to bylo nezbytné, bránit silou návratu sovětských jednotek na Blízký východ, bez ohledu na záminku,“¹²² deklaroval později Sadat svou rozhodnost. Následné akce se systematicky odvíjely od těchto nevybíravých postojů. Sověti se rozhodli podpořit rezoluci zásahem svých vojsk v oblasti, Kissinger konstatoval nesouhlas Spojených států s tímto krokem. Do toho Nixon pod tlakem aféry Watergate a hroučící se mírové diplomacie začínal polevovat a čím dál tím více se rozcházel v názorech na zahraniční politiku se svým ministrem zahraničí, který se proto rozhodl převzít veškerou zodpovědnost v této oblasti do vlastních rukou. Zpravodajská agentura CIA navíc ještě téhož večera odhalila sovětské transportéry ve stavu pohotovosti a sovětskou flotilu na cestě do Středomoří, což jen utvrdilo vážnost situace.

V noci z 24. na 25. října 1973 se ministr zahraničí Henry Kissinger s mocí větší, než kdy měl kterýkoliv jeho předchůdce, rozhodl prověřit tvrdost a neústupnost Sovětského svazu a vyjasnit si, kdo diktuje podmínky na mezinárodní scéně. Rada pro národní bezpečnost (*National Security Council*, NSA) byla narychlo svolána pozdě večer do Bílého domu. Prezident ani viceprezident se však nezúčastnili. Nixona se Kissinger po poradě s Alexandrem Haigem rozhodli nechat spát, a Ford dosud čekal na potvrzení funkce, takže v té době Spojené státy žádného viceprezidenta neměly. Kromě

¹¹⁷ Dayan, *Story of My Life*, 543.

¹¹⁸ „Hotline Message from Brezhnev to Nixon, 23 October 1973“.

¹¹⁹ Dayan, *Story of My Life*, 552.

¹²⁰ Kissinger, *Krize*, 245.

¹²¹ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 529.

¹²² *Ibid.* 529.

přímého dopisu Sadatovi, na jehož základě měl osobně a razantně odmítnout sovětskou pomoc, se Rada krátce před půlnocí usnesla nad vysláním varovného signálu vojenské povahy, který měl doprovázet výzvu k rozhovorům. Tímto zásadní krokem mělo být zvýšení stavu obrané pohotovosti (*Defense Readiness Condition*, DEFCON) na třetí úroveň, klasifikovanou jako zvýšená obranná připravenost. V praxi to znamená uvést v momentě, kdy je válka na spadnutí, do pohotovosti veškeré americké jaderné síly a jednotky po celém světě.¹²³ Nixonova administrativa byla na domácí půdě v souvislosti s působivým tímto aktem nařčena, pravděpodobně neprávem, že využila stav pohotovosti k odklonění všeobecné pozornosti od aféry Watergate, což Kissinger ve veřejném projevu popřel. Naopak to byla přesně ta míra rizika, kterou Kissinger potřeboval, aby naznačil americké odhodlání, a přitom nepřekročil jeho únosný práh. V co ale Kissinger doufal, bylo, že doručí tuto ostrou zprávu do sovětských rukou, aniž by se o ní dozvěděla americká veřejnost. To se sice nepovedlo, jelikož obrovské manévry přirozeně přitáhly pozornost světových médií, nicméně tento razantní krok měl za důsledek velmi zdvořilou odpověď sovětského prezidenta, ve které hned následujícího rána přijímal americké návrhy na vyslání nevojenských pozorovatelů, které Sadat poslušně o několik hodin dříve předložil Radě bezpečnosti OSN.¹²⁴ Krize byla zažehnána, jaderné zbraně na obou stranách se vrátily do běžného stavu a pozornost se opět vrátila ke svízelné situaci Třetí egyptské armády, která stále pevně obklíčena trpěla na nedostatek zásob a lékařského materiálu uprostřed Sinajské pouště.¹²⁵

2.4 První etapa rozhovorů a cesta k Ženevské konferenci

„Tím pádem skončila válka ve slepé uličce – přesně jak Kissinger plánoval – bez jasného vítěze či poraženého,“¹²⁶ shrnuje výsledky války Sheehan. Aby pomohl své Třetí armádě, která po zastavení bojů zůstala odříznutá na východním břehu Suez, přistoupil Sadat na výzvu k přímým rozhovorům mezi Egyptem a Izraelem, zatím pouze na vojenské úrovni. „Krátce po půlnoci v neděli 28. října 1973 se tak poprvé osobně setkali za účelem mírových rozhovorů vyslanci Izraele, reprezentovaného generálem Yarivem a Egypta, zastupovaného generálem Gamasym, u historického milníku v podobě 101. kilometru na silnici mezi Káhirou a městem Suez.“¹²⁷ Pro Kissingera to byl nevídaný úspěch. Sovětský vliv v oblasti byl bez vážnějších škod na politice *détente* oslaben, Spojené státy byly na dosah obnovení dobrých vztahů s Egyptem a zároveň dostály svým povinností vůči izraelským spojencům, a navíc si výsledná situace žádala vyjednávání, pro které si žádná ze stran nedokázala představit vhodnějšího prostředníka než šéfa americké diplomacie. Za další bylo Izraelcům jasně dáno najevo, že bez kvalitních americko-izraelských vztahů je jejich země vystavena značnému nebezpečí. Sheehan na základě svých dojmů a rozhovorů s izraelskými předáky však nevnímá urychlený mír tak optimisticky: „Spojené státy se vmísily do konfliktu a odepřely Izraeli zasloužené ovoce jasného vítězství. Kdybych Izrael nedostal ultimátum od Spojených států, Třetí armáda a město Suez by se musely vzdát. Do zajetí by padlo až čtyřicet tisíc vojáků a Sadat by to musel přiznat svému lidu. Přinejmenším by to změnilo egyptskou představu o tom, zda vyhráli, či prohráli válku, a dalo to Izraeli rozhodující výhodu v nadcházejících rozhovorech.“¹²⁸ Závěrem k analýze poválečné situace: Izrael sice vyhrál na bitevním poli, na tom politickém se však stali vítězi Egyptané se Syřany. Ještě předtím, než jednání začala, bylo již zřejmé, že předmětem diskuzí bude mimo jiné i navrácení části území okupovaného Izraelem od roku 1967.¹²⁹

¹²³ Kissinger, *Krize*, 250-1.

¹²⁴ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 532.

¹²⁵ *Ibid.*, 536.

¹²⁶ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 38.

¹²⁷ Kissinger, *Bouřlivé roky*, 557-9.

¹²⁸ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 37.

¹²⁹ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 537.

Další část rozhovorů se odehrála ve Washingtonu, kam Izraelci stejně jako Egyptané, vyslali své zástupce, aby se zde pokusili ovlivnit podobu prvních dokumentů ve svůj prospěch. V atmosféře nervozity byl z Egypta bez předchozího upozornění Sadatem vyslán nově zvolený ministr zahraničí Ismáíl Fahmy, z Izraele směřovala pak na setkání s prezidentem a Kissingerem premiérka Golda Meirová, aby „dohlédla“ na zlepšující se americké poměry vůči egyptské straně.¹³⁰

Fahmy se orientoval v cílech, které Spojené státy na Blízkém východě sledují, a byl proto důležitým rádcem prezidenta Sadata a ochránce Egypta před vlivem židovského lobby na amerického zprostředkovatele. V tom smyslu také radil prezidentu Sadatovi, aby se vyhnul otevřené kritice Sovětského svazu a hrál otevřenější hru podobnou té, kterou rozehrál Tito v Jugoslávii, a tedy přesně v protikladu k americkým zájmům si udržel menší závislost na Spojených státech, ale větší prostor pro jednání. „Egypt mohl hrát tuto hru a využít ve vlastní prospěch svou politickou a strategickou pozici.“¹³¹ Do Washingtonu však přijel zaprvé kvůli předložení arabského mírového programu, zadruhé pak odstranit napětí, které charakterizovalo americko-egyptské vztahy po téměř dvacet let. Jelikož situace obklíčené Třetí egyptské armády byla vskutku kritická, rozhodl se okamžitě po přiletu osobně sejít s Kissingerem. Krom toho, jak uvádí, se chtěl nějdříve setkat s ním, jakožto s osobou, která měla na Nixona velký vliv, aby „měl možnost udělat si vlastní představu o jeho vyjednávacím stylu a zjistil, které problémy Kissinger považuje za nejvíce důležité. Šéf americké diplomacie chtěl na druhou stranu návštěvy využít, aby prostřednictvím Egypta vytvořil tlak na ropné mocnosti ve věci zrušení embarga. Fahmy byl však přesvědčen, že ropné embargo je velmi silnou zbraní v rukou arabských států a mělo by být udržováno jako páka na Spojené státy co nejdéle. „Jeho psychologický a politický dopad byl nesmírný.“¹³² Mezi ministry bylo mnoho témat, na které se jejich názory rozcházely. Fahmy například nemohl překousnout Kissingerův nadměrně sebevědomý způsob vystupování a byl zásadně proti komunikaci Spojených států se Sovětským svazem, o níž se dozvěděl skrze své rozsáhlé informační kanály, za egyptskými zády. První setkání vytvořilo mezi oběma ministry základ vzájemného pochopení a další pozdější spolupráce. „Od začátku se Kissinger snažil být přátelský a naučili jsme se vzájemně se respektovat a rozumět si,“¹³³ píše Fahmy, který si již po druhém setkání s Kissinger na základě jeho přání tykal.

Nixon přijal Fahmyho velmi vřele, zatímco s návštěvou Meirové souhlasil jen zdráhavě, a samozřejmě dal tento svůj krok egyptskému ministru zahraničí najevo. Dajan ve svých pamětech vzpomíná: „Nedá se říct, že by byl Washington myšlenkou návštěvy izraelské premiérky nadšený. Jednání s prezidentem a Kissingerem byly tentokrát výjimečné náročné. Golda se pak vrátila do Izraele a Kissinger odletěl do Káhiry, spolu s izraelskými podmínkami v odpovědi na navrženou dohodu s Egyptem o stažení sil.“¹³⁴ Ačkoliv Nixon vyhověl žádosti izraelské premiérky o nové zásoby zbraní, s ohledem na vzkvétající vztahy s Egyptem byla atmosféra jednání velmi chladná. Zato na egyptského ministra zahraničí působil prezident Spojených států mnohem lépe než Kissinger: „Nixon byl upřímný a přímočarý. Kissinger byl vždy vyhýbavý a zdrženlivý, bylo těžké odhadnout jeho skutečné záměry.“¹³⁵ Z toho důvodu se Fahmy rozhodl všechna svá jednání s Kissingerem konzultovat následně s prezidentem Nixonem, a později pokračoval ve stejné taktice i u Forda. Kissingera si Fahmy nevážil tolik, jako Nixona, jelikož pro něj nebyl taková autorita, jako sám prezident Spojených států, ale rovněž ho podezřívával z nadržování Izraelcům. V tomto ohledu ho zas Nixon zaujal následujícím prohlášením: „V dějinách Spojených států neexistoval prezident, který by mohl činit

¹³⁰ Kissinger, *Bouřlivé roky*, 560-1.

¹³¹ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 68.

¹³² *Ibid.*, 45.

¹³³ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 68.

¹³⁴ Dajan, *Story of My Life*, 545-6.

¹³⁵ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 51-2.

rozhodnutí proti Izraeli či popuzující Izrael, kromě Eisenhowera a Nixona. Žádný prezident Spojených států nebyl schopen odolat rozličným formám izraelského tlaku a pronásledování.¹³⁶ Naopak ve vztahu k Izraeli se Nixon nechal slyšet: „Jsem přesvědčen, že Egypt, největší arabská země, na Blízkém východě zastává výjimečnou roli a mohl by tuto uplatnit prostřednictvím zásadního vlivu na nově se osamostatňující země. Americká politika bude v budoucnu formulována v tomto duchu.“¹³⁷ Nixon vyjádřil názor, že „Násir postrádal Sadatovu flexibilitu v tom smyslu, že udržoval kontakty pouze s radikálními vůdci v oblasti.“ Klíčový rozhovor zakončil, když vyprovodil Fahmyho až k jeho autu, což nedělal ani v případě izraelských zástupců. Po setkání s Goldou, které bylo velmi odměřené a nepřineslo nic nového, sdělil médiím: „Mé dnešní setkání s premiérkou Izraele bylo stejně konstruktivní, jako mé včerejší setkání s Fahmym.“ Nikdy předtím americký prezident nehovořil o Izraeli a Egyptu jako o sobě rovných. Dle Fahmyho názoru byl Nixon jediným prezidentem schopným dosáhnout komplexního řešení blízkovýchodní krize. Bohužel ho však oslaboval a obíral o čas skandál Watergate. Podobně vidí situaci i Sheehan: „S Nixonem vtaženým do aféry Watergate, Kissinger do jisté míry řídil svět. Jeho rozhodnutí zdržet letecký most či zachránit Třetí armádu nesloužily ani tak mírové diplomacii, jakožto vyšším zájmům Spojených států amerických.“¹³⁸ To, že Fahmyho návštěva Washingtonu byla vskutku plodná, dokazují i Golanova slova: „Všechna klíčová rozhodnutí ohledně ukončení války byla přijata ve Washingtonu během série jednání mezi Kissingerem, Nixonem a Fahmym, jinými slovy nové výsledky, které po své první návštěvě Blízkého východu Kissinger představil jako Šest bodů, nebyly přímým výsledkem jeho cesty, jak se snažil prezentovat médiím, nýbrž se jednalo o body, se kterými již přijel z Washingtonu.“¹³⁹

Kromě oficiálních návštěv zavítal do Washingtonu i Dajan, který se znal s Kissingerem řadu let a často ho ve Spojených státech neoficiálně navštěvoval. Poprvé se potkali, když byl Dajan ještě náčelníkem štábu, téměř dvacet let před Jomkipurskou válkou. Ve své knize udává, že na něj Kissinger celou tu dobu dělal velký dojem, „hlavně svou moudrostí, širokými znalostmi, ohromnou odhodlaností k práci, a schopností nazírat problematiku z různých perspektiv.“ Otevření nové kapitoly v americko-čínských vztazích na Dajana působilo obzvláště obdivuhodně. „Kdyby však byl Kissinger ministrem zahraničí malé země, například Belgie či Holandska, kde by neměl k dispozici moc a vliv Spojených států, rozhodně by nebyl schopen dosáhnout takových výsledků. Jeho velikost pramenila předně z jeho schopnosti využít mocné páky Spojených států a vytvořit tak tlak, skrze který mohl ovlivňovat zahraniční dění a slibovat garance. Měl k dispozici informace, které byla pouze Amerika se svými pokročilými technologiemi schopna získat. Kissingerova silná stránka spočívala v umění zužitkovat nejen své osobní vlastnosti, ale rovněž plnou váhu Spojených států, v čemž byl unikátní oproti svým předchůdcům“¹⁴⁰. První dohodu mezi Egyptem a Izraelem, které bylo dosaženo prostřednictvím Kissingerova vyjednávání, následovaly vojenské rozhovory na 101. kilometru a k jejímu podpisu zde došlo 11. listopadu 1973. Obsahovala šest článků, které se zabývaly výhradně zásobováním Třetí armády a výměnou válečných zajatců. „Rozhovory na 101. kilometru mi nebyly po chuti. Zdálo se mi, že přijímáme podstatné ústupku bez toho, abychom za ně cokoliv náležitěho získali, a že nejsem schopen tomu zabránit. Velitel delegace podával v té době hlášení přímo do rukou premiérky.“¹⁴¹ S tímto přesvědčením se Dajan znovu vydal do Washingtonu, aby přesvědčil americkou administrativu o nutnosti užší spolupráce, kde se mimo jiné setkal i s viceprezidentem Fordem. Jelikož Dajan po válce rezignoval, s Fordem jako prezidentem se již nesetkal. Svou krátkou a věcnou schůzku

¹³⁶ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 51.

¹³⁷ *Ibid.*, 51.

¹³⁸ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 39.

¹³⁹ Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger*, 54-5.

¹⁴⁰ Dayan, *Story of My Life*, 545-6.

¹⁴¹ *Ibid.*, 555-6.

popisuje takto: „Atmosféra byla velmi příjemná, s Fordem upřímným a otevřeným. Několikrát mi dal najevo, že nejen on, ale také Američané, v Kissingerovy úspěchy věří. Když se setkání blížilo ke konci, vyjádřil naději, že Kissinger, který nás dostal z Vietnamu, bude rovněž úspěšný v jeho současné snaze dosáhnout řešení na Blízkém východě.“¹⁴² Výměnou za příslib hledání cesty k příměří byly Izraeli potvrzeny dodávky zbraní, které alespoň částečně vyvážily Dajanovu obavu z nevýhodného výsledku dosavadních usnesení.

Dajan na Kissingerovi nejvíce kritizuje jeho zdrženlivost v případech, které jsou pro příměří z vojenského hlediska klíčové, tedy v první řadě výměna válečných zajatců. Popisuje jeho styl jednání jako množství neurčitých slibů a ujištění, kterými se snažil získat čas, jako například „Budeme se snažit. Budeme na tom pracovat. Vynaložíme naše největší úsilí.“ V pozadí však sledoval vlastní zájmy a jen výjimečně byl ochoten na jejich úkor dělat kompromisy, ačkoliv z Dajanova pohledu měla být jeho blízkovýchodní diplomacie striktně o arabsko-izraelském sporu. Na druhou stranu byl Kissinger Dajanovým dlouholetým přítelem a do jisté míry i osobním vzorem. „Byl vždy upravený, precizní, rozvážný, kombinující pronikavý důvtip a vysoce vyvinutý smysl pro humor, s ohromující schopností tvrdě pracovat s pozoruhodnou důkladností. Po intenzivní studii si zapamatoval mapy a terén, které nikdy předtím neviděl, a uložil si je do paměti. Kissinger nešetřil své pomocníky a dokázal použít velmi tvrdá slova, když jeho příkazy nebyly uposlechnuty či dostatečně rychle vykonány. Příležitostně se zastavil uprostřed konverzace, stáhl se do ústraní, natáhl si nohy, ponořil se do vlastních myšlenek a zjevně u se sebe hledal radu. Těmto meditacím předcházela varovný signál – začal okusovat svou žlutou tužku jako dítě ve školce.“¹⁴³

Následná Kissingerova strategie dovršení příměří se skládala z pěti kroků. Zprv, chtěl Izraelce a Egyptany dotlačit k dohodě, ve které by izraelské armády neustoupili jen na linii vzniklou příměřím z 22. října vyhlášeným Radou bezpečnosti, ale rovnou by opustily západní břeh Suezského kanálu. Jelikož slovy Rezoluce č. 339 ze dne 25. října měly všechny státy „v úzké spolupráci dohlédnout na aplikaci nařízení OSN,“¹⁴⁴ s důrazem v přední řadě na spolupráci americko-sovětskou, chtěl Kissinger zadruhé uspořádat mezinárodní mírovou konferenci, která by primárně sloužila jako precedent přímé izraelsko-arabské debaty na oficiální úrovni. Svou roli hrála opět zajisté i určitá míra ega, neboť Kissinger plánované prosincové konferenci v Ženevě hodlal jakožto hlavní angažovaný diplomat předsedat. Veskrze to však měla být pouze show završující jeho velký úspěch.

Kissinger samozřejmě nehodlal do americké blízkovýchodní diplomacie zatahovat své evropské spojence, o Sovětském svazu nemluvě. Naopak jim, zatřetí, plánoval dát najevo, že Amerika nebude tolerovat konkurenci pro pozici vyjednaváče v oblasti. Takže zatímco Evropa stále žila v představě dualistického rozdělení světové moci mezi Spojené státy a Sovětský svaz, Kissinger již přemýšlel s nadhledem jemu vlastním, o světě, v němž jedinou hlavní roli zastává Amerika. To potvrzuje i Fahmy. Kissinger dle jeho slov vyřadil ze hry všechny mocnosti, které mohly situaci nějak ovlivnit ve prospěch arabské strany – držel záměrně neinformovaný Sovětský svaz, stejně jako Britý a Francouze, jejichž ekonomický a politický potenciál mohl být v rozhovorech Egyptu přínosem, a tudíž jedinou mocností, která měla nějaký vliv na Izrael, zůstaly Spojené státy, s prezidentem bojujícím proti aféře Watergate, který si tudíž nemohl dovolit ztratit podporu od vlivných osobností napojených na Izrael.¹⁴⁵

¹⁴² Dayan, *Story of My Life*, 563.

¹⁴³ Ibid., 586.

¹⁴⁴ Viz primární zdroje.

¹⁴⁵ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 50.

Čtvrtý a pátý krok pak vycházely z Henryho připravované strategie vedení mírových rozhovorů. Raději než pátrat po komplexním řešení všech aspektů arabsko-izraelského nepřátelství, byla přínosnější metoda „krok za krokem“, která již z podstaty řeší jednotlivé problémy (výměna vězňů, Třetí armáda, Palestinská otázka, nové hranice, status Jeruzaléma, atd.) po menších dílech čistě na bázi bilaterálních jednání, a činí tak rozhovory přehlednější, věcnější a ve výsledku konstruktivnější.¹⁴⁶

Pro realizaci své strategie se však musel osobně vydat na Blízký východ. Prvním arabským vládcem, se kterým Kissinger kdy osobně jednal, byl právě Anvar Sadat, za kterým v listopadu 1973 přicestoval, aby společně našli řešení problému vyproštění Třetí egyptské armády z izraelského obklíčení. Během své návštěvy Káhiry mimo jiné také formálně znovunavázal vztahy mezi Egyptem a USA a byl přítomen u slavnostního znovuotevření zdejší Americké ambasády.¹⁴⁷ Byly tedy navrženy základní podmínky pro plnohodnotné stažení této početné vojenské skupiny, čímž byl také v zásadě položen základní kámen Kissingerovy „kyvadlové diplomacie“. Kissinger se velmi rychle seznámil se světem arabského vyjednávání plného lichotek a okázalosti, takže na konci rozhovorů mohl spokojeně konstatovat, že Sadat definitivně přešel ze závislosti na Moskvě na závislost na Washingtonu. Byl to tedy právě on, spolu se svým novým ministrem zahraničí Ismailem Fahmym, kdo tak v jednáních s Kissingerem v Káhiře položil i základy pro novou mírovou iniciativu.¹⁴⁸ Syruček o Kissingerovův vztah k Sadatovi tak, že egyptského prezidenta nebral vážně a považoval ho spíše za herce než státníka, protože neustále hrozil válkou. Sám Kissinger se však po návratu z Káhiry v kontrastu k obdobným pochybnostem vyjádřil jednoznačně: „Jeho schopnost neztrácet od první hodiny války ze zřetele jádro problému mne přesvědčilo, že zde máme co činit se státníkem nejvyššího řádu.“¹⁴⁹

Dohoda o šesti bodech vytvořená ve Washingtonu a podepsaná v Káhiře vyřešila urgentní problémy a odstranila bezprostřední riziko obnovení bojů. Dalším krokem měla být Ženevská konference, kde by se zneprátelené strany za dohledu supervelmocí sešly a diskutovaly komplexní řešení blízkovýchodního konfliktu. První možnost by nejenom znamenala mnohem větší výzvu, jelikož blízkovýchodní konflikt implikuje mnoho slepých uliček a kontroverzních témat, mimo jiné i Palestinskou otázku, zároveň by však konference potvrdila legitimní zájmy Sovětského svazu v oblasti a podpořila Moskvu v zaujetí podobných postavení i v dalších oblastech postižených vojenskými konflikty. Kissinger se však rozhodl pro jinou možnost, přestože ruskému protějšku Gromykovovi přislíbil během své návštěvy v Moskvě 21. října 1973 již zmíněné mezinárodní řešení.¹⁵⁰ Byla prosazena Kissingerova diplomacie „krok za krokem“, zaměřená na postupné řešení jednotlivých problémů zvláště, kde prvním bodem seznamu bylo stažení vojáků na obou frontách, nejprve na izraelsko-egyptské a poté na izraelsko-syrské hranici. Fahmy uvádí, že Egypt preferoval Ženevskou konferenci pod dohledem OSN kvůli přítomnosti Palestinské delegace, z pozdějšího vývoje mírových rozhovorů je však diskutabilní, zda tento bod byl skutečně pro Sadata prioritou. Izrael souhlasil se Ženevskou konferencí s nevelkým nadšením, jelikož to znamenalo přímo diskutovat se zástupci arabských zemí. Zároveň bylo v izraelském zájmu vyloučit z celého procesu Sovětský svaz a spoléhat se tak pouze na Spojené státy.¹⁵¹

S vizí nového začátku byl tedy energický Sadat naladěný pro odvážné a bezprecedentní kroky kupředu, situaci však zpomalovala pochopitelná nedůvěra a opatrnost v postupu Izraelců, obávajících

¹⁴⁶ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 538-9.

¹⁴⁷ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 57.

¹⁴⁸ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 539-40.

¹⁴⁹ Syruček, *Henry Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie*, 287.

¹⁵⁰ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 61.

¹⁵¹ *Ibid.*, 62.

se o existenci svého státu. I přes jejich typickou ostražitost však začínala koncepce putující v doprovodu amerického ministra zahraničí mezi Izraelem, Egyptem a Sýrií nabývat podoby mírového plánu. Jeho doplňující částí, mnohdy významnější, než samotný plán, byly na izraelské straně doprovodné komentáře zvané „Memorandum porozumění“, které původně tajné obsahovaly vedlejší ujednání a výsledky osobních kompromisů mezi Kissingerem a Izraelci.

Rozhovory na 101. kilometru mezitím začaly být úspěšnější, než Kissinger doufal. Bez jeho přičinění se teď v uvolněné atmosféře blížily řešení na záchranu Třetí egyptské armády a dokonce došlo i na téma rozpuštění blokády průplavu a separace armád obou stran. V Kissingerově strategii však měly na izraelské straně místo pouhé iluze alternativy vyjednat mír sám za sebe bez cizí pomoci, na egyptské pak možnost urychlení pomoci Třetí armádě. Ale jelikož zašly moc daleko a nebezpečně se blížily formě dohody, kterou chtěl Kissinger uzavřít sám, zařídil jejich přerušování. Kromě vlastní marnivosti zde tentokrát byly další dva vážné důvody, proč paralelní hovory utnout. Jedním byl fakt, že když se jednotlivé maličkosti jako problém Třetí armády a uzavření příměří vyřeší před Ženevskou konferencí, dojde během ní následovně na kritičtější témata, která by mohla vyústit v otevřené rozepře. Druhým pak byla příležitost otevřít natrvalo již přitvřená dveře Spojeným státům pro potvrzení jejich vůdčí pozice v regionu.

Jediný problém se během přípravy konference naskytl s Asadovou Sýrií, kterou Kissinger kvůli neústupné a hádavé povaze protizápadního arabského prezidenta nebyl schopen přimět k účasti na kongresu. Asad, na rozdíl od svého smířlivějšího a otevřenějšího egyptského protějšku, požadoval nejprve stažení izraelských jednotek ze svého území a další obtížně splnitelné ústupky. Kissinger se však nechal později slyšet, že se na konferenci stejně lépe obešli bez problematické Sýrie, neboť se tím o mnoho snížilo riziko nepředpokládaného selhání mimořádných jednání. Samotná konference v Ženevě, slavnostně zahájena k datu 21. prosince 1973 pod záštitou OSN na základě rezoluce Rady bezpečnosti č. 344,¹⁵² kterou Kissinger působivě uvedl proslovem plným arabsko-izraelské naděje, nedosáhla v zásadě žádných reálných výsledků. „Ženevská konference byla odročena bez konkrétního výsledku, jelikož se strany nebyly schopny dohodnout ani na postupu, a tím se otevřely dveře Kissingerově diplomacii „krok za krokem“. Tak se tedy v listopadu 1973 přikročilo k výměně válečných zajatců a otevřela se cesta k dalším jednáním, která začala již v lednu dalšího roku s Kissingerem v pozici prostředníka“, dokresluje události Fahmy.

V čem však byla konference přelomová, byla první osobní mírová jednání arabských a izraelských zástupců na politické úrovni poprvé od založení státu Izrael, prosazení metody „krok za krokem“ na úkor sovětských alternativ a oficiální ukotvení Spojených států v čele připravovaných rozhovorů, s Kissingerem v roli jediného amerického prostředníka na Blízkém východě. „Měli jsme očekávat, že se Spojené státy zaměří na Egypt s úmyslem zrušit embargo, oslabit zdejší vliv Sovětského svazu a vytvoření speciálního vztahu mezi Egyptem a Spojenými státy tak, aby ho oddělili od zbytku arabského světa,“¹⁵³ dokazuje úspěchy americké diplomacie Fahmy. Egyptský ministr zahraničí věděl o cílech, které Spojené státy na Blízkém východě sledují, a byl proto důležitým rádcem prezidenta Sadata a ochránce Egypta před vlivem židovského lobby na americkou vládu. V tom smyslu také radil prezidentu Sadatovi, aby se vyhnul otevřené kritice Sovětského svazu a hrál jakousi hru národů podobnou té, kterou rozehrál Tito v Jugoslávii, a tedy přesně v protikladu k americkým zájmům si udržel menší závislost na Spojených státech. „Egypt mohl hrát tuto hru a využít ve vlastní prospěch svou politickou a strategickou pozici.“¹⁵⁴

¹⁵² Viz primární zdroje.

¹⁵³ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 66-7.

¹⁵⁴ *Ibid.*, 68.

2.5 Osobní reflexe

Předně čerpal Henry Kissinger již od svých akademických let ze svého talentu získat si přátele na vysokých místech.¹⁵⁵ Aneb, jak o něm řekl jeho dlouholetý osobní přítel Jicchak Rabin ještě v době, kdy zastával post izraelského ministra obrany: „Dokázal si vytvořit jistý druh intenzivního osobního vztahu, který nutil lidi k oddanosti.“¹⁵⁶ Ačkoliv by to Kissinger, jakožto pevný zástupce *Realpolitik*, před svým působením na postu ministra zahraničí Spojených států jen stěží přiznal, role takovýchto mimořádných osobních vztahů může být v napjaté a často vyhrocené atmosféře mírové diplomacie velmi významná. Speciálně pak v oblasti Blízkého východu, kde se diplomacie stejně jako obchod odehrává na bázi určitého takového vztahu vždy, na rozdíl od západního účelového typu. Musí existovat nadstandardní pouto mezi prodejcem a kupujícím, aby mohl obchod v příjemné atmosféře proběhnout. Nejvýznamněji byl takovýto oboustranný svazek vzájemného uznání a přátelství vidět v jeho vztahu k Sadatovi, který Kissingera dokonce nazval bratrem.¹⁵⁷ Jelikož před Jomkipurskou válkou nikdy nevyjednával s vůdcem některé z arabských zemí, bylo nutné se učit tomuto umění za pochodu. V listopadu 1973 navštívil sice Maroko a Tunisko v rámci zdvořilostních návštěv, nicméně první důležitý rozhovor proběhl až s egyptským prezidentem Anvarem Sadatem. Již po tomto setkání Kissinger pochopil, že velkou zbraní v tomto světě je umění lichořit. Kissinger tuto schopnost ovládal velmi dobře, jak by zajisté potvrdili oba prezidenti, za kterých spravoval úřad ministra zahraničí, takže se i na Blízkém východě velmi rychle dostal do přízně důležitých lidí.

Jak již bylo řečeno, Kissinger byl výborným analytikem a díky ohromnému přehledu ve světovém dění, konexím, vybudovanému postavení a přirozenému talentu dokázal velmi dobře odhadovat vývoj situace několik tahů dopředu. Je však také třeba přiznat, že se Kissinger bral někdy možná až příliš vážně, což často kulminovalo do jisté dávky naivity. Předpokládal například, že během zvýšeného stupně ohrožení uvede do pohotovosti dva miliony vojáků a veškeré rezervy tak, že si toho všimne pouze Sovětský svaz, aniž by rozrušil americkou veřejnost a velmi ho rozlítilo, když se tak nestalo. Z toho důvodu někdy upadal i v očích svých amerických kolegů, jako například pragmaticky založeného ministra obrany Schlesingera.¹⁵⁸

Kissinger se často setkával s osobní kritikou, která krom jiného poukazovala na jeho hru na obě strany s maskou dle potřeby. Za svou dvojakost byl Kissinger často odsuzován i přesto, že tato typická drobná faleš je považována za běžnou a nevyhnutelnou součást diplomatického života. Ve snaze vlichotit se na všechny strany byl například ochoten pomocí vtípů a karikатурních gest zesměšňovat své partnery ve vyjednávání mezi sebou. V Sýrii označoval Goldu Meirovou jako „Miss Izrael“ či „starou lvici“, zatímco v Izraeli ostře vtipkoval na Asadův účet či napodoboval rétoriku saudského krále Fajsala.¹⁵⁹ Ačkoliv tyto praktiky balancovaly na tenké hranici mezi diplomacií a nevhodností, staly se nástrojem, který pomohl navázat osobní vztahy, možná trochu paradoxně, nutné k vybudování důvěry.

Proč to Kissinger dělal? Proč na sebe vzal roli prostředníka létajícího tam a zpět v dlouhých a vyčerpávajících rozhovorech kvůli všem těm drobným nepodstatným detailům? Z politického hlediska sledoval Kissinger tři cíle. Zprv v Bílém domě sídlil prezident, jenž zoufale potřeboval politické vítězství na zahraniční scéně, které by odlákalo pozornost od aféry Watergate. Zadruhé skrze americké proniknutí do arabského světa se Spojeným státům rovněž dařilo vytěšňovat dosud neústupné Sověty

¹⁵⁵ Kissinger, *Krize*, 316-7.

¹⁵⁶ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 551.

¹⁵⁷ *Ibid.*, 552.

¹⁵⁸ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 532.

¹⁵⁹ *Ibid.*, 553-4.

z oblasti. A konečně vedla Kissingerova arabsko-izraelská diplomacie k zmírnění a později zrušení arabského ropného embarga, které silně poškozovalo americkou ekonomiku. Všechny tyto zajisté důležité politické faktory však nevysvětlují zcela Kissingerovu fanatickou oddanost svému úkolu. Rozhodně byla součástí i notná dávka osobních zájmů. Užíval si každou minutu „kyvadlové diplomacie“. Vychutnával si veškerou mezinárodní pozornost zaměřenou na jeho osobu.

3. Dlouhá cesta k míru

3.1 První kolo kyvadlové diplomacie Henryho Kissingera

Samotný termín „kyvadlová diplomacie“ by se dal definovat jako typ vyjednávání, během kterého prostředník opakovaně cestuje mezi dvěma či více stranami, které odmítají vyjednat napřímo. „Velmi často se tohoto konceptu využívá v případech, kdy např. dva státy mezi sebou chtějí uzavřít dohodu nebo dojít k určitému kompromisu, ale formálně se neuznávají nebo zkrátka nejsou schopny nalézt optimální řešení.“¹⁶⁰ Stejně tak tomu bylo i v případě vztahů státu Izraele a jeho sousedních arabských zemí. Obě strany sice měly zájem na uzavření dohody o příměří, nicméně vzájemné setkání by z arabského pohledu automaticky znamenalo uznání existence izraelského státu, stejně jako vysokou pravděpodobnost kolapsu takového potencionálního rozhovoru z důvodu existence množství citlivých společných témat. Proto bylo nezbytné najít způsob, jak tento problém obejít a zároveň zajistit co nejrychlejší a nejefektivnější řešení sporu. Díky předchozím obratným manévřům Henryho Kissingera byly již z pohledu všech zúčastněných stran Spojené státy jediným reálně možným kandidátem na pozici takového zprostředkovatele a sám Kissinger jejich nejvhodnějším zástupcem pro tento účel. Kissingerův koncept „kyvadlové diplomacie“ byla promyšlená strategie založená na speciálním typu multilaterálního vyjednávání, sestávajícího z mnoha jednotlivých bilaterálních rozhovorů, které pomocí metody „krok za krokem“ směřovaly k nalezení kompromisu mezi oběma stranami, aniž by se museli jejich zástupci osobně setkat, což samozřejmě dávalo samotnému prostředníkovi značný prostor a důvěru, ale rovněž zodpovědnost. Tato strategie vznikla však naprosto neplánovaně, když Moše Dajan na návštěvě ve Washingtonu krátce po Ženevské konferenci zapůsobil na Kissingerovo sebevědomí náznakem nezbytnosti jeho osobní prezentace židovské nabídky egyptskému prezidentovi. Sadata nápad osobní participace dr. Kissingera oslovil, a tak se stalo, že Henrymu sám navrhl, aby zůstal na Blízkém východě, sám vyjednal detaily smluv a pokusil se dosáhnout co nejrychlejšího souhlasu obou stran. Nový styl diplomacie se zrodil vzápětí poté, co byl ústy Kissingerova poradce J. Sisco označen po návratu do Jeruzaléma jako „*shuttle diplomacy*“, tedy „kyvadlová diplomacie.“¹⁶¹ Od té doby byl tento osobní styl vyjednávání využit mnoha diplomaty, mezi nimi například americkými ministry zahraničí Jamesem Bakerem či Christopherem Warrenem.¹⁶²

Samotná Kissingerova blízkovýchodní diplomacie by se dala rozdělit do několika etap, ve kterých hrála jeho osobnost klíčovou roli. První etapou bylo období od vypuknutí Jomkipurské války 6. října 1973 do prosince téhož roku, kdy byla svolána Ženevská konference, přičemž tuto část reflektuje druhá kapitola. Další krok během ledna 1974, se zaměřil na stažení izraelské a egyptské armády a vytvoření demilitarizovaného pásma mezi nimi. Během třetí etapy v květnu téhož roku se Kissingerovi po podstatně tvrdších rozhovorech podařilo stejný úspěch zopakovat i na izraelsko-syrské hranici a zažehnat tak obnovení ropného embarga. Čtvrtá etapa pro něj znamenala těžkou zkoušku, když v březnu 1975 ani po dlouhých jednáních s oběma stranami o nové dohodě na Sinaji

¹⁶⁰ Pelikánová, „Blízkovýchodní diplomacie“, 28.

¹⁶¹ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 546.

¹⁶² Pelikánová, „Blízkovýchodní diplomacie“, 29-30.

nebyl schopen přesvědčit izraelskou vládu o nutnosti dalšího postupu, a pátá v srpnu 1975 zasloužené vítězství, když se po taktické odmlce vrátil na Blízký východ, aby konečně této dohody dosáhl.

Během následujících dvou let od skončení Jomkipurské války tak Kissinger jedenáctkrát navštívil Blízký východ, aby byl součástí čtyř velkých vyjednávacích etap, z nichž jen ta syrská představovala 24,230 mil procestovaných mezi Jeruzalémem a Damaškem ve jménu nalezení kompromisu.¹⁶³ První sinajské rozhovory o stažení, zkráceně Sinaj I, které započaly neprodleně po Ženevské konferenci, se Kissinger rozhodl (a zároveň o něm bylo jednomyslně rozhodnuto) vést sám. Důvodem byl samozřejmě v přední řadě dohled nad odstřižením Sovětů od oblasti Blízkého východu, avšak sám Kissinger později přiznal, že v tom hrála určitou roli i jeho pověstná marnivost. Jeho povahu přesně vystihuje ve své biografii o Kissingerovi Isaacson slovy: „Jeho neochota vzdát se kontroly nad diplomatickou iniciativou v oblasti byla v principu dvoustranná: věřil, že by se pravděpodobně nenašel nikdo, kdo by to zvládnul lépe než on, a zároveň se obával možnosti, že by se někdo takový našel.“¹⁶⁴

V lednu 1974 začala egyptsko-izraelská kyvadlová diplomacie, která se pro úvod jevila jako stěžejní a jednodušeji dosažitelný cíl. Klíčovými postavami v ní pro Kissingera byli izraelský generál a tou dobou ministr obrany Moše Dajan a egyptský prezident Anvar Sadat, který ve svých rukou kontroloval stát i armádu. Dajanův plán nabízel stažení všech izraelských jednotek zpoza Suezského průplavu, zavedení desetikilometrového nárazníkového pásma pod dohledem OSN a na něj na obou stranách navazující oblasti o vzdálenosti čtyřiceti kilometrů, ve kterých by byly počty jednotek a techniky striktně limitovány. Dohoda kromě ukončení agresivity zahrnovala i znovutevření Suezského kanálu. Kissinger se domníval, že Sadat s dohodou nemůže nikdy souhlasit, jelikož zasahovala do nesinajské části Egypta, přesto znamenala slušný základ pro další diskuzi. Ostatně to bylo poprvé od roku 1956, kdy Izrael nabízel stažení jednotek z některého z okupovaných území.

Ke Kissingerově překvapení Sadat s nabídkou až na drobné detaily souhlasil. Tyto detaily, jako například počty jednotek v omezených zónách, pak dostal Henry od obou stran za úkol vyjednat v co nejpříznivějších číslech. Obě strany se všemožně snažily získat si jeho přízeň, aby z dohody vyšly co nejlépe,¹⁶⁵ a Kissinger obě udržoval v přesvědčení, že jsou pro něj důležitější. Na stranách *Bouřlivých roků* tuto vyjednávací taktikou popírá a vysvětluje následovně: „Takový pohled na diplomacii je povrchní; rozhodně jsem zmíněnou metodu nepoužíval. Při jednání existuje jediný rozumný předpoklad: že váš partner je srovnatelně inteligentní. Nebude tedy možné ho (nebo ji) podvádět po dlouhou dobu; nakonec musí pravdu zjistit. Pokud ho člověk bude vodit za nos, důvěra zmizí navždy. A protože v zahraniční politice se znovu a znovu potkávají titíž lidé, ztráta důvěry se může stát nepřekonatelným handicapem.“¹⁶⁶ Fahmy však vyjadřuje své rozhořčení nad Kissingerovými postupy, a dokládá, že „kombinace Kissingerovy manipulace a Sadatovy impulsivnosti skutečně velmi poškozovala Egypt.“¹⁶⁷ Sadatova důvěřivost, bezmezná touha po míru a v neposlední řadě i jeho neznalost stavu armády vyústily do takových situací, jako když Sadat bez předchozí konzultace s vojenskými autoritami rezignovaně podepsal smlouvu o limitovaném množství egyptských vojenských sil na východní straně Suezského kanálu bez odhodlání prát se o co nejnvýhodnější postavení. Pro vrchní vojenské velitele, jakým byl například generál Gamasy, kteří

¹⁶³ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 546-7.

¹⁶⁴ *Ibid.*, 547.

¹⁶⁵ Yigal Allon například Kissingerovi nabízel za drobný ústupek cenu Bena Guriona (pozn. autora).

¹⁶⁶ Kissinger, *Bouřlivé roky*, 953.

¹⁶⁷ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 90-2.

s obrovským nasazením a obětmi vedli egyptskou armádu do boje, to bylo nepředstavitelné ponížení.¹⁶⁸

Aby se vyhnuli citlivé problematice uznání státu Izrael, byly všechny úmluvy na návrh Henryho Kissingera umístěny v doprovodných dopisech, v závěru sjednocených v tajném bilaterálním „Memorandu porozumění“, které byly prostřednictvím Spojených států doručovány střídavě oběma stranám.¹⁶⁹ Golan je popisuje jako „výjimečnou“ a „bezprecedentní“ techniku vyjednávání, skrze kterou byl Kissinger schopen vyřešit záležitosti, které si Egypt přes svou ochotu nemohl dovolit řešit oficiální cestou.¹⁷⁰ V nich mimo jiné Spojené státy tlumočily egyptský slib znovuspustit provoz kanálu, vybudovat města na jeho březích a obnovit neválečné aktivity v regionu, což posilovalo izraelskou pozici. Jedním z posledních a nejznámějších dopisů této korespondence byla Sadatova reakce na finální podobu ujednání, určená pro oči Goldy Meirové, která zněla: „Když nyní mluvím o míru, myslím to vážně,“ a zároveň vyzdvihovala nepostradatelnost Kissingerových služeb. Stejně tak v odpovědi zmínila Kissingerův význam i Golda Meirová, která stejně jako Sadat v první řadě, ačkoliv s obezřetností pro ni typickou, vyzdvihovala touhu po ukončení konfliktu. Závěrečná dohoda byla následně obřadně podepsána armádními veliteli na 101. kilometru. „Obsahovala veškeré Dajanovy zásady – ve skutečnosti by Dajan mohl být nazýván jejím otcem,“¹⁷¹ vyzdvihuje roli izraelského ministra obrany Sheehan. Jakmile byl Sadat spraven o podpisech, údajně políbil Henryho Kissingera a zvolal: „Svlékám svou uniformu a nepředpokládám, že bych ji kdy znovu nosil, s výjimkou slavnostních příležitostí. Povězte jí [izraelské premiérce Goldě Meirové], že to je má odpověď na její dopis.“¹⁷² Fahmy je však toho názoru, že je extrémně nepravděpodobné, aby výše zmíněná korespondence mezi Goldou a Sadatem vůbec kdy proběhla, neboť by o její existenci zajisté věděl. Vezmeme-li v potaz, jak blízko v této době Sadatovi byl, je nepravděpodobné, že by o nich nikdy neslyšel, jak uvádí ve své knize.¹⁷³

Protikladně k informacím, které uvádějí Fahmy a Sheehan ve svých dílech, Golan hodnotí Kissingerovu roli v arabsko-izraelských rozhovorech takto: „Ani na vteřinu nebylo pochyb, kdo vede vyjednávání. Skrze svůj šarm a diplomatické schopnosti udržoval Kissinger věci v pohybu v takovém tempu, jaké jemu samotnému vyhovovalo. Střídavě byl lichotivý, chápající, rozčilený, neústupný či odpouštějící – vše podle aktuální situace a osoby, se kterou jednal.“¹⁷⁴ Poté co Nixon z Bílého domu oznámil výsledky podepsaných dohod, vypuklo ve Spojených státech nadšení. Většinu zásluh samozřejmě sklídl Henry Kissinger, o kterém v následném průzkumu 85% Američanů dalo najevo své přesvědčení, že dělá dobře svou práci, dva izraelské deníky ho na svých předních stranách vykreslily jako anděla míru a v Egyptě vypukly na jeho počest masové oslavy.¹⁷⁵ V pozadí toho všeho se syrské veřejné mínění začalo v kombinaci touhy a závisti velmi rychle klonit k přání být dalším objektem Kissingerovy diplomacie. Pouze Moskva vyjádřila svou nespokojenost nad výsledky blízkovýchodního vyjednávání. Brežněv si v osobním dopise Nixonovi s jistou dávkou opatrnosti stěžoval na nedodržení původních dohod o společném řešení arabsko-izraelské krize. Sovětská kritika byla pro Kissingera tím nejvýznamnějším oceněním jeho snah, jelikož to byl pro něj jasný signál, že skrze svou diplomacii je schopen úspěšně snižovat sovětský vliv ve světě. Sheehan příliš nepřehání, když ve své knize uvádí, že „Kissinger jako první ministr zahraničí Spojených států vytvořil ucelenou

¹⁶⁸ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 90-2.

¹⁶⁹ Kissinger, *Bouřlivé roky*, 950-2.

¹⁷⁰ Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger*, 176.

¹⁷¹ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 111.

¹⁷² Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 549.

¹⁷³ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 90-2.

¹⁷⁴ Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger*, 171.

¹⁷⁵ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 550.

americkou politiku vůči arabským zemím.¹⁷⁶ Sám Kissinger však vnímal své úspěchy z ledna 1974 jako příliš jednoduché vítězství. Musel využít jen minimálního tlaku na každou ze stran, jelikož Izrael stejně jako Egypt potřebovaly neodkladně dosáhnout dohody. Izrael musel demobilizovat, aby se vyhnul bankrotu. Sadat musel zachránit Třetí armádu a dokázat svému lidu, že válka přinesla Egyptu územní zisky.¹⁷⁷

Jak již bylo předesláno v úvodu této kapitoly, egyptsko-izraelské dohody byly v těsném závěsu následovány diplomatickým střetem na poli syrském. Předtím, než se Kissinger vydal do Sýrie opakovat princip své „kyvadlové diplomacie“, byl ale nucen vyřešit ropnou krizi. Více než čtyřnásobné zvýšení ceny barelu blízkovýchodní ropy od října 1973 způsobilo kolaps nejen západních států ale i mnoha rozvojových zemí, kterých se arabsko-izraelské spory v zásadě netýkaly. Uvolnění ropného embarga, o kterém bylo rozhodnuto 13. února 1974 v Alžíru na konferenci Arabské ligy, bylo předloženo Nixonovi jako přímo podmíněné obnovením rozhovorů mezi Sýrií a Izraelem, spolu s Asadovým seznamem izraelských válečných zajatců, který do té doby nechtěl vydat. „Prezident Asad využil naše zajatce jako páky, aby se pokusil získat teritoriální ústupky v rozhovorech. Předpokládal, že tlak izraelské veřejnosti na vládu v otázce válečných vězňů mu zajistí úspěch.“¹⁷⁸

Přestože se Nixon v té době potýkal s vrcholící aférou Watergate, vyjádřil své odhodlání pokračovat v hledání řešení blízkovýchodní otázky. Svůj úmysl potvrdil zájmem o osobní návštěvu Káhiry, která se opravdu uskutečnila v květnu 1974.¹⁷⁹ Tato návštěva znamenala pro Nixona nejen vyvrcholení egyptsko-amerických vztahů, které od Jomkipuské války zažily bezprecedentní zlepšení, stejně jako jasnou zprávu arabským zemím, že se politika Spojených států vůči Blízkému východu mění, ale také na chvíli pomohla odlákat pozornost od jeho role v aféře Watergate.¹⁸⁰ S určitým odstupem tedy Kissinger v květnu 1974 navázal na své předchozí egyptsko-izraelské úspěchy na půdě Sýrie, ačkoliv již předem bylo jasné, že zde nebude jednoduché dosáhnout uspokojivého řešení. „Pokud by kdokoliv předpovídal, že Kissinger stráví cestováním mezi Damaškem a Jeruzalémem měsíc, nikdy bych tomu nevěřil. A kdyby to věděl sám Kissinger, nikdy by s tím nesouhlasil,“¹⁸¹ komentuje Dajan zdoluhavé izraelsko-syrské rozhovory. Na rozdíl od Egypta zde chyběly jakékoliv páky, které by tlačily syrského prezidenta k urychlenému podpisu. Háfíz Asad na rozdíl od Sadata často zabředával do dávné minulosti, zřetelně neměl tak velký zájem na míru a opakovaně kladl Kissingerovi typické otázky po vzoru saudských vládců: „Proč by měli Arabové platit svým územím za zločiny, které byly spáchány proti židovskému národu v Evropě?“ nebo „Proč by měl někdo žádat na Arabech, aby přijali biblické nároky vznášené vírou, kterou oni sami nevyznávají?“¹⁸² Stejná neústupnost čekala Kissingera na izraelské straně. Fahmy v soukromí údajně popsal svou zkušenost z izraelsko-syrského vyjednávání takto: „Ti dva byli natolik podobní ve své neústupnosti, neustálých změnách názorů, debatách o každé čáře, že po přistání na tel-avivském letišti jsem měl pocit, že jsem stále v Damašku.“¹⁸³

Za postup ve vyjednávání navíc Asad požadoval navrácení velkého množství strategických míst v Golanských výšinách s důrazem na město Kunejtru s obyvateli arabského původu (již před Jomkipurskou válkou situované na izraelské straně hranic), což Izraelci na druhé straně oprávněně

¹⁷⁶ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 13.

¹⁷⁷ *Ibid.*, 112.

¹⁷⁸ Dayan, *Story of My Life*, 566.

¹⁷⁹ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 80.

¹⁸⁰ *Ibid.*, 152.

¹⁸¹ Dayan, *Story of My Life*, 586.

¹⁸² Henry Kissinger, *Roky obnovy* (Praha: BB Art, 2002), 285.

¹⁸³ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 94.

považovali za drzost hraničící s urážkou, uvážíme-li, že izraelská děla z Golanských výšin mířila na téměř nechráněný Damašek. Vypukl diplomatický souboj o každý metr půdy v kritické hraniční oblasti, který za nejvyššího vypětí sil nakonec americký ministr zahraničí prostřednictvím emocí, veřejně demonstrovaného vzteku, nátlaku a jiných méně tradičních diplomatických klíčků dovedl k závěrečnému kompromisu, který vyvrcholil 31. května 1974 podpisem dohody. Je potřeba zmínit, že zatímco na izraelskou delegaci měl Kissinger alespoň několik psychologických pák, na syrské straně mu s Asadovým souhlasem museli pomoci egyptští zástupci, mimo jiné i sám generál Gamasy, který se v arabském světě těšil značné úctě,¹⁸⁴ či prezident Sadat, který po zkušenosti z vlastního vyjednávání osobně doporučil Asadovi Fahmyho služby.¹⁸⁵ Stejně tak Dajan vzpomíná na události syrského kola s respektem: „Během syrské diplomacie byly momenty, kdy už se zdálo, že jsme ve slepé uličce a že žádná dohoda nebude dosažena. Bylo zde hned několik takových náročných výměn. Ale co charakterizovalo tato vyjednávání, byla tvrdá, důkladná práce, pomalé a mučivé smlouvání o každý bod, ohledně článků pokrývajících limitování počtu jednotek, stejně jako těch řešících vymezení přední linie. Kissinger a jeho tým si příliš neodpočinuli.“¹⁸⁶ Zároveň probíhaly paralelní rozhovory s Američany, které měly zajistit dodávky zbraní v následujících letech a finanční pomoc, aby si je mohl Izrael dovolit, stejně jako potvrzení, že Spojené státy od Izraele nebudou vyžadovat další stažení jednotek z Golanských výšin. Poslední fáze uvolňovacích rozhovorů se Sýrií se odehrála v Ženevě a zabývala se přednostně časovým rozvrhem navrhované akce, výměny zajatců a podmínek vstupu jednotek Syřanů a OSN do Izraelem opuštěného území.

Přes veškeré úspěchy vyjednávacích týmů bylo období po uzavření První dohody charakteristické napjatou situací mezi Egyptem a Sýrií, jelikož Asad již více než půl roku nechtěl svolit s výměnou zajatců, základní izraelskou podmínkou pro pokračování v rozhovorech. Syrský lid, který byl držen v částečných iluzích různými druhy propagandy, od Asada očekával, že si udrží svou militantní pózu, ale zároveň dospěje k pokroku na Golanských výšinách. A jelikož se Sadat stavěl čím dál tím negativněji k Sovětskému svazu a pozitivněji ke Spojeným státům, byl Assad často naváděn Sovětským svazem, aby se Sadatovi postavil. I v tomto jednání se tedy Sověti snažili utrhnout svou slíbenou část, nicméně Kissinger se jí rozhodl nepustit. Poté, co nechal sovětského ministra zahraničí Gromyka během jediného pokusu navštívit Damašek téměř hodinu kroužit nad městem po naaranžovaném desetihodinovém zpoždění v Moskvě, ztratili Sověti zájem.¹⁸⁷ Nakonec tak byly pouze díky prostřednictví Kissingera a Spojených států „v roce 1974 podepsány prozatímní dohody s Egyptem a Sýrií, které zahájily proces izraelského vojenského ústupu výměnou za arabské bezpečnostní záruky.“¹⁸⁸ Na mezinárodní úrovni byly Kissingerovy výsledky kodifikovány rezolucí Rady bezpečnosti č. 350.¹⁸⁹ V letadle na své závěrečné cestě zpět do Spojených států sdělil Kissinger mimo záznam poté, co na konci projevu otevřel zaslouženou lahev šampaňského, tisku: „Syřané a Izraelci jsou jediné dva národy, které si zaslouží jeden druhého.“¹⁹⁰

3.2 Diplomatické překážky na počátku administrativy Geralda Forda

Neopatrně formulovaná poznámka, kterou Henry Kissinger na počátku Nixonovy administrativy ne zrovna šťastně vypustil tisku, že Bílý dům bude „usilovat o vyloučení Sovětského

¹⁸⁴ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 94.

¹⁸⁵ *Ibid.*, 84.

¹⁸⁶ Dayan, *Story of My Life*, 586.

¹⁸⁷ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 569-70.

¹⁸⁸ Kissinger, *Umění diplomacie*, 774.

¹⁸⁹ Rezoluce Rady bezpečnosti č. 350 (1974), viz primární zdroje.

¹⁹⁰ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 572.

svazu z Blízkého východu,¹⁹¹ přes svou indiskrétnost přesně vystihovala strategii Bílého domu za Nixonovy éry. Toto období bylo zejména důležité pro přebrání iniciativy a hlubší zapojení Spojených států do blízkovýchodní problematiky. Americký zájem o arabsko-izraelský spor navíc přišel v době, kdy veřejnost ve Spojených státech již začala spojovat arabskou věc s akcemi arabských teroristů, a dokázal ve výsledku významným způsobem kladně ovlivnit pohled domácí scény na celou záležitost. V zápětí po překonání kritické bariéry, zastavení palby a uzavření bezprecedentního příměří, začaly se velmi pozvolna vynořovat přes dvacet let staré problémy palestinských uprchlíků či otázky hranic. Kissinger jakožto historik dostal úlohu připomenout zástupcům arabských států, že dosud vedená politika přehnaných požadavků, kličkování a slepých uliček již vedla ke čtyřem válkám, z nichž Izrael vždy vyšel jako vítěz a zdvojnásobil tak své území.

Jakkoliv pokrokové dohody o odpoutání z ledna a května 1974 byly, řešily následky války, nikoliv příčinu konfliktu. Izrael se nakonec stáhl od břehu Suez a vrátil Sýrii největší město Golanských výšin Kunejtru. Pro Fordovu nově nastoupivší administrativu však nezbylo mnoho prostoru, skrze který by udržoval americký vliv v oblasti. Nezbyvalo tudíž jiného cíle pro americkou diplomacii, než pomoci hledat cestu k dosažení celkového míru v oblasti. „Kissinger věděl, že to nebude jednoduché,“ popisuje situaci v druhé polovině roku 1974 Sheehan. „Katastrofa v podobě Watergate a diskreditace Richarda Nixona, stejně jako komplikovaná výměna prezidentů, silně ovlivnila nejen obraz Spojených států ve světě, ale také Kissingerovu kyvadlovou diplomacii, ve které bylo klíčové silné postavení populárního amerického prezidenta, připraveného prosadit svou vůli proti případné neústupnosti některé ze stran. Paralyzovaný Nixon nebyl ochoten, zatímco nejistý Ford nevěděl jak.“¹⁹² Ve hře však již tentokrát nebyla pouze arabsko-izraelská názorová rozdílnost, ale i jednotlivé arabské státy se zásadně lišily v pohledu na věc. V celé Nixonově éře hrál rovněž velkou roli Sovětský svaz, který se snažil podporou radikálnějších arabských vůdců tlačit Spojené státy v regionu do izolace. Do jisté míry by se dalo dokonce říct, že arabsko-izraelské příměří vzniklo jako vedlejší produkt sovětsko-americké politiky Studené války. Díky Kissingerově promyšlené manipulaci však pozice Sovětů na Blízkém východě zůstala výrazně oslabena, a tudíž zůstaly Spojené státy jediným hegemonem v oblasti.

V době, kdy v důsledku impeachmentu Ford vystřídal u vlády Nixona, se už sice v Levantě nebojovalo, nicméně se ukázalo jako velice obtížné dovést jednotlivé, navzájem soupeřící arabské státy, dále Izrael, který odmítal žádanou alternativu vyjednávat o hranicích z roku 1967, a nově OOP, které usilovalo o přebrání moci nad správou jordánského Západního břehu, ke komplexní dohodě o tzv. „celkovém urovnání“, tedy o všech hranicích a všech sporných otázkách najednou. Nestabilní a nepřehlednou situaci na Blízkém východě navíc Ford přebírá z rukou Nixona spolu s následky energetické krize a vnitřním chaosem Spojených států. Fahmy vnímá střídání prezidentů následovně: „Nixon by velmi dobře informován o aspektech situace na Blízkém východě. Přes veškerou Kissingerovu reputaci jsem nikdy nepochyboval o tom, že Nixon a nikoliv Kissinger vydával klíčová rozhodnutí. Ford byl úplně jiný. Jako prezident byl omylem historie. Rozhodl se nehrát zásadní roli ve světovém dění, jakou prezident Spojených států hrát musí, a nebyl na to připraven. Postrádal odvahu dělat klíčová rozhodnutí. Navíc toho o blízkovýchodní problematice mnoho nevěděl. V jeho období si Kissinger přišel na své, jelikož to byl on, kdo vytvářel politiku a činil hlavní rozhodnutí.“¹⁹³ Na rozdíl od Nixona se Ford na druhou stranu nemusel potýkat s žádnými skandály na domácí scéně a mohl se tak plně věnovat nezbytným zahraničním zájmům Spojených států. V otázce Blízkého východu byl nejen ve svých prvních sto dnech prezidentství mnohem aktivnější než Nixon a díky volným rukám

¹⁹¹ Kissinger, *Roky obnovy*, 288.

¹⁹² Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 151.

¹⁹³ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 156.

byl schopen a ochoten zajít ve způsobech vyjednávání mnohem dále. Fahmy se však domnívá, že „kdyby Nixon zůstal ve své funkci, bez pochyb by využil veškeré své moci a vlivu prezidenta Spojených států, aby zaručil izraelské stažení z okupovaných teritorií, vzdorujíc židovskému lobby a dalším nátlakovým skupinám,“ a dále uvádí: „Ani Ford, ani Carter, se kterými jsem několikrát projednával témata blízkovýchodní krize, neměli politickou odvahu zaujmout stejně tvrdý postoj.“¹⁹⁴

„Celkové řešení“ preferovaly Spojené státy do války z roku 1973. Nyní však hrozilo uvíznutí ve slepé uličce, stejně jako rozpoutání dalšího a rozsáhlejšího konfliktu. Z těchto důvodů byl Kissingerem doporučen nejprve Nixonovi, později stejně tak i Fordovi, přístup „krok za krokem“, který se řešení nejvíce nepříjemných témat vyhýbal a ty podstatné záležitosti řešil postupně a v návaznostech jedné na druhou. Prvním takovým krokem pro Forda bylo se vypořádat se zástupem vyslanců po navázání nových kontaktů skrze zprostředkované příměří, se kterými si Nixon několik dní před nečekaným ukončením svého úřadování domluvil osobní setkání. Tito přicházeli s rozdílnými a v zásadě neslučitelnými názory na to, jakým způsobem celou současnou situaci vyřešit. Odložení by znamenalo pád mírového procesu a rozpoutání nového napětí v oblasti.

Jak již bylo řečeno, nejstarším přístupem k arabsko-izraelskému konfliktu bylo tzv. „celkové řešení“, tedy typ diplomatické mírové iniciativy, který měl bez výjimky a bez kompromisů vyřešit všechny společné problémy obou národů naráz. Po Jomkipurské válce se zdála tato alternativa díky komplikovanosti problematiky značně utopistická. I přesto však zůstávalo několik jedinců, kterým tato strategie přišla buďto nejzodpovědnější, například Šimonu Peresovi, který se stavil proti jakékoli přechodné dohodě, nebo nejvýhodnější, například Háfize al-Asada, pro kterého znamenalo „celkové řešení“ jedinou možnost, jak získat pro Sýrii zpět ztracená území. Asad chtěl získat podporu dalších radikálnějších arabských vůdců a vyvinout tak v komplexních rozhovorech tlak na Izrael, na rozdíl od svého egyptského protějšku Anvara Sadata, který preferoval nezávislý kurz, samostatnou egyptskou variantu bez širšího navázání na ostatní arabské státy. Oba vůdce porovnal dle Sheehanových slov Kissinger následovně: „Sadat byl pevně rozhodnut překonat překážky a posunout se směrem k míru. Dělal velká gesta a předcházal slepým uličkám. S Asadem každá sebemenší nejasnost, na kterou jsme ve společných jednáních narazili, okamžitě představovala problém k diskuzi. Sadat vydával příkazy. Asad měl k ruce své rádce, stejně jako Izrael parlament, a ty bylo potřeba přesvědčit také.“¹⁹⁵

Pro účely kyvadlové diplomacie byl během války z října 1973 vyvinut samotným americkým ministrem zahraničí způsob pojmenovaný „krok za krokem“, který měl postupně po jednotlivých bodech a v návaznostech jednoho na druhý vyřešit všechny arabsko-izraelské spory a na konci dosáhnout míru. Kromě toho, „pro Spojené státy byl přístup krok za krokem způsobem, jak udržet iniciativu ve svých rukou a přitom zabránit spojenému nátlaku ze strany radikálních Arabů a komunistického bloku, neutralizovat sovětské lsti a odložit nejspornější a nejbolestnější problémy na příhodnější moment.“¹⁹⁶ Izraelská vláda však v létě 1974 prošla radikální změnou a včele stanul Jicchak Rabin, nová hlava izraelské středolevé Strany práce, který svého soupeře, levicového Šimona Perese, porazil o pouhý jeden hlas. Nový kabinet se obával, že bude „krok za krokem“ zatlačován zpět k hranicím 1967 pomocí salámové taktiky, která prostřednictvím drobných ústupků povede ve výsledku k radikálním změnám. Postup v mírových rozhovorech byl o to obtížnější, že po odchodu Goldy Meirové nebyla v nové vládě žádná výraznější postava, která by byla schopna přelomových rozhodnutí, respektive byly tam hned tři – předseda vlády Jicchak Rabin, Šimon Peres, který přebíral resort obrany po Dajanově rezignaci, a Jigal Allon na postu šéfa diplomacie. Na druhou stranu

¹⁹⁴ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 154.

¹⁹⁵ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 125-6.

¹⁹⁶ Kissinger, *Roky obnovy*, 294.

pozitivní bylo, že nový Izrael byl ve stínu následků Jomkipurské války a v touze po míru ochoten ustupovat arabským vůdcům čím dál tím víc. V extrému by to však zároveň znamenalo velkou překážku v podobě několikanásobně větší zranitelnosti.

Váhání vyvolané tímto názorově nesourodým triumvirátem dalo radikální teroristické skupině OOP v čele s Jásirem Arafatem prostor pro zvýšení mezinárodního vlivu skrze podporu radikálnějších arabských vůdců a Sovětského svazu. Je nutno připomenout, že tato skupina měla ve svých zakládajících listinách krom jiného jako jeden z hlavních cílů eliminaci židovského národa.¹⁹⁷ Její popularizaci a zaujmutí postu jediného reprezentanta zastupujícího Palestince měla předejít Spojenými státy podporovaná „Jordánská alternativa“. Kissinger předpokládal, že nejlepším způsobem, jak vyřešit palestinskou otázku, jedno z nejpálčivějších témat zatěžujících Izrael na mezinárodní scéně, bylo vtáhnout do Západního břehu Jordánsko a přenést tak ostrou a v zásadě nerealizovatelnou izraelsko-palestinskou debatu v diskuzi mezi Jordánci a Palestinci. „Pokud by Izrael nezahájil rozhovory s králem Husajnem nyní, stal by se vůdce OOP Jásir Arafat během jednoho roku mužem, který by získal právo mluvit za Západní břeh,“¹⁹⁸ zpětně komentuje situaci Kissinger. Fahmy však zpětně označuje „uvolnění“ mezi Jordánskem a Izraelem za politický konstrukt, mezi Kissingerem a králem Husajnem, který měl v první řadě sloužit zájmům obou zmíněných, zatímco hluboce poškozoval práva Palestinců.¹⁹⁹ Jordánský král Husajn, názorově uvězněný mezi Sýrií a Egyptem, toužil po tom být prvním arabským vladařem, jenž uzavře mír s Izraelem a rozšíří tak svou říši o správu nad Západním břehem. Štěstí mu v tomto ohledu však nepřálo. Jelikož to byl on, kdo v roce 1970 vyhnal OOP z Jordánska a zakázal teroristické odstřelování izraelských pozic ze svého území, nemluvě o stovkách hodin strávených tajnými osobními rozhovory s izraelskou stranou, arabská lidstva s pochopitelnou nedůvěrou k Husajnovi podporovali OOP a Izrael neměl důvod vtahovat do syrsko-izraelsko-egyptské záležitosti mezi arabskými zeměmi nepopulární Jordánské království.²⁰⁰ Tato situace vyvrcholila prohlášením OOP jakožto „jediného legitimního reprezentanta palestinského lidu“²⁰¹ na konferenci arabských států v Rabatu 28. října 1974, a vyřadila tak „Jordánskou alternativu“ spolu s králem Husajnem ze hry. Dle Fahmyho bylo Kissingerovým cílem rozdělit arabské země a poštvat je proti sobě, v čemž jak dokládá, pokračuje i ve svém díle *Bouřlivé roky*. Kissinger v něm totiž prezentuje zkreslený pohled egyptské pozice. Uvádí, že Egypt chtěl dospět ke stabilnímu a komplexnímu řešení problémů na Blízkém východě s Izraelem a v tomto ohledu byl odhodlán nedovolit nikomu, aby stál tomuto rozhodnutí v cestě, Palestince nevyjímaje.²⁰² Toto tvrzení je dle Fahmyho nesprávné. „Pravdou je, že Palestinská otázka nebyla v této počáteční fázi rozhovorů nikdy diskutována, jelikož hlavním tématem byly urgentní záležitosti jako příměří,“ a deklaruje, že Egypt nikdy nebyl připraven Palestince zradit.²⁰³

Sám Kissinger se na stránkách svých děl přiznává, že nejprve pokládal zmar „Jordánské alternativy“ za velkou prohru a ztrátu ojedinělé příležitosti. S odstupem času však hodnotí tento přelomový zvrat ve strategii jako jeden ze základních kamenů samotných mírových dohod. Izraelci si po nějakém čase na koexistenci s OOP zvykli a „pokud by jordánský král získal nějaké území na Západním břehu, začaly by na něj arabské země okamžitě vyvíjet intenzivní tlak, aby je předal OOP“, což by ve výsledku vedlo k novým silným tensím v regionálních vztazích. Proto také Sadat tak

¹⁹⁷ Kissinger, *Bouřlivé roky*, 571-3.

¹⁹⁸ Kissinger, *Roky obnovy*, 292.

¹⁹⁹ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 97-8.

²⁰⁰ Kissinger, *Roky obnovy*, 291.

²⁰¹ *Ibid.*, 312.

²⁰² Kissinger, *Bouřlivé roky*, 618.

²⁰³ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 50 a 100.

neoblohmě trval na tom, aby Egypt přišel na řadu jako první.²⁰⁴ Nakonec tedy vedla bezvýchodná situace oklikou k výsledku, kterého v zásadě s lehkou odlišnými představami toužili dosáhnout Američané, Izraelci i Sadat. Rabin získal potřebný čas na vydobytí silnějšího postavení v čele vlády i Knesetu a Sadat za cenu toho, že se na něj ostatní arabské státy dívaly skrze prsty, dosáhl průlomu v jednáních a směřoval ke konečnému míru. Mezitím Kissinger dohlížel na to, aby veškeré síly, které si nepřály kladný výsledek mírových rozhovorů a měly potenciál se účelově sjednotit, tedy ať už radikální Arabové, Sovětský svaz či prospěchářské západoevropské státy, zůstaly v rovnováze a v dostatečné izolaci od sebe navzájem. Výsledkem bylo, že jediným akceptovatelným zprostředkovatelem rozhovorů tak nadále zůstávaly Spojené státy.

K tomuto úspěchu však vedla strategie, která nepočítala s účastí Jordánska ani krále Husajna v mírovém procesu, a která měla být velmi kontroverzním řešením v arabském světě. Pod tlakem egyptského prezidenta Sadata a jeho prozápadního ministra zahraničí Ismaila Fahmyho, se kterým se Kissinger setkal ve Washingtonu již během vyprošťování Třetí egyptské armády z izraelského obklíčení a během následných rozhovorů o příměří, tak nakonec cesta k míru vedla skrze „Egyptskou alternativu“, tedy skrze navázání bezprecedentního vztahu mezi Egyptem a Izraelem. Oba egyptští iniciátoři věděli, že „diplomatická pomoc ze strany Ameriky je v tomto procesu nezastupitelná.“²⁰⁵ Fahmy však ve své knize dodává: „Kissingerova diplomacie krok za krokem hrála velmi užitečnou roli v posílení příměří a dosažení uvolňování na frontách, nikdy však nemohla vyřešit celý konflikt.“²⁰⁶

Paralelně s „Egyptskou alternativou“ vznikala ještě jedna lákavá možnost nesoucí název dle svého iniciátora „Allonův plán“. Odvážný plán, o kterém se izraelský ministr zahraničí poprvé zmínil před Fordem v prosinci 1974, měl za cíl dosáhnout dohody mezi Izraelci a Palestinci ve sporné otázce Západního břehu tak, že by skrze spolupracující veřejnou a policejní správu Izraele a Jordánska vznikly oddělené zóny dle lokální národnosti. „Sám Allon se stavil za částečné stažení izraelských jednotek ze Západního břehu.“²⁰⁷ Problém spočíval v nesouhlasu dalších dvou hlavních aktérů izraelské politiky – opatrný Rabin prosazoval dohodu s Egyptem a nekompromisní Peres zas za každou cenu usiloval o „celkové řešení“ bez ústupků. Ačkoliv koncepce v době Kissingerovy blízkovýchodní diplomacie ztroskotala na rozdílných názorech tří hlavních představitelů izraelské vlády, stala se o dvacet let později základem pro dohody z Osla.

3.3 Konference v Rabatu a slepá ulička na cestě k míru

Poté, co konference v Rabatu znemožnila pokračovat v „Jordánské iniciativě“, zbývaly dvě možnosti kromě té, kterou preferoval Jeruzalém - tedy nedělat nic. Perspektivní se jevilo zaprvé vrátit mírové vyjednávání na mezinárodní úroveň prostřednictvím multilaterální Ženevské konference, což by však opět otevřelo dveře na Blízký východ Sovětskému svazu, nebo započít další zprostředkované egyptsko-izraelské rozhovory a získat tak garance zlepšení vzájemných vztahů obou zemí, jak momentálně preferoval Kissinger.²⁰⁸ Zádrhelem obou těchto správně směřovaných koncepcí však byla neústupnost obou stran konfliktu. Aby se Sadat udržel v čele Egypta navzdory svému ojedinelému stylu prozápadní mírové politiky, který razil, potřeboval na Izraeli dosáhnout nějakého velkého úspěchu, kterým by své pobuřující jednání před Arabskou ligu obhájil. Požadoval proto jako minimum pro pokračování v mírových rozhovorech o Sinaji jediné výraznější a během válek relativně strategické body, průsmyky Mitla a Gidi, které se v letech 1956, 1967 i 1973 staly místem krvavých

²⁰⁴ Kissinger, *Roky obnovy*, 313.

²⁰⁵ Ibid., 300.

²⁰⁶ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 101.

²⁰⁷ Kissinger, *Roky obnovy*, 297.

²⁰⁸ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 630-1.

střetů, neboť je velmi obtížné s těžkou technikou překonat kopcovitý terén na jihu Sinaje jiným způsobem, než právě skrze tyto úzké soutěsky. K nim požadoval vrácení již skoro vyčerpaných ropných polí Abú Rudajs situovaných na jihozápadě poloostrova jakožto jednoho z mála významných bodů v jinak písečné pustině.²⁰⁹

Kissinger považoval tento návrh za otevření nové, správné cesty vedoucí k dalšímu úspěšnému kompromisu. Ačkoliv bývalá premiérka Golda Meirová předběžně o plánu tvrdila, že nemá v izraelské vládě naději na úspěch, věřil Kissinger, že se jedná o finální podobu jednoho z posledních kroků vedoucích ke konečnému míru. K jeho překvapení byl však Izrael ochoten svolit pouze s linií, která nebyla tolik výhodná a navíc zahrnovala přítomnost jednotek OSN. Největší překážkou úspěchu byla jako vždy vzájemná nedůvěra. Jelikož jednání neprobíhala napřímo, často se objevovaly tendence špatně si vysvětlovat jednání svého soupeře. Izraelci často varovali Kissingera před Sadatovou nespolehlivostí či možností jeho návratu na sovětskou stranu, což Henry považoval za naprosto zbytečné obavy. Neshody navíc prohlubovaly dvě krátce po sobě následující změny státníků. První zvrát představoval počátek éry amerického prezidenta Forda, který byl touto dobou v úřadu teprve pár měsíců a postrádal potřebný nadhled. Proto měl mnohem víc než Nixon potřebu zasahovat do událostí v oblasti. Tím druhým byl pak odchod Goldy Meirové z pozice izraelské premiérky a její nahrazení méně respektovaným pravicovým Rabinem, který na rozdíl od své pacifistické předchůdkyně svým intelektuálním přístupem spíše problémy prohluboval.²¹⁰ Dle Fahmyho názoru nebyla Rabinova vláda připravena uzavřít dohodu hned z několika důvodů: „Zprvce neměla plně pod kontrolou vnitřní situaci ve státě, a proto potřebovala čas. Zadruhé se Izraelci nedůvěřivě dívali egyptské sblížení se Sovětským svazem, obzvláště poté, co Brežněv oznámil svůj záměr poprvé osobně navštívit Egypt, Sýrii a Irák. Zatřetí, izraelská vláda byla přesvědčená o tom, že jsou arabské státy nejednotné, a tudíž nepředstavují významnější riziko. Začtvrté se Rabin snažil působit neústupně ve víře, že mu Spojené státy dychtící po vývoji, nabídnou za ústupek značné výhody.“²¹¹

Vyjednávání předcházela všudypřítomná Kissingerova „kyvadlová diplomacie“, která si tentokrát kladla za cíl sblížit co nejvíce vůdce obou stran, aby během samotného jednání již věděli, s kým mají tu čest a aby následná diskuze probíhala osobitějším způsobem. Korespondence mezi Sadatem a Rabinem v době těsně před pádem rozhovorů v březnu 1975 byla vedena v duchu touhy po spolupráci a dosažení dohody, která by byla ke cti oběma národům.²¹² Bylo vidět, že tisíce kilometrů strávených ve vzduchu v prostorách amerického speciálu, který Kissinger využíval pro účely diplomacie na Blízkém východě, přinášely své ovoce. Tím nepříjemněji působilo selhání diplomacie a předčasné ukončení rozhovorů, které měly přijít. Zvrátu předcházela etapa, ve které bylo učiněno mnoho vstřícných gest a obě strany opakovaně přehodnotily své takzvané „nekompromisní“ požadavky, a tudíž prostor pro další ústupky byl již minimální. „Každá strana čekala, až ta druhá udělá klíčový krok,“²¹³ zatímco obě využívali napjatou situaci k vynucování dalších benefitů na Spojených státech. Stejně jako s Egyptem probíhala kyvadlová diplomacie i mezi Izraelem a Sýrií. Zde však nebylo dosaženo žádného významnějšího pokroku, neboť syrský prezident Asad byl nucen reagovat na velmi proměnlivou nacionalisticky orientovanou politickou situaci uvnitř země, a tudíž, ačkoliv se čas od času objevily náznaky kompromisu ze syrské strany, vždy byly v zápětí urychleně kontrovány přehnanými požadavky a zájmy o další posuny hranic na Golanských výšinách, se kterými by Izraelci jistě nesouhlasily.

²⁰⁹ Kissinger, *Roky obnovy*, 315.

²¹⁰ *Ibid.*, 317.

²¹¹ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 161.

²¹² Kissinger, *Roky obnovy*, 332-3.

²¹³ *Ibid.*, 323.

Poté, co izraelská vláda v polovině března roku 1975 odmítla Sadatovy návrhy na odpoutání další části Sinajského poloostrova, začala z egyptské strany hrozit krize důvěry. Přesto na Kissingerův nátlak došlo k mnoha obdivuhodným ústupkům, jako například akceptování přítomnosti jednotek OSN, vzájemné garance neútočení či egyptský závazek nepoužití síly v případě konfliktu. Ačkoliv diplomatické snahy nepolevovaly, Kissingera pojal oprávněný pocit ztráty pevné půdy pod nohama a upadající tendence úspěchu rozhovorů. Kissingerova nejistota vedla k ultimátu z egyptské strany, jak ho popisuje Fahmy: „Jelikož jsme si uvědomili, že Kissinger tentokrát nemá situaci pod kontrolou, a že jeho páky na Izrael jsou minimální, prezident Sadat mu oznámil: Příklad, až se vydáš do Izraele, donutíš je souhlasit s naší nabídkou, nebo na místě ukončíš kyvadlovou diplomacií a vrátíš se zpět do Washingtonu.“²¹⁴ Prohlubující se neúspěch mise si bral Kissinger osobně, proto vsadil na jedinou cestu jak zabránit kolapsu mírového dialogu - skrze nátlak na izraelský kabinet prostřednictvím oficiální žádosti o přehodnocení amerického postoje vůči Izraeli. Jak uvádí ve svém díle: „Tento krok představoval tak drastický odklon od uvolněné neformálnosti dosavadních americko-izraelských diskuzí, že jsem [Kissinger] ten den telegraficky požádal Forda o podniknutí dalších kroků.“²¹⁵ Ten byl od prvního dne v přímém kontaktu s klíčovými politiky na Blízkém východě, a přestože postrádal určitý odstup od věci, byl o mírových jednáních a kyvadlové diplomacií velmi dobře informován, poskytoval jim svou plnou podporu a byl proto hrozící patovou situací zklamán více než samotný Kissinger. Sadat prezidenta Forda dokonce v této věci požádal o osobní intervenci.

Krizi tedy dovršil ve druhé polovině března Fordův přímý telegram izraelské vládě, ve kterém vyjadřoval své zklamání z nevyužitých příležitostí a varoval před nutností přehodnocení americké politiky vůči všem státům Blízkého východu v případě, že nedojde ke kompromisu.²¹⁶ To byl velmi svérázný a brutální způsob nátlaku na izraelskou vládu, který se neshodoval s jejich představou o vedení diplomacie, a proto byl již v prvopočátku odsouzen k zániku. Ministr zahraničí se ještě snažil situaci vyvést ze slepé uličky pomocí emocí a hry na city, ale velmi brzo zjistil, že jeho snahy jsou marné, a proto vyklidil pozici. Zajímavé je, že Kissinger popisuje svůj odlet ze země jako poklidné vyklizení pozic po zhodnocení dosud dosažených výsledků jako převratných,²¹⁷ zatímco v Isaacsonově biografii se dovídáme o velmi napjatém odletu, kterému předcházely převážně ze strany Kissingera mnohá osočování, urážky a emocionální výlevy, které byly mimo jiné namířeny i proti Kissingerovu příteli Rabinovi. Jeho odlet z oblasti, stejně jako rezignované vyjádření pro světová média přesně charakterizovala stav blízkovýchodní mírové diplomacie, která se pod tíhou událostí posledních dnů začala, především ku neprospěchu Spojených států, rozpadat.

3.4 *Obnova rozhovorů a závěrečné kolo mírové diplomacie*

Březen 1975 byl pro Spojené státy, stejně jako pro Kissingera osobně, co se zahraniční politiky týče katastrofou obecně. Byla započata závěrečná severo-vietnamská ofensiva, která pádem města Hue ukončila americké naděje dvou Vietnamů, nová kambodžská vláda podporovaná Spojenými státy byla napadena Rudými Khmery, v Angole vypukla občanská válka prohlubovaná sovětskou a kubánskou podporou, a za uvádajícího détente se stále hůře dosahovalo kompromisů mezi Amerikou a Sovětským svazem, mimo jiné v otázce podoby dohod SALT. Situaci na Blízkém východě rovněž zásadně poznamenala vražda saúdského krále Fajsala, který byl jedním z nejvýznamnějších proamericky orientovaných vůdců v oblasti.

²¹⁴ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 162.

²¹⁵ Kissinger, *Roky obnovy*, 339.

²¹⁶ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 631.

²¹⁷ Kissinger, *Roky obnovy*, 342-3.

Poté, co Fordův telegram přerušil arabsko-izraelskou diplomacii „krok za krokem“, začal Kissinger s Fordovým svolením skrze Radu pro otázky národní bezpečnosti co nejvíce ostentativně přehodnocovat americkou zahraniční politiku vůči Blízkému východu s Izraelem v čele. Ačkoliv tato gesta byla v zásadě představením pro blízkovýchodní média, byl si Kissinger zároveň vědom nutnosti seriózního přístupu. Nabízely se tři možnosti, z nichž jedna znamenala předat post vyjednavče do rukou mezinárodních institucí, tedy primárně Ženevské konferenci, což by však odřízlo Spojené státy od teritoria a otevřelo tak Blízký východ komunistickým vlivům, stejně jako tomu tou dobou bylo například v rozvojových zemích Afriky. Druhou možností bylo „celkové řešení“ situace dosažením separátního míru mezi Egyptem a Izraelem provázeného s úplným stažením izraelských jednotek ze Sinaje. Takových výsledků dosáhla Carterova mírová dohoda sepsaná v Camp Davidu v září o tři roky později, nicméně v roce 1975 na takový krok ještě nebyla ani jedna ze stran připravena. Jako nejrealističtější se tedy zdála možnost obnovit diplomacii „krok za krokem“, což vyžadovalo všestrannou touhu spolupracovat a samozřejmě určité Kissingerovo sebezapření. Jelikož se mu tentokrát podařilo své ego přemoci, rozběhlo se závěrečné dvanáctidenní kolo mírové diplomacie, které ve svém závěru dospělo k dlouho očekávané oboustranné dohodě.

Závěrečné kolo blízkovýchodní diplomacie mělo několik fází. Po přehodnocení zahraniční politiky Spojených států vůči oblasti bylo nejprve nutné obnovit „kyvadlovou diplomacii“ a přístup „krok za krokem“. Kissinger ve své knize přiznává, že aktuální problém americko-izraelských vztahů spočíval v pohledu na význam nepatrné části Sinajského poloostrova, kvůli kterému nebylo dosaženo oboustranně přínosného výsledku. „Izraelci nesnášeli velikašský způsob, jakým jim Američané chtěli odebrat území, které považovali za součást záruk nutných ke svému přežití; Američané zase často skřípali zuby nad vyjednávacími metodami Izraelců,“²¹⁸ kteří nedokázali pochopit význam slova kompromis, neustále chtěli ústupky přijímat, ale nebyli schopni žádné nabídnout. Postupem času se Spojeným státům začal ekonomický a diplomatický nátlak na Izrael jevit jako jediná možnost, která mohla vyvést jednání ze slepé uličky. Jinými slovy ohrozit hodnotu Izraelcům nejcennější – garanci existenci jejich státu. Pro Spojené státy však bylo velmi nevýhodné kontinuálně po dlouhou dobu tlačit obě strany k jednáním, neboť to pak vypadalo, že mají na uzavření dohody větší zájem, než samotní aktéři. Proto bylo nutné silným impulsem donutit obě strany, aby se zavázaly k jednání dříve, než tak učiní Amerika. Krom toho bylo Izraeli nepřímo vyhrožováno i přenesením jednání v případě neúspěchu do Ženevy, což by znamenalo krajně nepříjemnou situaci s přítomností Sovětů, Palestinců a radikálních Arabů, kteří by všichni chtěli hájit své zájmy a řešit individuální problémy. „Stejně jako Sadat, došel již v této době izraelský kabinet sám k závěru, že nemá jinou možnost, než obnovit vzájemné rozhovory. Rabin nicméně věděl, že v zájmu zachování vztahů s Araby Spojené státy zoufale potřebují zajistit dohodu, a proto se rozhodl požadovat za izraelskou spolupráci velmi vysokou cenu.“²¹⁹

Posledním krokem, který oživení rozhovorů předcházel, byly přímé schůzky prezidenta Forda s klíčovými hráči blížícího se jednání, tedy se Sadatem, která se konala na začátku června 1975 v rakouském Salzburgu, a s Rabinem, který o měsíc později osobně navštívil Washington. Rovněž bylo potřeba konfrontovat zástupce Sovětského svazu, kteří se stále odmítali smířit se ztrátou vlivu ve strategicky i surovinově významné oblasti Blízkého východu. Tuto úlohu vzal na sebe sám Kissinger, a aby zmírnit sovětské rozhořčení, setkal se se svým protějškem s předstihem již ve druhé polovině května. Setkání se odehrávala za velkého tlaku lobbujících pro-izraelských politiků v americkém Senátu, kteří prostřednictvím dopisů a osobních konfrontací tlačili na Forda, aby se otevřeně postavil na stranu dlouholetého amerického spojence. Ten se však nenechal zastrašit a ve všech významnějších

²¹⁸ Kissinger, *Roky obnovy*, 348.

²¹⁹ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 177.

rozhovorech opakovaně deklaroval svou nezaujatost a fakt, že „tento typ nátlaku není cestou, jak ho donutit k rozhodnutí.“²²⁰ Přes Fordův pevný postoj v této otázce však Fahmy vnímá jeho pozici v jednáních jako slabou: „Prezident mnoho nenamluvil jednoduše proto, že toho o blízkovýchodní problematice mnoho nevěděl. Namísto toho vedl veškerá společná jednání Kissinger, a když se Ford rozhodl promluvit, bylo to obvykle: „Co si o tom myslíš, Henry?“ Následně Kissinger začal se svou přednáškou, vkládajíc prezidentovo jméno do každé věty, kterou řekl způsobem: „Věřím, že prezident Ford se domnívá...“, nebo „Jsem přesvědčen, že prezident Ford by preferoval...“, zatímco Ford jen souhlasně kýval hlavou.“²²¹

Jelikož neochota kompromisu byla již výlučně na straně Izraele, probíhaly rozhovory se Sadatem v přátelské atmosféře vzájemného porozumění, zatímco s Rabinem šlo spíše o hájení vlastních stanovisek, ospravedlnování nekorektního jednání a vzájemný nátlak. Izraelci se prostřednictvím velmi precizně volených slov, ať už s Kissingerovou pomocí či bez ní, snažili ukrýt do dohod předložených Sadatovi k podpisu fráze, kterými by se například Egypt vzdal jakékoliv agresivity vůči Izraeli, přičemž hrozba války a dalších obětí byla pro Egypt jednou z mála silných zbraní v tomto i všech předchozích vyjednáváních. Kissinger to věděl a přesto, ať už vědomě či nevědomky předložil Sadatovi k podpisu několik smluv, které byly pro Egypt nepřijatelné. Velmi nepřijemný moment připravil Fahmy Kissingerovi, když přímo před prezidentem Sadatem odhalil v jediném dokumentu návrhu arabsko-izraelské smlouvy pokus o vyřazení této účinné zbraně rovnou na pěti místech.²²² Po tomto incidentu již přistupoval Fahmymu k jakýmkoliv dalším jednáním s tím, že zaprvé byl Sadat vůči americké straně příliš důvěřivý, ochotný automaticky souhlasit s čímkoliv bez podrobnější analýzy obsahu. Za další, že Kissinger nebyl čestným prostředníkem, za kterého se vždy vydával. A zatřetí, že s vypočítavostí, se kterou se Izraelci snažili z každé sebemenší příležitosti vytěžit co nejvíce, je potřeba počítat a důkladně proto procházet veškeré návrhy smluv. Přesto tato jednání byla plodná a položila základ pro koncept dohody mezi Egyptem a Izraelem, která měla zamezit dalším konfliktům v oblasti a ve svém důsledku vytvořit cestu k plnohodnotné mírové smlouvě.

Teoretická příprava však ještě neznamenala konečné vítězství. Bylo třeba jasně určit a formulovat jednotlivé body dohody, o jejichž podobu a přesné znění se vzápětí strhla verbální a písemná bitva. Velkou roli hrál v těchto rozhovorech neoblomný prezident Ford, jehož přístup k Izraeli hodnotí Kissinger v *Rocích obnovy* slovy: „Žádný americký prezident od doby Eisenhowera nejednal s Izraelem tak tvrdě.“²²³ Přestože již za patnáct měsíců měly vypuknout americké prezidentské volby, zapojil se Ford naplno do blízkovýchodní diplomacie a díky jeho intervenci se podařilo postupně konkretizovat požadavky obou stran. Nejdiskutovanějšími body byla beze sporu podoba nových hranic se zvláštní pozorností věnovanou východnímu konci obou průsmyků, izraelská radarová stanice s americkou posádkou na neutrálním území, přístupové cesty k ropným polím či délka mandátu OSN. Obtížné bylo rovněž sladit představy premiéra Rabina, ministra Perese, hlavního hlasu vyjednávacího týmu, a izraelského kabinetu. O všech pokrocích navíc vždy informoval Kissinger Sověty, neboť budování přátelských vztahů s nimi jen zvyšovalo úroveň diplomatické aktivity na obou stranách egyptsko-izraelských rozhovorů. Zároveň však bylo jeho snahou naprosto oddělit Egypt od sovětského vlivu, čehož se mu podařilo dosáhnout prostřednictvím Sadata. Ačkoliv měl Brežněv ještě v lednu 1975 osobně navštívit Káhiru, což bylo vnímáno Fahmym jako milník ve vzkríšení vztahů se Sovětským svazem, rozhodl se Sadat, v důsledku Kissingerových úspěchů ve

²²⁰ Kissinger, *Roky obnovy*, 354.

²²¹ Ibid.

²²² Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 72.

²²³ Kissinger, *Roky obnovy*, 363.

druhém egyptsko-izraelském vyjednávání, definitivně uzavřít spolupráci se Sověty. Učinil tak vypovězením Smlouvy o přátelství a spolupráci se Sovětským svazem v březnu 1976, čímž zakončil trend egyptské orientace na Spojené státy, který započal již v roce 1972 vypovězením sovětských poradců. Tento velký úspěch americké diplomacie, který Kissinger v *Bouřlivých rocích* přičítá svým zásluhám, označuje Fahmy, jenž byl se Sadatem denně ve styku a byl velkým zastáncem udržení vztahů se Sověty, jako vyvrcholení „dlouhodobých problémů mezi Sadatem a Sověty“ a domnívá se, že si Kissinger slávu za tento zvrát připisuje neoprávněně.²²⁴

Po Fordově iniciativě, jak udává Golan, bylo jasné, že Izrael „nemůže vydržet americký tlak, nebo už jen pohrůzku takovým tlakem, déle než pár měsíců.“²²⁵ V zápětí po vyřešení nejasností nastala ve druhé polovině srpna 1975, tedy v době, kdy největší izraelská města zachvátily mohutné demonstrace proti Spojeným státům, finální fáze Kissingerovy kyvadlové diplomacie. Ta zahrnovala dohady o posledních metrech průsmyků, kvůli kterým dokonce CIA vyhotovila, k uznání a pobavení egyptského i izraelského vyjednávacího týmu, trojrozměrný model, dále pozice amerických monitorovacích stanovišť tzv. „Sinai Support Mission“ a samozřejmě podobu garancí o neútočení a postupném směřování k separátnímu míru. Sinajská prozatímní dohoda neboli Dohoda Sinaj II byla konečně podepsána 4. září roku 1975. Výměnou za průsmyky a ropná pole Abu Rudejs souhlasil Egypt, že by blízkovýchodní konflikt měl být řešen mírovou cestou ne prostřednictvím ozbrojených jednotek a námořních blokad. Dále byla veřejně schválena plavba izraelských lodí nevojenského charakteru skrze kanál a přítomnost jednotek OSN v oblasti.²²⁶ Je třeba dodat podstatnou informaci, kterou Kissinger neuvádí, že na izraelské straně dohoda byla vázána na obrovské dodávky vojenského materiálu včetně stíhaček F-16 v hodnotě až 2,6 miliardy amerických dolarů, což mohlo působit značně kontroverzně. Televize NBC dokonce ještě téhož večera v přímém vysílání označila tento kontrakt za „nejlepší dohodu, jakou peníze mohou koupit.“²²⁷ Cena míru byla pro arabské země opravdu vysoká. Fahmy popisuje konkrétní obsah vedlejších ujednání následovně: „V těchto dohodách se Spojené státy zavázaly Izraeli ekonomickou pomocí a garantovaly zásobovat ho ropou a nadstandardním množstvím sofistikovaného vojenského vybavení. Závažnější bylo, že Spojené státy rovněž podepsaly memorandum, které je zavazovalo koordinovat svou strategii na Ženevské konferenci s Izraelci a zastávat princip, že všechna jednání by měla být bilaterální a nikoliv multilaterální, v kterémžto případě by Izrael na jedné straně stál proti přesile arabských států na druhé. Navíc Američané přislíbili neuznat OOP či s ní vyjednávat bez izraelského souhlasu, dokud oficiálně nepřijme izraelské právo na existenci.“²²⁸ Tyto izraelské tajné výdobytky potvrzuje ve své knize i Golan.²²⁹ Že jsou tyto tajné dohody součástí smluv, informoval Kissinger egyptskou stranu až deset minut před podpisem. Sadat se však přes Fahmyho rady obával, že když odmítne podepsat, skončí opět dohoda v nedohlednu.

Rozhodně se však nejednalo o mírovou dohodu nebo dohodu zavazující Egypt k ukončení agresivity. „Kissinger nikdy nepřestal upozorňovat izraelské vyjednávače, že jejich sen o arabském zřeknutí se agresivity je jen prázdným sloganem. Co jsou tedy potom praktické kroky závěrečné arabsko-izraelské dohody? Ve skutečnosti dva roky po nekonečném smlouvání a tisíců mil strávených na palubě Boingu 707 nepřinesly žádný konkrétní výsledek. Nevyvinul se obchod, nedošlo k výměně byť několika málo vzdělanců, novinářů či turistů, nebyla sestavena společná komise pro dohled nad aspekty dohody, nebyly otevřeny hranice a nedošlo ani ke zrušení nenávislné propagandy na obou

²²⁴ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 172-3.

²²⁵ Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger*, 251.

²²⁶ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 190.

²²⁷ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 635.

²²⁸ Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 164.

²²⁹ Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger*, 171.

stranách, kterou jednou Kissinger označil za praktický projev zmiňované agresivity.²³⁰ Dohoda byla vnímána pouze jako významný krok na cestě ke spravedlivému a trvalému míru. Ve skutečnosti se Sinajská prozatímní dohoda příliš nelišila od Dohod o příměří z roku 1949, o což se postaral sám Fahmy, který smlouvu osobně navrhoval. Druhá dohoda o Sinaji byl Kissingerův poslední významnější projekt na Blízkém východě. S Fordovou porážkou v prezidentských volbách zmizel ze scény úplně.

Výsledky Kissingerovy blízkovýchodní diplomacie byly také do velké míry závislé na úspěších a osobních postojích prezidenta Sadata. Tomu se dohoda příliš nezamlouvala, ale v zásadě neměl na výběr. Egyptská ekonomika byla v zoufalém stavu; bez zahraniční investic, které Egyptu slíbily poskytnout Spojené státy, by zkolabovala. Armáda zbavená zbraní schopných konkurovat těm izraelským si nemohla dovolit obnovit válku několik dalších let.²³¹ Úspěchy Kissingerovy blízkovýchodní diplomacie však Sadat vnímal jen jako jeden z milníků na cestě za skutečným mírem, po kterém tolik toužil. Ve svém odhodlání získat zpět právoplatné egyptské území a podepsat trvanlivou mírovou smlouvu mezi Egyptem a Izraelem nepolevil a v listopadu 1977 se jako první arabský vůdce vydal do Jeruzaléma osobně oslovit izraelský parlament. Tento dramatický krok vyvolal novou vlnu nadšení pro jeho úmysly, odstranil kulturní a psychologickou bariéru, která mezi obyvateli obou zemí stála, a v důsledku rozpohyboval závěrečnou diplomatickou iniciativu vedoucí k míru. Na druhou stranu však byl v protikladu k dosavadní politice arabských států i samotného Egypta. Fahmy v roce 1974 deklaroval, že „mír může být vyjednáán pouze jednotnou vůlí arabských zemí spolu s Palestinskou samosprávou, nikdy Egyptem samotným.“²³² Velká role v arabsko-izraelském mírovém procesu, velkolepě zakončeném smlouvou z Camp Davidu z roku 1979, tak Sadatovi získala Nobelovu cenu míru, stejně jako rozhodnutí Ligy arabských států o osmiletém pozastavení egyptského členství v této organizaci. Kontroverzní rozhodnutí se mu staly 6. října 1981 osudnými, když byl skupinou extrémistů islámského džihádu zavražděn během přehlídky u příležitosti výročí zahajovací ofensivy Jomkipurské války. „Všechny americké vlády od té doby značně přispěly k mírovému procesu včetně prvních přímých jednání mezi Araby a Izraelci organizovaných v roce 1991 ministrem zahraničí Jamesem Bakerem a izraelsko-palestinské dohody pod patronátem prezidenta Clintona v září 1993. Díky arabsko-izraelské mírové misi v 70. letech nehrál v žádné z těchto iniciativ Kreml významnější roli,²³³“ zakončuje Kissinger své blízkovýchodní paměti.

3.5 Osobní reflexe

Jedinečný diplomatický styl, který Henry Kissinger uplatňoval na Blízkém východě v letech mírového procesu, vycházel z metternichovské a castlereaghoovské *Realpolitik*, na kterou se specializoval a kterou značně preferoval před idealistickou, romantickou diplomacií arabských velvyslanců.²³⁴ Během svého působení na postu ministra zahraničí Spojených států se většina blízkovýchodní diplomacie pojila s jeho jménem a po dosažení zásadních úspěchů v roce 1974 ji dokázal takřka personalizovat. Vysoká a nebezpečná hra ve velmi komplikovaných podmínkách, kterou v oblasti v roce 1973 rozehrál, dosáhla skvělých výsledků na všech stranách včetně Sovětského svazu tak, že z ní Spojené státy vyšly jako vítěz. Byly to právě hlavně jeho činy po Jomkipurské válce, které z něj učinily jednoho z nejvlivnějších diplomatů americké historie.

²³⁰ Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger*, 257.

²³¹ Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger*, 194.

²³² Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East*, 159.

²³³ Kissinger, *Umění diplomacie*, 774.

²³⁴ Kissinger, *Roky obnovy*, 302.

Pokud dal Kissinger během osobních rozhovorů s hlavními osobnostmi Blízkého východu otevřeně najevo některou ze svých vlastností, byl to přinejmenším fakt, že je špičkovým stratégem. Většinu svých jednání, pokud se vyloženě nejednalo o improvizaci, měl Kissinger dopředu velmi dobře promyšlenou a systematizovanou. Již na začátku blízkovýchodní diplomacie v roce 1973 pro něj nejvíce zásadní část představovala příprava, tedy především osnova s jasným cílem na svém konci. Na jednom z briefingů na palubě svého letadla se tou dobou nechal slyšet, že „pokud ve vyjednávání načrtnete specifické návrhy dříve, než víte, kam směřujete, jedná se téměř o sebevražedný čin.“²³⁵ V tomto směru velmi obdivoval čínské diplomaty, kteří z jeho zkušenosti měli ve zvyku nejprve určit oboustranně vyhovující cíl, kterého se chtějí jednáním dobat, a teprve poté hledali jakým způsobem ho dosáhnout. Jeho výtečná schopnost plánování stejně jako schopnost analytického rozložení problematiky na jednotlivé části, se úctyhodně projevila v průlomové metodě „krok za krokem“. Ačkoliv se na první pohled může zdát, že v případě této metody se jednalo o naprostý opak, jelikož například mnohdy došlo během kyvadlové diplomacie k nikam nevedoucím handrkováním o stovky metrů, kouzlo této strategie spočívalo ve faktu, že Kissinger věděl již od samého začátku naprosto přesně, kam tímto postupem ve výsledku směřuje. Chtěl se vyhnout slepým uličkám, které by diskuze o základních problémech jako například palestinská otázka zcela jistě vyvolaly. Nepovažoval za nutné ani nikterak prospěšné otevírat tato nepříjemná témata. Na místo toho celou dobu směřoval jednání k bodu, ve kterém se Izrael stáhne z okupovaných oblastí výměnou za arabské uznání jeho existence a práva bránit své hranice.

Velkým darem bylo rovněž umění pozorně naslouchat a využít drobných informací a postřehů ve svůj prospěch.²³⁶ Kissinger si s přibývajícím slávou častěji uvědomoval, že k němu jeho partneři více či méně vzhlíží, a tedy se snaží využít momenty, kdy sám nemluví, aby na něj udělali svými znalostmi a názory dojem. Toto ticho fungovalo jako mocná zbraň. Kissinger ve svých dílech několikrát zmiňuje, že ve schopnosti mlčet spočívá velká síla a že člověk nemusí mluvit, aby vyjádřil svůj názor, nebo změnil názor cizí. Vskutku měl obrovský talent nenuceně svému protějšku vnuknout vlastní nápad a poté ho dovést k jeho realizaci. Když se to nepovedlo, nebál se na druhou stranu sáhnout i k násilnějším metodám komunikace včetně chladných výhrůžek. Během vyostřených momentů kyvadlové diplomacie například hrály emoce, vztek a dobře mířený nátlak velkou roli.²³⁷ V případě, že potřeboval získat pozornost v tisku a neohrozit přitom mezinárodní kredit Spojených států, dokázal sdělit informaci bez ironie takovým způsobem, aby bylo cílové skupině jasné, že ve skutečnosti probíhá její naprostý opak. Například když po rozpadu diplomatických jednání v roce 1975 ostentativně deklaroval do rozhovoru pro média, že „přehodnocení americké politiky vůči Izraeli rozhodně není směřováno proti Izraeli,“²³⁸ izraelská vláda si správně vyložila pravý význam tohoto prohlášení a napříště již jednala mnohem vstřícněji a flexibilněji.

Jako expert na vztah mezi diplomacii a nátlakem, Kissinger byl vynikající signalista, který neváhal rozehrát velmi riskantní hry, aby dal svým partnerům či nepřítelům najevo, kdo tuto partii řídí. Velmi často využíval vojenského potenciálu Spojených států k dosažení svých cílů, ať už to bylo v Indicko-pákistánské válce, kdy nechal zmobilizovat letecké síly, či během Jordánské války v roce 1970, kdy nechal uvést do pohotovosti americké jednotky v oblasti. V případě diplomatických střetů na konci Jomkipurské války se nebál riskovat a povolal bez vědomí prezidenta prostřednictvím Rady pro národní bezpečnost veškeré jednotky včetně záloh do stavu pohotovosti a vyhlásit vyšší stupeň

²³⁵ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 551.

²³⁶ Kissinger, *Roky obnovy*, 302.

²³⁷ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 571.

²³⁸ *Ibid.*, 634.

jaderného ohrožení DEFCON 3.²³⁹ Když Izraelci v březnu 1975 odmítli postoupit v mírových debatách i přes nátlak samotného Forda, byl Kissinger bez sebe vztekem. V kritický okamžik se rozhodl pokusit se situaci rozpohybovat kopnutím do vosího hnízda v podobě tzv. Masadského komplexu, tedy návštěvou prastaré pevnosti Masada na břehu Mrtvého moře, ve které Židé v boji proti Římanům raději než ústupek zvolili sebevražedný boj. Ačkoliv se účinek nedostavil okamžitě, podnítilo to Rabina k přemýšlení a zmírnění své tvrdošijnosti, což mohl být jeden ze zásadních momentů vedoucí k přehodnocení izraelského postoje.²⁴⁰

Závěr

Henry Kissinger jednoznačně patří mezi nejvlivnější diplomaty americké historie. Během působení ve funkci ministra zahraničí Spojených států amerických dokázal v oblasti Blízkého východu něco, co se nepovedlo jeho předchůdcům za uplynulých pětadvacet let. Dokázal zpočátku zprostředkovat a v pokročilé době zajistit dialog mezi dvěma národy, které toho samy již od počátku arabsko-izraelského konfliktu nebyly schopny. Dovedl se obratně pohybovat mezi nástrahami pro něj dosud málo známého diplomatického prostředí, rizikem ohrožení vztahů s ropnými státy, na kterých závisela americká stabilita, nepřívětivou situací na domácí scéně, která nedovolovala chyby v zahraniční politice, neústupností izraelských předáků a rizikem zničení výjimečného vztahu mezi Spojenými státy a Izraelem, hrozbou narušení stavu détente a nebezpečím šíření komunismu do dalších zemí Třetího světa, a to tak obratně, že z něj vyšly Spojené státy jako vítěz, získaly primární vliv v oblasti a dokázaly přesvědčit většinu blízkovýchodních států o nevýhodnosti spojení se Sovětským svazem. Skrze náročná jednání během kyvadlové diplomacie dokázal „krok za krokem“ dovést obě strany konfliktu k několika klíčovým dohodám, které byly základem pro mír mezi Izraelem a Egyptem deklarovaný Jicchakem Rabinem a Anvarem Sadatem za přítomnosti amerického prezidenta Jimmyho Cartera v Camp Davidu v září 1978. Tyto dohody vedly k trvalému míru mezi Egyptem a Izraelem. Svým nevídaným způsobem diplomacie Kissinger rozpoutal senzací a tím i vlnu zájmu o mezinárodní vztahy a probudil tak ve Spojených státech touhu po orientaci ve světovém dění a participaci v zahraničních otázkách. Probouřil tak izolacionistické tendence, které se do Ameriky i v situaci po druhé světové válce měly sklony vracet.²⁴¹

Zároveň je však nesporná potřeba reflektovat jeho blízkovýchodní misi z více úhlů pohledu. Pro tento účel byly vybrány osobnosti, které se rozhovorů více či méně účastnily a byly proti Kissingerovi různě zaujaté. Z jejich názorů můžeme pozorovat sklony k obdivu i ostré kritice. Autoři se shodují na tom, že v oblasti zastupoval pozici Spojených států na úkor obou stran konfliktu. Bylo by příliš jednoduché odsoudit Kissingerovu dvouletou blízkovýchodní diplomacii jako nedostatečnou. Ve skutečnosti se bez ohledu na podtext amerických zájmů jednalo o největší průlom v arabsko-izraelském konfliktu za poslední desítky let.

Summary

Analyzing primary sources we can come to the conclusion that Henry Kissinger might be considered one of the most influential diplomats in American history, because his powers and influence reached far beyond the Department of State. Whilst President Nixon was fully engaged in Watergate crisis, Kissinger had all the power of the United States in his hands and proved that he has no concurrence in how to use it. During his Arab-Israeli shuttle diplomacy he became a hero for many

²³⁹ Isaacson, *Kissinger: A Biography*, 531.

²⁴⁰ *Ibid.*, 632.

²⁴¹ *Ibid.*, 559.

people in the region as well as for many in United States. Thanks to his unique diplomatic art he performed in the time of his office, he managed to limit the Soviet influence in the Middle East region, paving the way for peace between the two warring nations, maintain exceptional relations between Israel and the United States to re-establish good relations with Egypt and to restore the supply of oil from the Persian Gulf.

In his memoirs he is describing himself as a lonely messenger of peace, doing everything possible to end the protracted Arab-Israeli conflict. However, there is a world of difference between his interpretation and those of his critics. I chose intentionally several recognized authors of that time, who delivered a first-hand experience of Kissinger's diplomacy. Since I selected authors from both Israeli and Arab side, as well as respected journalist from the United States and a Czech expert on the Middle East region, the work creates much wider picture of how Kissinger operates, what were the real goals he was pursuing, how far was he determined to go and how much he really cared about Israelis and Arabs. The work has no ambitions to somehow discredit Kissinger's personality or to offer a controversial impression. It aims to complete the image of Arab-Israeli negotiations which was in time shielded by the popularity of Kissinger's legacy.

Použitá literatura

Primární zdroje

„Balfourova deklarace“, adresováno Lordu Rothschildovi ministrem zahraničí Spojeného království“, oficiální stránky izraelského ministerstva zahraničí, dostupné na <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/the%20balfour%20declaration.aspx> (staženo 26. 5. 2013).

„Sykes-Picotova dohoda“, klíčové dokumenty Sira Marka Sykese, British Online Archives, dostupné na <http://www.britishonlinearchives.co.uk/collection.php?cid=9781851171507&keywords=> (staženo 26. 5. 2013).

„Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 181“, oficiální stránky nezávislé americké organizace a think-tanku Council on Foreign Relations, <http://www.cfr.org/un/un-general-assembly-resolution-181-ii-palestine/p11191> (staženo 26. 5. 2013).

„Rezoluce Rady bezpečnosti č. 242 (1967)“, oficiální stránky Organizace spojených národů <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/240/94/IMG/NR024094.pdf?OpenElement> (staženo 26. 5. 2013).

„Rezoluce Rady bezpečnosti č. 338 (1973)“, oficiální stránky Organizace spojených národů <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/288/65/IMG/NR028865.pdf?OpenElement> (staženo 26. 5. 2013).

„Rezoluce Rady bezpečnosti č. 340 (1973)“, oficiální stránky Organizace spojených národů <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/288/67/IMG/NR028867.pdf?OpenElement> (staženo 26. 5. 2013).

„Rezoluce Rady bezpečnosti č. 344 (1973)“, oficiální stránky Organizace spojených národů <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/288/71/IMG/NR028871.pdf?OpenElement> (staženo 26. 5. 2013).

„Rezoluce Rady bezpečnosti č. 350 (1974)“, oficiální stránky Organizace spojených národů [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/350\(1974\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/350(1974)) (staženo 26. 5. 2013).

„Memorandum of Conversation between Meir and Kissinger, 22 October 1973“, *The National Security Archive, The George Washington University*, dostupné na <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB98/octwar-54.pdf> (staženo 26. 5. 2013).

„Deputy Assistant to the President for National Security Brent Scowcroft to Kissinger“, 5 October 1973. *The National Security Archive, The George Washington University*, dostupné na <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB98/octwar-07.pdf> (staženo 26. 5. 2013).

„Message from Secretary Kissinger, New York, to White House Situation Room, for delivery to President Nixon at 9.00 a.m., 6 October 1973“, *The National Security Archive, The George Washington University*, dostupné na <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB98/octwar-10.pdf> (staženo 26. 5. 2013).

„Hotline Message from Brezhnev to Nixon, 23 October 1973“, *The National Security Archive, The George Washington University*, dostupné na <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB98/octwar-61a.pdf> (staženo dne 26. 5. 2013).

Ministry of Foreign Affairs, *Camp David Accords: Documents Pertaining to the Conclusion of Peace* (Washington, D. C.: Embassy of Israel, 1979). <http://muqtafi.birzeit.edu/InterDocs/images/284.pdf> (staženo 4. 6. 2014).

Sekundární zdroje

John B. Alterman and Eliahu Ben Elissar, eds., *Sadat and His Legacy: Egypt and the World 1977-97* (Washington, D. C.: Washington Institute for Near East Policy, 2001).

Ivan Brož, *Arabsko-izraelské války* (Praha: EPOCH, 2005), 360.

William Burr, „The October War and U.S. Policy“, *The National Security Archive*, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB98/index.htm#4> (staženo 26. 5. 2013).

Said Aburish, *Nasser: The Last Arab* (London: G. Duckworth, 2005), 384.

Moshe Dayan, *Story of My Life* (New York: William Morrow, 1976), 640.

Ismail Fahmy, *Negotiating for Peace in the Middle East* (London: Croom Helm, 1983), 348.

Matti Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger* (New York: Bantam Books, 1976), 280.

Walter Isaacson, *Kissinger: A Biography* (London: Faber and Faber Limited, 1992), 893.

Robert Jackson, *Suez: zapomenutá invaze* (Brno: Jota, 1997), 137.

Henry Kissinger, *The White House Years* (Boston: Little, Brown and Company, 1979), 1521.

- Henry Kissinger, *Bouřlivé roky* (Praha: BB Art, 2004), 1167.
- Henry Kissinger, *Roky obnovy* (Praha: BB Art, 2002), 942.
- Henry Kissinger, *Umění diplomacie* (Praha: PROSTOR, 1999), 946.
- Henry Kissinger, *Krize* (Praha: Academia, 2006), 396.
- Dominique Lapierre a Larry Collins, eds., *Ó Jeruzaléme* (Praha: NLN – Nakladatelství Lidové noviny, 1993), 450.
- Netanel Lorch, „The Arab-Israeli Wars“, *Israel Ministry of Foreign Affairs*, dostupné na <http://www.mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/history/pages/the%20arab-israeli%20wars.aspx> (staženo 26. 5. 2013).
- Lucie Pelikánová, „Blízkovýchodní diplomacie Henryho Kissingera“ (diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2012), 68.
- Edward R. F. Sheehan, *The Arabs, Israelis, and Kissinger: A Secret History of American Diplomacy in the Middle East* (New York: Readers Digest Press, 1976), 287.
- Elias Shoufani, „The Reaction in Israel to the Sadat Initiative“, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 7, No. 2 (Winter, 1978), pp. 3-25, www.jstor.org (staženo 4. 6. 2014).
- Milan Syruček, *Henry Kissinger: Bůh či ďábel diplomacie* (Praha: Epoque, 2004), 399.
- „Milestones: 1969-76, The 1973 Arab-Israeli War“, Official Site of the U.S. Department of State, Office of the Historian, <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/arab-israeli-war-1973> (staženo 2. 4. 2014).
- „Milestones: 1969-76, Oil Embargo, 1973-4“, Official Site of the U.S. Department of State, Office of the Historian, <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/arab-israeli-war-1973> (staženo 2. 4. 2014).
- B. J. Uri, „Last Chance to Avoid War: Sadat’s Peace Initiative of February 1973 and its Failure“, *Journal of Contemporary History*, roč. 41, č. 3 (červenec 2006): 548.